

Grondbeginselen van de communistische productie en distributie

Door *Groep van Internationale Communisten*

- Oorspronkelijke titel: Grundprinzipien kommunistischer Produktion und Verteilung
- Verschenen: 1930
- Bron: marxists.org

Voorwoord bij eerste druk

Deze “grondbeginselen” vonden hun ontstaan gedurende een vierjarig gemeenschappelijk zoeken en tasten van de Groepen van Internationale Communisten in Holland.

De eerste uitgave verscheen in 1930 in het Duits bij de uitgeverij van de revolutionaire bedrijfsorganisaties, georganiseerd in de Allgemeine Arbeiter Union Deutschlands (AAUD) - “Neue Arbeiterverlag”, Berlin.

Tot een Hollandse uitgave in de gewone boekvorm konden we door financiële moeilijkheden niet komen. Zodoende namen we onze toevlucht tot een minder gebruikelijke wijze van publicatie, nl. door het in gedeelten als bijlage van het Persmateriaal der Internationale Communisten (PIC) te doen verschijnen. We hebben daarbij van de nood een deugd gemaakt, door het hele manuscript te herzien, waardoor deze uitgave niet gelijk is aan de Duitse. Wat de inhoud betreft zijn geen wezenlijke veranderingen aangebracht, maar de rangschikking van de stof en verschillende formuleringen zijn gewijzigd en naar we menen, ook verbeterd.

We hopen dat deze Grondbeginselen aanleiding tot uitvoerige discussie worden en zo zullen bijdragen tot het komen van een grotere klaarheid en eenheid in de doelstelling van het revolutionaire proletariaat, zodat de nu nog verschillend gerichte krachten in dezelfde stroombaan komen.

Juni 1931 GIC

Voorwoord bij de tweede druk

Bij de discussie rond de eerste druk van deze Grondbeginselen is gebleken dat men dit boek veelal opvat als een soort “plan”, dat men maar zo lang ijverig moet propageren tot de grote massa zich met de beweging van het bedrijfsleven op de grondslag van de arbeidstijd vertrouwd heeft gemaakt.

Dit kan natuurlijk nooit de bedoeling zijn van de schrijvers, die zich op de bodem van het historisch materialisme plaatsen. Het totaal der opvattingen, die we in één woord als “toekomstideaal” kunnen samenvatten, ontstaat niet “door de boeken” of door de mondelinge propaganda. Deze hebben niet veel meer dan een ordenende functie. Ze kunnen alleen de ervaringswaarheden bewust maken en in algemener verband brengen. De grote massa leest nauwelijks of in het geheel niet, maar toch slaan uit de dagelijkse praktijk van het leven bepaalde opvattingen neer als politiek economisch ideaal. Zo

is op het ogenblik het politiek-economisch ideaal der massa's, zowel van de socialistische en communistische als van de katholieke, christelijke en neutrale arbeiders daarop gericht, dat de staat de grote, algemene behartiger van hun belangen moet zijn. De praktische uitwerking daarvan is, dat de massa's staatskapitalistisch gericht zijn, ook al zijn ze zich dat niet bewust.

Deze staatskapitalistische oriëntatie der massa's ontstond niet door de propaganda of "door de boeken", ze sloeg neer als ervaringswaarheid van de achter ons liggende periode. In het vorige tijdperk van parlementaire strijd voor sociale hervormingen, van vakverenigingsontwikkeling, waarbij de vakverenigingen tot semistaatsorganen werden, zagen de massa's een verheffing van hun levenspeil, wanneer men dat bijvoorbeeld bij 100 jaar geleden vergelijkt. Daardoor werd in hun ogen de staat tot de grote hefboom die het maatschappelijk leven steeds verder tot hun heil zou ordenen, daardoor ontstond de opvatting dat de onderdrukingsstaat van vroeger tot de algemene "verzorgingsstaat" moest uitgroeien. Vandaar dan ook, dat het nationaalsocialisme zijn wortels zo diep in de brede massa's kon en kan slaan.

In de komende periode van klassenstrijd liggen de strijdvoorwaarden volkomen anders. De parlementaire democratie der politieke partijen en de economische democratie der collectieve contracten sorteren geen effect meer voor de massa's en daarmee worden deze willens of onwillens naar de massa-actie onder eigen leiding gedreven. Daarbij verschijnt de staat niet meer als de verheffer van het levenspeil, maar als de directe zaakwaarnemer van de grootkapitalen. In deze ontzaggelijke worsteling van kapitaal en arbeid, die een hele ontwikkelingsperiode omsluit, wentelt zich met de opvattingen over de klassenstrijd tegelijk het staatskapitalistisch toekomstideaal om. Iedere massa-actie onder eigen leiding vertoont in het klein, wat eenmaal het algemeen beginsel van het maatschappelijk leven zal zijn: de massa's nemen hier hun eigen lot in handen, door alle in de strijd noodzakelijke functies zelf of door hen zelf gekozen, aan hen verantwoordelijke functionarissen, uit te oefenen. Het komende ontwikkelingsproces is een opstijgen tot deze groei van klasse eenheid. En eerst als deze klasse eenheid tot gemeengoed van de massa's geworden is, eerst dan heeft ze de kracht het kapitalisme ten val te brengen.

En pas in deze zin kan men er van spreken dat de nieuwe maatschappij geboren wordt in de schoot van de oude. De zelfbeschikking der massa's, geboren uit de nood van de strijd, wordt dan tot leidend beginsel van de nieuwe ordening van het maatschappelijk leven. Daarom is de klassenstrijd zelf, de feitelijke drijvende kracht in de vernietiging van het staatskapitalistisch toekomstideaal der massa's.

Dit boek kan dus nooit deze klassenstrijd vervangen. Het wil alleen economisch uitdrukken, wat zich politiek gaat voltrekken. Daartoe was het noodzakelijk, niet de opheffing van het privaatbezit aan productiemiddelen als uitgangspunt te nemen, maar de opheffing van de loonarbeid.

Daarvan stralen alle gedachten uit. En ons onderzoek voert daarbij tot de conclusie dat de arbeiders, in massabewegingen aan de macht gekomen, deze politieke macht alleen kunnen houden als ze in het economisch leven de loonarbeid afschaffen door de arbeidstijd als centrale as te nemen, waaromheen zich het economisch leven beweegt.

Ten slotte nog een paar opmerkingen. De Duitse uitgave van dit werk, die in 1930 door de Allgemeine Arbeiter Union op de markt gebracht werd, is in beslag genomen en vernietigd. Een korte samenvatting van het boek verscheen in het Duits in Kampfsignal - New York - en in het Engels in Council Correspondence - Chicago. Bij de nieuwe oriëntatie van de revolutionaire groeperingen binnen de Duitse arbeidersklasse vinden we een groepering, die voor het eerst in de Duitse arbeidersbeweging de strijd voor de arbeidersraden direct verbindt met de doorvoering van het communisme op de grondslag van de arbeidstijd. De arbeid is hier de centrale categorie, die de onderlinge betrekkingen der mensen in het maatschappelijk leven nieuw regelt; de arbeid is de

grondslag der nieuwe rechtsverhoudingen.

In deze tweede druk zijn geen principiële veranderingen aangebracht, vergeleken bij de eerste. Wel werden verschillende hoofdstukken wat uitgebreid. Zo bijvoorbeeld "Staatscommunisme en loonarbeid", terwijl nog eens in het bijzonder de aandacht erop gevestigd werd dat het gelijke recht op de consumptiegoederen zich praktisch als ongelijk recht uitwerkt. Tevens werd een nieuw hoofdstuk toegevoegd aan de controle op de productie.

Januari 1935 GIC

Voorwoord bij de derde druk

Vijftien jaren gingen voorbij sedert het verschijnen van de tweede druk van dit belangrijke werk. Voor velen zal het feit, dat de toen toch maar beperkte oplaag eerst na zoveel jaren wordt gevolgd door een nieuwe, wederom in gestencilde vorm uitgegeven druk, voldoende zijn om uit te spreken: "dat het door de loop van de arbeidersbeweging als van onwaarde is veroordeeld".

Vooraf diegenen, die er ondanks de waarschuwendende woorden in het voorbericht bij de tweede druk, niets anders in kunnen zien dan een soort "plan", zullen voor zover ze deze derde uitgave opnieuw zullen zien, weer direct klaar staan hun verklaring "van onwaarde" te herhalen. Het zullen vooral diegenen zijn, die zweren bij de zg. constructieve socialistische arbeid van de sociaaldemocratische of de bolsjewistische partijen met hun nevenorganisaties, in het bijzonder de vakcentrales, Voor zover deze mensen niet in de eigenlijke zin van het woord behoren tot de arbeidersklasse, maar tot de besturende en leidende instanties van die bewegingen, hebben wij ook niet de minste verwachting, dat hun oordeel zal veranderen.

De ontwikkeling van de laatste vijftien jaren was er een, waarin de betekenis van de staat in het economische (en daarmee ook in het sociaalpolitieke) leven sterk is toegenomen. Het kapitalisme is daarmee structureel enorm veranderd. De monopolies zijn gigantisch gegroeid. Er zijn in de ontwikkeling van het maatschappelijke leven drie sferen waar te nemen, die toch in het algemeen eenzelfde richting houden.

In de Russische sfeer is het typerende, dat de staat het gehele economische leven (en daarmee alles) beheerst en leidt.

Buiten Rusland, vooral in Europa, waar een grote invloed is uitgegaan van de staatsocialistische sociaaldemocratische arbeidersbeweging, waren en zijn er (al is de invloed nu afnemende) in het bijzonder pogingen om, met (voorlopig) behoud van de kapitalistische ondernemingen, de staat een groeiende invloed te verschaffen op de leiding in het economische leven.

Maar ook zien wij, in het bijzonder in Amerika, de monopolies tot een reusachtige machtsfactor in het economische leven, en daardoor de staat tot een door hen beheerst politiek organisme worden.

Met alle verschillen die wij in deze drie sferen kennen, hebben wij gemeenschappelijke trekken. De eerste die ons daarbij opvalt is, dat de beheersing van de ondernemingen onpersoonlijker worden. Het worden veeleer de directeuren en bedrijfsleiders en de leiders van de staat, die de macht in de nieuwe kapitalistische orde ten deel valt. Men spreekt vaak over "de bureaucratie", "de bewindvoerders" enz. Maar in elk geval is het, hoe ook de verschillen in de onderscheidene gebieden zijn, een anonieme (een onpersoonlijke) macht. Het is de macht van een collectief, als het ware een nieuwe klasse, doch die in wezen voortbouwt op het kapitalisme. De productie om de winst, die het

kapitalisme kenmerkt, blijft en evenzeer blijft dus de loonarbeid, het middel daartoe. Dit nieuwe in het kapitalisme wordt dan, in het bijzonder voor wat de beide eerstgenoemde tendensen betreft, verstaan onder de benaming van constructief socialisme.

Zomin als het mogelijk was de vroegere kapitalisten te overtuigen van de noodzakelijkheid van het socialisme, zomin is het mogelijk deze partijleiders, bureaucraten en bewindvoerders duidelijk te maken, dat socialisme inhoudt, dat “de loonarbeid verdwijnt en de arbeid de maatstaf der consumptie wordt” (Grondbeginselen).

Hiermee hebben wij verklaard waarom wij aan het van die zijde op dit werk geplakte etiket “van onwaarde” geen waarde toekennen.

Anders staat het met de arbeiders zelf, zij die in het productieproces de loonarbeid ook in de nieuwe verhoudingen van het (monopolie- en staats)kapitalisme verrichten.

*

Vijftien jaren gingen voorbij. Rusland groeide verder uit tot staatskapitalistische economie en in plaats dat, zoals aanvankelijk verwacht werd, de staat zou afsterven en een gemeenschap van vrije producenten zich zou ontwikkelen, groeide de staatsmacht. De staat, dat wil zeggen de nieuwe klasse die de staatsmacht bezit, beheerst het gehele economische, politieke, sociale en culturele leven. De producent is geworden tot een willoos nummer, tot een werktuig in handen van deze klasse, die de kapitalistische productiewijze in de scherpste vormen toepast en de arbeiders op de meest rationele wijze uitbuit ter vergroting van de macht van de staat; want winst en macht krijgen nog veel meer dan voorheen het karakter van de beide zijden van de medaille. Die macht is voor de bureaucratie bovendien nodig om in de strijd tegen de andere bijna enige overgebleven machtsfactor, Amerika, zo sterk mogelijk te staan.

*

Vijftien jaren gingen voorbij. In Duitsland organiseerde zich de nationaalsocialistische staat. Steeds meer werd daarbij ook het economische en het sociale leven door de staat beheerst en geleid. En ook hier waren de gevolgen een opzij schuiven van de burgerlijke democratie, het vernietigen van de arbeidersbeweging, het ontnemen aan de arbeiders van elk recht voor eigen bestaan en eigen rechten te strijden, de volledige knechtschap van de arbeidersklasse aan de gecombineerde monopolie- en staatsmacht. Maar de imperialistische politiek van dit ook onder de naam “socialistisch” aangediende, semistaatskapitalisme, werd eerder scherper dan zwakker. In dit voorwoord is het zaak dit feit zo sober mogelijk in het licht te stellen. Daarom gaan we op al hetgeen aan dit fascisme verder vast zat, niet in.

*

Vijftien jaren gingen voorbij. De tweede wereldoorlog (1939-1945) is daarin over de mensheid gegaan. Bijna alle landen van het vasteland van Europa hebben een aantal jaren gezocht onder het “nationaalsocialisme”. De consequenties van het door de staat geleide economische leven heeft de arbeidersklasse op gruwelijke wijze aan de lijve ondervonden. Het is een verschrikkelijke les geweest, zoals trouwens de gehele oorlog,

*

Uiteindelijk is het fascisme verslagen. Maar nieuwe ervaringen doen wij thans sedert enige jaren op. Zij brengen het antwoord voor diegenen, die nog geneigd zouden zijn op te merken, dat en in Rusland

en in Duitsland de geleide of beheerste economie weliswaar gepaard ging met totale rechteloosheid van de bevolking en in het bijzonder van de arbeidersklasse, doch dat dit juist moet worden gezien als het grote verschil met datgene wat de sociaaldemocratie voorstaat. Zij immers wil, zo zeggen deze waarnemers, tegelijk met het vergroten van de staatsmacht in het economische leven, de democratie en de rechten van de arbeiders uitbouwen.

Wat zijn de ervaringen? In het oude, imperialistisch aftands geworden Europa, ging de politiek van staatsleiding en staatsexploitatie gepaard: met het leggen van steeds groter lasten op de arbeidersklasse; met de binding van het loon- en sociale peil van de arbeidersklasse aan de rentabiliteits- en kapitaalvormingpolitiek van staat en heersende klasse; met de praktisch voortdurende ontkenning van het recht van staken van de arbeiders; met de inschakeling van de vakcentrales (de zg. Uniebonden in Nederland) in deze kapitalistische planpolitiek; en tenslotte met de dienstbaarheid van het gehele Europese maatschappelijke leven aan het naar de wereldheerschappij strevende Noord-Amerikaans monopoliekapitalisme.

Zelfs de burgerlijke democratie, met haar parlementen en wetgevende vergaderingen, verliest daarbij haar vroegere betekenis.

Steeds meer blijkt, ten aanzien van het "constructief democratisch socialisme", dat het er minder om gaat wat men zegt te willen, maar wat de eigenlijke uitkomsten zijn.

*

Zo moet worden geconstateerd dat de groei van de techniek binnen het raam van het monopolie zowel als van het staatskapitalisme (want van socialisme mag hier niet worden gesproken) wel leidde tot organisatie van het economische en politieke leven in betrekkelijke zin, maar dat dit overal voerde tot toenemende onderwerping van de arbeidersklasse en het pogen haar terug te brengen tot een volkomen beheerste factor in het economische leven.

Het zou ons te ver voeren om in een voorwoord de bewijsvoering voor deze krachtige tendens te leveren. De imperialistische blokvorming, de tegenwoordig reusachtige kapitaalsinvesteringen, de enorme productiekrachten tegenover een krimpende markt en de daaruit voortvloeiende onoplosbare tegenstelling tussen, zoals Marx ons leerde, het constant en het variabel kapitaal, zouden allen in deze beschouwing moeten worden betrokken. Het blijft dus bij deze aanduiding.

*

Reeds om dit alles, is het verschijnen van een nieuwe druk van Grondbeginselen der Communistische Productie en Distributie uitermate belangrijk. In allerlei stromingen van de arbeidersbeweging beginnen de stemmen te klinken dat een nieuwe arbeidersbeweging noodzakelijk wordt en dat een nieuw onderzoek zowel over de ontwikkeling van het kapitalisme, als over de vormen en het doel van de proletarische klassenstrijd onvermijdelijk zijn. Zeker, nog zijn het nog maar kleine groepen, die de zaken zo stellen, maar dat is nu eenmaal verbonden aan elk nieuw beginnen.

Wat daarnaast bovendien zeer belangrijk is, is, dat door de omstandigheden van nu, daar waar de arbeiders tot strijd komen, dit vrijwel nooit gaat onder leiding van de vakcentrales, doch in meerdere of mindere mate onder eigen gekozen leiding, met als uitgangspunt de bedrijfseenheid der arbeiders. Zulke acties vinden dan ondernemerdom, staat, politieke partijen en ook de vakcentrales tegenover zich, waaruit de ervaring moet groeien dat de nieuwe bewegingen van de arbeiders uit de aard van de zaak zelfstandige acties moeten zijn, uitgaande van de bedrijfsarbeiders, maar uitgroeiende tot klasseacties, die in conflict zijn met de orde en allen, die de orde beschutten en versterken.

*

Er zouden tegen deze redenering twee bedenkingen kunnen worden ingebracht. De eerste is, dat er reeds in de oorspronkelijke uitgave op werd gewezen, "dat de arbeidersklasse zich in de evolutie van andere organisatievormen bediende, dan in het tijdperk van de rustige verbetering der arbeidsvoorwaarden. De organisatorische structuur van de revolutionaire arbeidersbeweging verscheen in de vorm van bedrijfsorganisaties en arbeidersraden." (Grondbeginselen.)

Wanneer dit reeds in 1931 kon worden geconstateerd (kan de opmerking zijn) en de bedoelde revolutionaire situaties vooral die zijn van Rusland en Duitsland na de eerste wereldoorlog, dan zijn we eerder minder ver, dan verder, want na de tweede wereldoorlog is er weinig sprake van werkelijk proletarisch verzet, laat staan van proletarische revoluties geweest.

De tegenwerping schijnt sterker te zijn dan zij in werkelijkheid is. Maar in ieder geval wijst het antwoord, dat wij hieronder laten volgen, op een buitengewoon belangrijk punt. Dat punt is zelfs aanleiding geweest om, bij het overwegen van de vraag of wij het geschrift zouden heruitgeven, ook onder het oog te zien, of dat dan eventueel in een gewijzigde of althans aangevulde vorm diende te gebeuren. Tenslotte werd besloten geen enkele wijziging aan te brengen. Historisch leek ons dat juist. Bovendien wilden wij als Communistenbond Spartacus geen wijzigingen aanbrengen in het geschrift van de voormalige Groep van Internationale Communisten.

Wel menen wij goed te doen om in ons voorwoord bij de derde uitgave deze kwestie even aan te roeren. Dit doen wij nu bij de beantwoording van deze eerste tegenwerping.

Het is nodig, stelden wij vast, dat dan in elk geval de uitgave van de Grondbeginselen der Communistische Productie en Distributie in deze tijd wordt aangevuld met nieuwe uitgaven, met nieuwe beschouwingen.

Terecht mocht er in het voorwoord bij de tweede druk nog eens de aandacht op worden gevestigd dat het geschrift niet als een soort "plan" moest worden opgevat. Deze opvatting is volledig de onze. Maar, het eigenaardige doet zich in de verhoudingen waaronder wij thans leven en strijden vóór, dat de arbeidersklasse reeds bij het bepalen van zijn doodgewone dagelijkse acties voor de vraag wordt gesteld of haar eisen bevorderlijk zijn voor een verdere groei naar staatskapitalisme, of dat zij hun uitgangspunten, die toch liggen in de zelfactie, dus in het pogen eigen kracht te vormen en tot gelding te laten komen, kunnen aanhouden en versterken, waardoor werkelijke economische macht van de arbeiders zelf in het bedrijfsleven en daarmee in het gehele economische leven, zou worden verkregen.

Dat wil dus zeggen, dit is onze opvatting, dat dan min of meer los gelaten moet worden de gedachte die nog werd uitgesproken in het eerste hoofdstuk, blad 1, van de Grondbeginselen: "dat de arbeidersklasse zich in de revolutie van andere organen bediende, dan in het tijdperk van de rustige verbetering der arbeidsvoorwaarde."

Wij beseffen ten volle dat de samenstellers er destijds vanuit gingen dat dit laatst bedoelde tijdperk voorbij was. Maar omtrent de idee van "de revolutie", lijkt het ons dat zij onder de indruk van de gebeurtenissen van 1917, 1918 en de daarop direct volgende jaren, deze periode toch nog te veel hebben gezien uit de gezichtshoek van de toenmalige revolutionaire arbeidersbeweging, nl. als een reeds aanwezige directe strijd om de macht, die niet anders zou kunnen eindigen dan met de overwinning van de arbeidersklasse. En juist op dit punt is inderdaad alles zoveel anders uitgekapt. Onze beschouwingen over de "vijftien jaren" bewijzen dit voldoende.

Het kan daarom, gelet op de huidige strijdpositie van de arbeiders, niet slechts zo zijn, dat

“de bedrijfsorganisaties en de arbeidersraden de organisatorische wapens zijn, waarmee de arbeiders de revolutie doorvoeren.”

(Grondbeginselen.)

Dat is nog wel veler opvatting, maar zij zouden wanneer zij eerst ontstaan in een acuut politiek revolutionaire situatie, de grote kans lopen onvoldoende te zijn verankerd in het denken van de arbeiders. De mogelijkheid zou dan zeer groot worden, dat de arbeiders de ervaring missende om deze instrumenten in de klassenstrijd te gebruiken, ze niet voldoende zouden kennen en beheersen, om de toch geweldige opgave om het communisme door te voeren te kunnen volbrengen. Al kwamen er bij de situatie van Rusland 1917 ook vele andere factoren, die wij niet mogen vergeten, toch mag wel worden vastgesteld dat dit het onmachtig worden van de raden, dus eigenlijk van de arbeiders zelf, toen sterk heeft bevorderd.

Om deze twee redenen komen wij tot de conclusie dat de arbeidersklasse reeds in de gewone dagelijkse klassenstrijd zich deze bedrijfsorganisatie scheppen moet. Zij moet door deze organisaties reeds een groeiende machtsfactor worden in het economische leven en in de strijd daarmee de scholing en ervaring opdoen, die haar te beter in staat kan stellen deze machtsinstrumenten ook in de komende communistische orde te gebruiken.

Daarom is het feit, dat nu, in onze zeker niet acuut revolutionaire situatie, de arbeiders steeds meer worden gedrongen op de weg van zelfactie en zelforganisatie op de grondslag van de bedrijven, van zo een enorme betekenis. Want deze zelfactiviteit blijkt niet alleen voorwaarde voor de revolutie, maar ook voor de dagelijkse klassenstrijd, waarmee weg en doel duidelijker voor ons komen te liggen. Dus zijn we toch niet minder ver, maar integendeel verder.

Wanneer die strijd en organisatie nog vaak stuntelig wordt betracht, dan moeten wij begrijpen dat de arbeiders nog sterk vastzitten aan oude verhoudingen en opvattingen, zodat het nieuwe slechts stukje voor stukje, stap voor stap uit de nieuwe ervaringen kan worden geleerd.

*

Hier zijn wij vanzelf toe aan de tweede bedenking. Zij luidt: “De zelfacties van tegenwoordig zijn bijna altijd maar schijnbaar zelfstandig. In feite gebruikt het staatskapitalistische Rusland deze acties in zijn strijd tegen het Westen teneinde dit te verzwakken.”

Dit moge zo zijn, wie echter de situatie juist ziet, zal begrijpen dat dit slechts mogelijk is omdat de arbeiders nog maar aan het begin van deze zelfactie en organisatie staan. Zij zien er de betekenis nog niet ten volle van in. Zij menen dat het bolsjewisme, met heel zijn organisatieapparaat, een steun is in hun klassenstrijd. Maar steeds meer zal de geschiedenis hun leren dat die zg. hulp hun onderwerping beoogt. Dat de Russische bureaucratie en haar helpers hen slechts gebruiken ter versterking van het staatskapitalisme daar. Dat het haar er om te doen is de arbeiders van het westen in te schakelen in het Russische oorlogsfront, of althans afbreuk te laten doen aan het monopolistische westerse front; dat zij dus op die wijze worden misbruikt.

Het belangrijke in het opnieuw verschijnen van de Grondbeginselen is dus daarin gelegen, dat het bij kan dragen aan de wording van zelfstandig inzicht en zelfstandig optreden van de arbeiders.

Het kan een steun zijn voor allen, die mee willen werken aan de komst van een nieuwe arbeidersbeweging.

Maar zij die dit willen moeten goed begrijpen dat het bouwen van die nieuwe klassebeweging, het scheppen van nieuwe arbeidersmacht, het werk van die klasse zelf moet zijn!

Daarom is het nodig, dat diegenen die zich communist noemen, weten dat zij slechts een dienend deel zijn van de klasse, maar dat zij ook moeten zijn een strijdbaar deel!

Deel van een klasse, van een klasse die niet staat aan het einde van haar geschiedenis, maar aan het einde van een periode, en ... aan het begin van een nieuwe periode, waarvan zich nu de poorten openen, die haar weg en doel klaar voor ogen kunnen stellen.

Amsterdam, maart 1950 Redactiegroep Spartacus

1. De uitgangspunten van de grondbeginselen der communistische productie en distributie

De arbeidersraden als organisatorische grondslag

In ons geschrift de Grondbeginselen der Communistische Productie en Distributie wordt de doorvoering van het communisme van een heel andere kant gezien, dan dit tot nu toe in de arbeidersbeweging gebruikelijk is.

Voor een deel is het verloop der Russische Revolutie de reden geweest dat de noodzakelijkheid van een nader onderzoek betreffende de problemen van het communistische bedrijfsleven aan de orde stelde.

Een tweede feit, dat tot nader onderzoek dwong, is gelegen in het boerenvraagstuk. In ons geschrift Ontwikkelingslijnen in het boerenbedrijf hebben we aangetoond dat de agrarische productie volkomen vermaatschappelijkt is, dat het boerenbedrijf tot de "industriële productie" is overgegaan, maar dat het landbouwvraagstuk desondanks het grote struikelblok blijft, waardoor een doorvoering van het "socialisme" of "communisme", zoals dit onder de gangbare zienswijze in de arbeidersklasse begrepen wordt, onmogelijk is. Het boerenbedrijf laat zich niet organisch in het "communisme" opnemen, waaruit wij afleidden dat dan de hele opvatting van dit "communisme" fout moet zijn.

Het derde, en zeker niet het minst belangrijke punt, dat een onderzoek naar de problemen van de communistische productie en distributie noodzakelijk maakte, was in het verschijnsel gelegen, dat de arbeidersklasse zich in de revolutie van andere organisatievormen bediende, dan in het tijdperk van de rustige "verbetering der arbeidsvoorwaarden".

De organisatorische structuur van de revolutionaire arbeidersbeweging verscheen in de vorm van bedrijfsorganisaties en arbeidersraden.

Er is echter een nauw verband tussen de organisatorische structuur van een beweging en de ideologieën, de gedachtewereld waardoor ze gedragen wordt. Deze samenhang is zo innig, dat men de structuur een functie van de ideologieën kan noemen. De organisatorische structuur van de verschillende stromingen in de arbeidersbeweging loopt dan ook parallel met de verschillende zienswijzen, die we binnen de arbeidersbeweging omtrent de bouw van de communistische samenleving aantreffen.

Treden er dan ook in de klassenstrijd structuurveranderingen op, dan betekent dit niet anders dan dat er belangrijke ideologische omvormingen hebben plaats gehad, die nu hun organisatorische uitdrukking vinden.

In revolutionaire perioden hebben belangrijke ideologische omvormingen plaats, welke zich met ongekende snelheid voltrekken. De doelstelling van de arbeiders wordt een volkomen andere: ze wordt volkomen geradicaliseerd. Eén van de belangrijkste lessen, die de revolutionaire periode 1917 – 1923 ons heeft gebracht, is wel deze, dat de omgevormde ideologieën een andere organisatorische uitdrukking hebben, dan de oude arbeidersbeweging. In de heftigste, zelfs bloedige strijd wordt tegen de oude arbeidersbeweging opgetreden, omdat deze zich krachtig tegen de nieuwgevormde gedachtewereld van de geradicaliseerde arbeiders verzet. De bedrijfsorganisaties en arbeidersraden zijn de organisatorische wapens waarmee de arbeiders de revolutie doorvoeren.

Van hoeveel belang de radengedachte in het begin der revolutionaire periode geacht werd, blijkt bv. uit een beschouwing van D.J. Struik in de Nieuwe Tijd, jaargang 1919, p. 466, naar aanleiding van de "Radenresolutie", die toen door de CPH was aangenomen:

"Uit niets blijkt helderder de vooruitgang, die we gemaakt hebben in ons inzicht in de wetten der sociale revolutie, dan in onze verklaring over het radenstelsel. Zelfs twee jaar geleden was deze verklaring nog vrijwel onmogelijk en drie jaar geleden konden zelfs de klaarste koppen der Internationale nauwelijks iets zeggen over de betekenis der Raden, zoals wij die nu zien. Het zal moeilijk vallen in de literatuur van voor de oorlog uitspraken in die geest aan te halen. ... Overal bleef het tot aan de Februarirevolutie van 1917 bij een simpele vermelding van noodzakelijke verandering van de politieke en economische vormen, waarin zich de revolutie zou kleden. Nadere aanduiding hierover, is, zover wij weten, niet gewaagd, althans niet aan deze zijde van de Weichsel. Rosa Luxemburg schrijft in haar gehele brochure over de massastaking slechts een enkele maal terloops over de Raad van Arbeidersafgevaardigden van 1905. Trotski behandelt in zijn boek over de eerste Russische Revolutie wel uitvoerig de geschiedenis, de betekenis en de macht van deze eerste Raad, maar gaat zich niet verdiepen in algemene bespiegelingen omtrent het radenstelsel. En zelfs in marxistische geschriften, die tijdens de eerste helft van de wereldoorlog verschenen, in de Lichtstralen, in de Vorbote ontbreekt elke verwijzing naar de Petrogradse sovjet van 1905.

Dat kort na het uitbreken van de Februarirevolutie van 1917 de sovjet-gedachte zulk een vast fundament begon te krijgen, is uitsluitend een gevolg van de praktijk der revolutie.

... Als ooit het woord van Mehring, dat de intuïtie van de handelende massa's genialer kan zijn dan het grootste genie, bewaarheid is, dan is het in dit geval."

Het belangrijke, positieve, dat de revolutionaire periode 1917-1923 ons heeft gebracht, is, dat we de vormen gezien hebben waarin de proletarische revolutie zich voltrekt, terwijl we tevens de ideologieën zagen, waarvan die nieuwe vormen de uitdrukking zijn.

Het overnemen van het maatschappelijk productieapparaat voltrekt zich door de bedrijfsorganisaties en hun samenvatting: de arbeidersraden. Daarom moet een onderzoek van de problemen der communistische productie en distributie van deze grondslag uitgaan.

D'Arbeidersraden worden eenmaal het wezen Van de gehele mensheid op aarde. Zoals in bloemen in een grote gaarde Het hoogste zonnelicht samengelezen.

Zij zijn het hoogste van de algemeenschap, Zij zijn het verwerpen van de alleenschap, Daarin elke man, vrouw en teder kind Alleen zijn enig doel, de mensheid, vindt.

De arbeidersraden zijn dus als het licht, Zij zijn de vrede, de rust en het heil, Zij zijn de waarheid en de bron der waarheid. Zij zijn de vastheid in het Algeheel Der mensheid, de knooppunten van den arbeid, Zij zijn de zaligheid der mensheid, – zij zijn het licht.

Herman Gorter De marxistische verklaring van de beheersing der arbeidersklasse

Naast de bedrijfsorganisaties hebben we als tweede uitgangspunt voor de grondbeginselen van het communistisch bedrijfsleven de marxistische verklaring van de beheersing en de uitbuiting van de arbeidersklasse in de kapitalistische maatschappij. Het gaat er daarbij niet in de eerste plaats om, ons aan citaten uit Het Kapitaal vast te klampen, maar we moeten ons laten dragen door de algemene gedachte, het wezenlijke, van Marx' analyse.

De beheersing en de uitbuiting zijn in hun oorzaken buitengewoon eenvoudig en voor iedereen direct begrijpelijk: ze liggen besloten in het feit dat de arbeider van de productiemiddelen gescheiden is. De kapitalist bezit de productiemiddelen, de arbeider bezit zijn arbeidskracht: de kapitalist bezit de voorwaarden waaronder de arbeider moet werken. Daardoor is de arbeider economisch volkomen rechteloos (moge de politieke democratie ook tot de uiterste volmaking zijn doorgevoerd) en dus volkomen van het kapitaal afhankelijk. Doordat de bezittende klasse het beschikkingsrecht over de productiemiddelen heeft, heeft ze tegelijk de beschikking over de arbeidskracht, dat betekent: ze heerst over de arbeidersklasse.

Het beschikkingsrecht over de productiemiddelen, door de heersende klasse uitgeoefend, brengt de arbeidersklasse in een afhankelijke verhouding tegenover het kapitaal.

Dit is het wezenlijke!

Het feit, dat de arbeidersklasse van de productiemiddelen losgemaakt is, houdt tevens in dat ze niet over het vervaardigde product beschikt. De arbeiders hebben met de door hen vervaardigde goederen niets te maken: ze zijn niet van hen, maar ze behoren aan hun "broodheer". Wat er verder mee gebeurt, hoe de vrucht van hun arbeid in de samenleving overgaat, is niet hun zaak: ze hebben alleen hun arbeidskracht te verkopen en ontvangen daarvoor hun "loon": ze zijn loonarbeiders. Dat kan niet anders zijn. De beschikking over het productieapparaat sluit de beschikking over het vervaardigde product in. Het zijn twee verschillende kanten van hetzelfde ding. Ze zijn functioneel afhankelijk, het ene is niet zonder het andere, het ene bestaat slechts door het andere. Doordat de arbeiders de beschikking over het productieapparaat niet hebben, daardoor hebben ze ook niet de beschikking over het vervaardigde product, daardoor worden ze beheerst, daardoor zijn ze loonarbeiders.

De loonarbeid is de uitdrukking van het feit, dat er een scheiding is van de arbeid en het arbeidsproduct, van het feit dat de arbeiders noch over het product over het productieapparaat iets te zeggen hebben. De loonarbeid is het onbewegelijke kenteken, van de "onmondigheid" van de arbeidersklasse, van haar overheersing door hen, die over het maatschappelijk productieapparaat en het maatschappelijk product beschikken.

Zo eenvoudig de grondslag van de overheersing der arbeidersklasse is, zo eenvoudig is ook de formulering van het opheffen der loonslavernij (al is de praktische doorvoering dan ook niet zo eenvoudig!). Deze opheffing kan alleen daar in liggen, dat de scheiding van arbeid en arbeidsproduct wordt opgeheven, dat het beschikkingsrecht over het arbeidsproduct en dus ook over de productiemiddelen weer aan de arbeiders komt.

Dit is het wezenlijke der communistische productie.

Natuurlijk kan dit echter niet meer op de wijze zoals vroeger de handwerker de beschikking over zijn werktuigen en zijn arbeidsproduct had. De huidige maatschappij kent geen "individuele", op zich zelf staande arbeid meer, ze is tot de maatschappelijke productie overgegaan, tot het vermaatschappelijkte productieproces, waarin ieder slechts een radertje in het grote geheel is. Daarom moeten de arbeiders de productiemiddelen nu gemeenschappelijk bezitten.

Gemeenschappelijk bezit der productiemiddelen, dat niet meteen het beschikkingsrecht erover beduidt, mist echter zijn doel.

Het gemeenschappelijk bezit is geen doel in zichzelf, doch het is slechts het middel om het beschikkingsrecht over de productiemiddelen voor de arbeiders mogelijk te maken, om de scheiding van arbeid en arbeidsproduct op te heffen, om de loonarbeid te kunnen afschaffen. Het verwisselen van doel en middel

Hier ligt het zwakke punt van de huidige arbeidersbeweging. Men stelt het brengen van de productiemiddelen in gemeenschappelijk bezit als doel, zonder te vermoeden dat dit in het geheel geen doel kan zijn, zonder te vermoeden dat het probleem van een nieuwe productiewijze bij de overgang naar het "gemeenschapsbezit" in werkelijkheid pas gesteld is. De arbeidersklasse leeft valselijk in het vertrouwen dat het communisme "vanzelf" komen moet, als dat gehate privaatzit der productiemiddelen is opgeheven. Men leeft valselijk in de veronderstelling, dat daarmee de loonarbeid noodzakelijk moet verdwijnen.

De werkelijk proletarische doelstelling kan slechts deze zijn, dat de arbeiders het beschikkingsrecht over de productiemiddelen en daarmee over het product veroveren en daardoor metterdaad de loonarbeid afschaffen. Eerst daardoor wordt de arbeidersklasse "vrij". De gemeenschappelijk uitgeoefende beschikking over de productie door de vrije producenten, dat is de grondslag van de communistische samenleving.

De vrije producenten kunnen echter niet willekeurig over de productiemiddelen beschikken, zoals "de vrije producenten" onder het kapitalisme (de fabrieksbezitters of leiders) doen. Is de beschikking willekeurig, dan kan van een gemeenschappelijke beschikking geen sprake zijn. De eerste voorwaarde om een gemeenschappelijke beschikking over het productieapparaat mogelijk te maken, is daarom dat de productie onder gemeenschappelijk bezit naar algemeen geldende regels verloopt, regels waarop alle maatschappelijke werkzaamheden moeten rusten. Dan eerst is een gemeenschappelijk beslissen en handelen mogelijk. De vrije producenten moeten daarom gelijke productieregels voor alle producenten scheppen. Daarmee worden dan de vrije producenten tegelijk tot gelijke producenten en zo verwezenlijken de bedrijfsorganisaties in hun duizenderlei verbindingen van allerlei aard:

"de associatie van vrije en gelijke producenten".

Vanuit deze gezichtshoek verschijnt de eis der "gelijkheid" dus geenszins als een "ethische" of een "morele", maar ze spruit direct voort uit de noodzakelijke productievoorwaarden van het communistische bedrijfsleven. De "gelijkheid" is hier geen ethische categorie, maar een economische: ze wil niet anders tot uitdrukking brengen dan dat de productie in alle bedrijfsorganisaties naar dezelfde regels verloopt, om een gemeenschappelijke beschikking over het productieapparaat mogelijk te maken.

Het voor de hele productie bindend maken van deze regels is de wezenlijke taak van een proletarische revolutie.

Zo zien we, hoe de morele eis der gelijkheid, die we aan het communisme stellen de gelijke voorwaarden voor de ontplooiing der individualiteit, haar grondpeiler vindt in de gelijkheid in de productie.

2. De sociaaldemocratische “herziening” van het marxisme

Het verwisselen van de maatschappelijke arbeid met de organisatorische vormen, waarin het kapitaal deze arbeid beheerst

Zowel de radicale sociaaldemocratie (de bolsjewieken) als de reformistische hebben de marxistische leer juist in het beslissende punt van “de associatie van vrije en gelijke producenten” “herzien”. De vermaatschappelijking van het arbeidsproces is in marxistische zin niet anders, dan dat de “warenproductie” in de loop der ontwikkeling tot overheersende productievorm wordt. Steeds wijdere kring van producenten werkt uitsluitend voor de markt. Ieder vervaardigt, wat hij zelf niet verbruikt. Het vervaardigde product is voor anderen, ieder werkt voor de maatschappij, ieder verricht daardoor maatschappelijke arbeid. Het kapitalisme is zelf de grote revolutionair, die de producenten in de loop van de ontwikkeling van hun oude arbeidswijze losscheurde en ze in dienst van het kapitaal in een arbeidsproces slingerde, dat de oude, aartsvaderlijke arbeidsverhoudingen ophief, iedere betrekking tot persoon of familie verbrak. Het kapitalisme bracht allen in een toestand, dat ieder, van alle bezit ontbloot, niets heeft dan zijn naakte arbeidskracht, om aan het vermaatschappelijkte arbeidsproces deel te nemen.

De sociaaldemocratie maakte (en maakt) van het proces van de vermaatschappelijking der productie echter heel wat anders. Zij zag het steeds verder voortschrijden der maatschappelijke productie in de voortdurende groei der trust, syndicaten en kartelvorming. Zij zag de vermaatschappelijking in de vorm waarin de kapitalistische productiewijze zich organiseert. In werkelijkheid is het niet anders dan de vorm waarin het privaatkapitalistische (of collectiefkapitalistische) beschikkingsrecht over de productiemiddelen, over het maatschappelijk product en over de maatschappelijke arbeid zich organiseert en concentreert. De sociaaldemocratie verwisselt de specifiek kapitalistische organisatievormen van de beheersing van de maatschappelijke arbeid met de maatschappelijke arbeid zelf!!

Ook bij de bolsjewieken heeft deze verwisseling plaats; zij zien het communisme als “een volkshuishouding” doorgevoerd naar het model van de moderne staatsbedrijven zoals spoorwegen en post.

Geen wonder dat bij deze begripsverwisseling de opvatting van socialisme en communisme ook een geheel andere richting neemt, dan uit de marxistische beschouwingswijze van de vermaatschappelijking van de arbeid volgt. Zowel voor de radicale sociaaldemocratie als voor de reformistische wordt daardoor de verticale trust – de kapitalistische vorm van organisatie der productie van grondstof tot verbruiker – de ideaaltoestand der communistische productiewijze.

“De gehele volkshuishouding georganiseerd naar het voorbeeld van de post ... dat is onze eerste taak.”

(Lenin – Staat en Revolutie, p. 50, vertaling H.Gorter.)

Het ligt voor de hand dat bij deze opvatting aan de arbeidersklasse de weg naar het socialisme dusdanig moest verschijnen dat de arbeidersklasse zich van de politieke macht, van de staat, meester maakt, waarmee ze tegelijk het door het kapitaal zelf geschapen centrale apparaat der kapitalistische productie in handen heeft.

Zo toont de bekende linkse marxist “Parvus”:

“hoe gemakkelijk de overgang van de grootindustrie tot staatsproductie mogelijk is.”

(Der Staat, die Industrie und der Sozialismus, p. 112)

Aldus ook bij Hilferding:

“Het betekent niet anders, dan dat onze generatie voor het probleem geplaatst is, met behulp van de staat, met behulp van de bewuste maatschappelijke regeling, deze door de kapitalisten georganiseerde en geleide productie in een door de democratische staat geleide productie om te vormen.”

(Die Aufgaben der Sozialdemokratie in der Republik, p. 6 Referat auf dem Parteitag zu Kiel, mei 1927)

Dit is de algemene opvatting betreffende de communistische productie, die we bij alle schakeringen binnen de sociaaldemocratie aantreffen. De verschillen treden eerst op, als het gaat om de middelen, om de tactiek, waarmee men deze maatschappelijke toestand bereiken wil.

De reformistische sociaaldemocratie wil het langs de weg van het algemeen kiesrecht, door het gebruik maken van de burgerlijke democratie. Ze wil deze burgerlijk-kapitalistische staat “veroveren” en daardoor de organisaties van het kapitaal onderwerpen. De ware toestand is echter, dat de staat met de sociaaldemocraten in de regering, door de organisaties van het kapitaal onderworpen wordt.

De radicale sociaaldemocraten (bolsjewieken) bestrijden deze politiek heftig. Zij verlangen de vernietiging van de burgerlijke staat in de revolutie en de vorming van een nieuwe politieke macht door de politieke organisatie van de arbeidersklasse: De staat van de proletarische dictatuur. Door deze staat zal langs revolutionaire weg een centrale economische organisatie geschapen worden - naar het voorbeeld van de kapitalistische trust - Lenin - waarin dan de bedrijven en industrieën opgenomen worden, voor zover deze daarvoor “rijp” zijn. M.a.w., de bedrijfstukken, die door het kapitaal voldoende zijn geconcentreerd, om in staatsbeheer te worden genomen, zullen worden “genationaliseerd”. “Nationaliseren” en “Vermaatschappelijken”

Ofschoon Marx geen “schildering” van het communistisch bedrijfsleven gegeven heeft, mag het bekend geacht worden, dat volgens hem de regeling der productie

“niet door de staat, maar door de verbinding der vrije associaties der socialistische samenleving”

tot stand zou komen, een opvatting, die Marx volgens de reformist Cunow aan de liberaal-anarchistische stromingen van zijn tijd zou ontleenen.

(H.Cunow - Die Marxsche Geschichts - Gesellschafts und Staatstheorie - 1, p. 309)

Het beheer en de leiding van productie en distributie zouden direct aan de producenten en consumenten zelf toevallen en niet langs de omweg van de staat.

De gelijkstelling van staat en samenleving is pas een uitvinding van latere jaren.

Omstreeks 1880-1890 werd dit standpunt dan ook nog door de sociaaldemocratie ingenomen, wat bijvoorbeeld heel duidelijk tot uitdrukking komt in een rede, die de oude Liebknecht hield naar aanleiding van de pogingen, om de spoorwegen, de kolenmijnen en andere grote industrieën in handen van de staat te brengen.

Hij zei:

“Hoe meer de burgerlijke maatschappij inziet, dat ze zich op den duur niet tegen de stormloop van de socialistische ideeën verdedigen kan, des te dichter zijn we bij het tijdstip dat het staatsocialisme in volle ernst geproclameerd zal worden en de laatste strijd, die de sociaaldemocratie te strijden heeft, zal uitgevochten worden onder het parool: “Hier sociaaldemocratie – daar staatsocialisme!”

Cunow tekent hierbij aan:

“Dienovereenkomstig verklaarde ook het congres (der sociaaldemocratische partij) zich tegen het aan de staat brengen der bedrijven; want sociaaldemocratie en staatsocialisme werden “onverzoenlijke tegenstellingen” genoemd.”

(Cunow – als boven, p. 340)

In de strijd om “sociale hervormingen” werd dit standpunt echter reeds omstreeks 1900 opgegeven en werd het “nationaliseren”, het aan de staat of gemeente brengen van verschillende bedrijfstakken, als een steeds verder opschuiven naar het socialisme voorgesteld. In sociaaldemocratische terminologie heten zulke bedrijven dan ook “gemeenschapsbedrijven” ofschoon de producenten met het beheer en de leiding niet te maken hebben.

Ook de Russische Revolutie verliep volkomen volgens het schema van de “nationalisatie” der industrie. Ook hier werden de bedrijfstakken, die daartoe “rijp” waren in het centrale staatsapparaat gevoegd. In 1917 begonnen de producenten de bezitters in verschillende bedrijven te onteigenen, tot groot ongemak van hen die het bedrijfsleven “van boven af” wilden leiden en beheren. De arbeiders wilden de productie op nieuwe grondslagen volgens communistische regels organiseren.

In plaats van deze regels kregen ze stenen voor brood: de Communistische Partij gaf richtlijnen waarnaar de bedrijven zich tot trusts moesten verenigen, om ze onder centrale leiding te krijgen. Wat niet in het centrale beschikkingsrecht opgenomen kon worden, werd aan de bezitters teruggegeven, omdat deze bedrijven nog niet “rijp” waren. Zo zien we dan, hoe al direct op het 1ste AI-Russische Congres der Economische Raden het volgende besluit werd gevat:

“Op het gebied van de organisatie der productie is een algehele nationalisatie noodzakelijk. Het is noodzakelijk van de doorvoering der nationalisatie van afzonderlijke ondernemingen (waarvan er 304 genationaliseerd en in beslag genomen zijn) tot een doelmatige nationalisatie der industrie over te gaan. De nationalisatie mag geen “gelegenheids” nationalisatie zijn en slechts door de Opperste Economische Raad der Gevolmachtigden, onder goedkeuring van de opperste economische raad tot stand komen.”

(A. Goldschmidt – Wirtschaftsorganisation in Sowjet-Rusland, p. 228)

De Communistische Partij gaf dus geen richtlijn, waarnaar de arbeiders zelf hun bedrijf in het communistische bedrijfsleven voegden, ze gaf geen richtlijnen waarnaar het beheer en de leiding van het productieproces inderdaad aan de samenleving overging, voor haar was de bevrijding van de arbeiders niet het werk van de arbeiders zelf, maar voor haar was de doorvoering van het communisme een functie van de “mannen van de wetenschap”, van de “intellectuelen”, van de “statistici” en hoe al die geleerden heren mogen heten. De Communistische Partij meende dat het voldoende was de oude industriegeneraals te verjagen en het recht van commando over de arbeid zelf in de hand te nemen, om alles in de veilige haven van het communisme te leiden! De arbeidersklasse was juist goed genoeg de oude beheersers van de arbeid weg te vagen en er nieuwe voor in de plaats te zetten. Verder reikte haar functie niet en verder kon ze ook niet reiken, omdat de basis voor de zelforganisatie niet door het geven van algemeen geldende productieregels gegeven

was.

De bolsjewieken, die nog al hoog van de toren plegen te blazen, dat ze consequente volgelingen van Marx zijn, doen daarom verstandiger een toontje lager te zingen, waar ze toch de hele zin van de vermaatschappelijking van de productie tot het "nationaliseren" van de "rijpe" bedrijven omlaag drukken, wat niet anders is dan het opgeven van de proletarische revolutie, het opgeven van het communisme!

In marxistische zin zijn er geen "rijpe" of "nog-niet-rijpe" bedrijven, maar is de maatschappij als geheel rijp voor het communisme. Zeer terecht merkt F. Oppenheimer dan ook op in het verzamelboek van H. Beck over Wege und Ziele der Sozialisierung - p. 16-17:

"Men verbeeldt zich, de marxistische vermaatschappelijking stap voor stap te benaderen, door het aan de staat of aan de gemeente brengen van afzonderlijke bedrijven voor vermaatschappelijken uit te geven. Vandaar de anders geheimzinnige, onbegrijpelijke zinswending van de "rijpe" bedrijven ... Vanuit het standpunt van Marx is dit ... grove onbeschaamdheid. Voor hem kan de socialistische samenleving slechts als een geheel "rijp" zijn. Afzonderlijke bedrijven of bedrijfstukken kunnen in zijn gedachtegang net zo min rijp zijn en "vermaatschappelijkt" worden, als de afzonderlijke organen van een embryo in de vierde maand van de zwangerschap rijp kunnen zijn en afzonderlijk tot een zelfstandig bestaan ontbonden kunnen worden." Het recht van commando over de arbeidersklasse in het staatscommunisme

Wat voor de sociaaldemocratie in al haar schakeringen als socialisme of communisme geldt, is niet anders dan een consequent doorvoeren van de organisatievormen, die het kapitalisme in en door zijn concentratieproces aanneemt.

Wat betekent echter de door de concentratie van het kapitaal geschapen productieorganisatie? Wat betekent het enerzijds uit de gezichtshoek der loonarbeiders gezien en anderzijds vanuit het standpunt der kapitalisten?

Het is de beheersing van de arbeid, de georganiseerde beheersing der loonarbeiders!!!

De marxistische ontleding van het kapitalisme laat daaromtrent niet de geringste twijfel. Bij Marx is de maatschappelijke plaats van de kapitalist tegenover de loonarbeider daardoor gekarakteriseerd, dat hij de beschikking over de arbeid, over de arbeiders in de productie heeft.

De socialisatietheorieën van alle richtingen der sociaaldemocratie draaien ook alle om hetzelfde punt van de beheersing der arbeidersklasse. Dat de arbeid beheerst moet worden, is voor haar vanzelfsprekend en dat daartoe (omdat het om een maatschappelijk, onverbrekkelijk verbonden systeem gaat) een sterke centrale organisatie nodig is, is even "natuurlijk". De taak, die men zich stelt, bestaat daarin dit commando over de arbeiders alomvattend en zo centraal mogelijk te organiseren en dit commando zelf onder het toezicht van het parlement (de reformisten) of van de proletarische staat, zoals die door de partij der loonarbeiders wordt gevormd (de bolsjewieken), te stellen. M.a.w.: de beheersing der arbeidersklasse zal verzacht worden door de "democratie".

Binnen deze grenzen bewegen zich de richtingen van de zg. "marxistische" arbeidersbeweging, gerekend vanaf de rasechte reformisten tot de uitgesproken revolutionairen, die de huidige economische en politieke organisatie van de maatschappij willen vernietigen, om ze opnieuw te organiseren.

Het resultaat is altijd een machtsapparaat met de bevoegdheid tot recht van commando over de loonarbeiders.

Wil bij deze socialisatieprojecten het socialistisch productiesysteem functioneren, dan moet zijn leiding er voor alles op bedacht zijn dat de beschikking over de productiemiddelen en daarmee het recht van commando over de arbeid, over de arbeiders, wordt verzekerd. In de theorie wordt dit recht opgeëist, om zich tegen de contrarevolutie te weren; in de praktijk richt het zich ook tegen iedere ongewenste inmenging van de kant der loonarbeiders. Als de arbeiders zelf over de gang der productie willen beslissen, dan wordt dit streven als een uiting van burgerlijke geestesgesteldheid voorgesteld en ... deze arbeiders worden dus als contrarevolutionairen behandeld...!

Aan de ontwikkeling van het Russische staatscommunisme hebben we een leerrijk voorbeeld gehad!

Wat wil men nu met de door het parlement of de politieke partij der loonarbeiders ingestelde centrale leiding van het bedrijfsleven bereiken? De uitbuiting moet worden opgeheven; daarover zijn allen het eens. De reformisten menen dit deel te kunnen bereiken, als de staat slechts de uitbuiting ter hand neemt en deze dan de gemaakte winsten naar de arbeiders doet afvloeien in de vorm van "sociale inrichtingen" en hervormingen.

De bolsjewieken proberen het door de bewegingswetten van het huidige productiesysteem op te heffen en de maatschappelijke producten, zowel over de bedrijven als aan de consumenten, in natura te verdelen. Dit liep al heel spoedig op een fiasco uit, zodat men tot genoemde reformistische methoden overging; het resultaat is in beide gevallen hetzelfde: staatskapitalisme! De distributie van productiemiddelen en consumptiegoederen in natura als bolsjewistisch ideaal[1]

Het doel dat de bolsjewieken voor ogen zweefde, was het bereiken van een toestand, waarbij de loonarbeid en de uitbuiting zijn opgeheven. Daartoe stuurden ze doelbewust op een afschaffing van het geld aan, wat dan tot stand moest komen door een geweldige "inflatie" van het ruilmiddel. De staatsdrukkerijen werkten dag en nacht door, om maar steeds meer papiergeld te drukken, dat de staat wel voor betalingen gebruikte, maar waarvoor ze geen tegenwaarde garandeerde.

"... Bankbiljetten worden gefabriceerd ... Men kan er niet genoeg van drukken. De behoefte eraan is veel groter, dan de productiemogelijkheden."

(Goldschmidt - als boven, p. 138)

Met het toenemen van het totaalbedrag aan uitgegeven "geld" daalde natuurlijk de ruilwaarde, de koopkracht van de roebel. De prijzen der goederen sprongen met de dag omhoog, een verschijnsel zoals we dat ook uit de Duitse inflatietijd kennen. De waarde van het ruilmiddel liep zo snel achteruit, dat degenen die iets te verkopen hadden, dit, indien even mogelijk, niet eens meer tegen "geld" wilden afgeven. Ze wilden hun goederen wel van de hand doen, maar alleen direct tegen andere goederen, zonder de tussenvorm "geld" te gebruiken: ze wilden alleen goederen "in natura" ruilen.

Dit was juist waar de bolsjewieken naar streefden. In het gedenkschrift van het Commissariaat van Financiën in Rusland, dat in 1921 aan alle deelnemers aan het 3de Congres van de IIIe Internationale te Moskou werd aangeboden, wordt deze politiek van inflatie als een welbewuste methode tot de invoering van het communisme geroemd!

Dit communisme zou er dan dusdanig uitzien, dat de Centrale Economische Raad van de Sovjetstaat de goederenproductie ter hand zou nemen, bij uitschakeling van het geld en van de handel. Hij zou voor alle inwoners vast stellen hoeveel brood, boter, kleren, enz., ieder per week of per jaar zou krijgen, wat mogelijk gemaakt moest worden door een nauwkeurige productie- en verbruiksstatistiek.

"De proletarische economie is in principe een goederenproductiesysteem, een "Naturalwirtschaft".

Met de uitbouw van de productie door de staat verdwijnt in de eerste plaats het geld uit het verkeer tussen de gemeenschapsbedrijven. De steenkolenmijnen voorzien de spoorwegen en de hoogovens met steenkool zonder prijsverrekening. De hoogovens leveren het ijzer aan de machinefabrieken, deze de machines aan de staatslandbouwbedrijven, zonder tussenkomst van het geld. De arbeiders krijgen een steeds groter deel van hun loon in natura: behuizing, verwarming, brood, vlees, enz., ... Het geld sterft ook als circulatiemiddel af"

(Varga - Die wirtschaftlichen Probleme der proletarischen Diktatur, p. 138)

De productie- en distributieberekening zou zich dus niet voltrekken naar geld of een andere algemene maatstaf, maar alleen naar hoeveelheden goederen. Men zou alleen rekenen in kilogrammen, meters, tonnen enz. M.a.w. men zou, zoals de Duitse taal dat zo kernachtig kan uitdrukken, overgaan tot de "Naturalwirtschaft", welke door Otto Neurath aldus wordt gekarakteriseerd:

"De leer van het socialistisch bedrijfsleven kent slechts een enkele producent-distribuent, de samenleving, die zonder winst- en verlies-rekening, zonder circulatie van geld, zij het metaalgeld of arbeidsgeld, op grond van een productieplan de productie organiseert en de levensniveau's volgens socialistische regels verdeelt, zonder daaraan enige rekeneenheid ten grondslag te leggen."

(Neurath - Wirtschaftsplan und Naturalrechnung, p. 83)

Van 1917-1921 hebben de bolsjewieken geprobeerd dit principe te verwerkelijken en het genoemde gedenkschrift is nog als een laatste uitloper van deze pogingen te beschouwen: in 1921 volgde de stabilisatie van de roebel, men keerde tot het "waardevast geld" terug.

Het was geenszins het uitblijven der wereldrevolutie, noch was het individuele boerenbedrijf in Rusland de oorzaak, dat de Sovjetstaat zijn plannen inzake de "geldloze productie en distributie", volgens de berekening in "natura" moest opgeven en de roebel moest stabiliseren. Productie en distributie bleken op deze "communistische grondslag" onmogelijk.

De Russische Revolutie heeft praktisch bewezen, dat een maatschappelijke productie zonder rekeneenheid waanzin is!

Bij de pogingen om het Russische bedrijfsleven in nieuwe banen te leiden, ging men - zeer terecht - uit van een vooraf gemaakt begrotingsplan, van een productieplan. De afzonderlijke bedrijven maakten hun begrotingen, die dan door de centrale trustleiding tot een algemeen trustplan verwerkt werden. De samenvoeging van alle trustbegrotingen leverde aan de Opperste Economische Raad een overzicht over het hele in de staat samengevatte productieapparaat, zodat een algemeen productieplan voor de hele staatsproductie samengesteld kon worden.

Al deze plannen stonden op de basis van de roebel. En waarom niet in een rekening naar "natura"? Omdat men geen kilogrammen ijzer en tonnen steenkool enz., bijeen kan tellen! De waarde van de roebel liep echter snel achteruit en de prijzen der producten liepen daarmee even snel omhoog. Daardoor bestonden deze begrotingen alleen op papier: ze hadden geen waarde voor de werkelijke doorvoering.

Varga, die de verdiensten der "inflatiemethode" erkent, ziet hierin dan ook haar belangrijkste schaduwzijde. Hij zegt:

"De snelle en voortdurende waardevermindering van het geld is in zoverre nadelig, als het de stabilisatie der lonen verhindert, loonbewegingen en moeilijkheden tussen de staatsarbeiders en de proletarische staat veroorzaakt, tot voortdurende loonsverhogingen dwingt, de berekeningen ten zeerste bemoeilijkt, in het bijzonder echter het nakomen er van".

(Varga, als boven, p. 138)

Hier ligt dan ook een van de praktische gronden waardoor de Sovjetstaat op haar dwalingen betreffende de vernietiging van het “waardevast geld”, terug moest keren. Reeds in 1919 constateert men dat:

“de berekening naar de waarde der producten met de dag noodzakelijker wordt”

zodat het tweede Economische Congres (1919) besloot,

“de berekening der belangrijkste staatsuitgaven naar de waarde der producten te verrichten.”

(Goldschmidt, als boven, p. 138)

Natuurlijk is dat alleen mogelijk, als de hele productie op de grondslag van de “waarde” staat, dus moet de algehele stabilisatie van het geld absoluut noodzakelijk volgen.

De stabilisatie van de roebel betekende dan ook dat het staatskapitalisme, dat zich direct bij de doorvoering der revolutie organiseerde, in de loop van zijn ontwikkelingsgang zijn bewegingswetten in vaste banen bracht.

In het Russische bedrijfsleven zijn de industriële productiemiddelen in handen van de staat overgegaan. De beschikking erover, alsmede over de arbeid (en daarmee over de arbeiders) en over het arbeidsproduct is in handen van de Opperste Economische Raad geconcentreerd.

De producenten hebben geen zeggingschap over het product; de scheiding van arbeid en arbeidsproduct is het wezenlijk kenmerk der productie!

De Opperste Economische Raad kan de productie alleen leiden en beheren op de grondslag van de waarde der producten. Ze moet daarom ook de waarde van de arbeidskracht in rekening brengen, ze moet de arbeider in ruil voor zijn arbeidskracht zoveel aanwijzing op het maatschappelijk product geven, als de waarde der arbeidskracht bedraagt. Dat is zijn arbeidsloon. De arbeider is dus loonarbeider.

De Opperste Economische Raad moet de arbeidskracht op de markt kopen, waartoe men tegenwoordig de ook in het Westerse kapitalisme gebruikelijke methode van collectieve contractie met de vakverenigingen inslaat. Loonarbeid en staatscommunisme

Het is in de eerste plaats noodzakelijk, duidelijk in te zien dat een productie op de grondslag van de waarde der arbeidskracht, dat is op loonarbeid, nooit tot iets anders kan voeren dan tot ontrechten van de arbeiders. De oorzaak hiervan ligt niet in de slechtheid van de staatsbestuurders, maar in de bewegingswetten van het systeem.

De kern van de zaak is deze, dat er een tegenstelling is tussen de waarde van de arbeidskracht en de arbeid, die de arbeider dagelijks aan zijn baas levert. We krijgen nooit onze arbeid betaald, maar we krijgen in ruil voor onze arbeidskracht zoveel als nodig is, om in ons onderhoud te voorzien.[2]

Met ons arbeidsloon trekken we, bijvoorbeeld wekelijks, een aantal goederen uit de markt, waarin niet meer dan bv. 24 uur maatschappelijke arbeid steekt. Naar in werkelijkheid hebben we in die week 40, 50, 60 uur of langer gewerkt. De arbeid die we langs deze weg méér aan de maatschappij geven, dan we er door middel van ons loon uit weg trekken, heet de meerarbeid die dan voor de bezitters van de productiemiddelen of voor de staat tot meerwaarde wordt. Hoe lager de lonen en hoe langer de

arbeidsdag, des te groter is de meerwaarde, die aan de staat of aan de kapitalisten toevalt.

Zeer ten onrechte is de mening wijd verbreid, dat de meerwaardevorming op zichzelf wel goed is, maar dat deze meerwaarde niet aan de bezittende klasse mag toevallen, doch door de communistische staat weer aan de arbeiders gebracht moet worden door middel van sociale wetgeving.

Deze opvatting is fout, omdat ze geen rekening houdt met de sociale betekenis van de loonarbeid.

We wezen er reeds op dat er een tegenstelling is tussen de waarde van de arbeidskracht en de arbeid, die we per dag leveren. Het eigenaardige is dus, dat de hoeveelheid arbeid, die we aan de maatschappij geven, niets te maken heeft met de hoeveelheid goederen die we door ons arbeidsloon uit de markt nemen. M.a.w., er is geen directe betrekking tussen de door ons voortgebrachte goederenrijkdom en ons arbeidsloon. De arbeider bepaalt door zijn arbeid niet tegelijk zijn aandeel aan het voortgebrachte product.

Niet onze arbeid, maar de waarde van onze arbeidskracht bepaalt welk deel van de goederenrijkdom we zullen krijgen.

Gezien vanuit het standpunt van de loonarbeider wordt daarmee zijn aandeel aan het maatschappelijk product praktisch een slag in de lucht. Wel zal zijn loon rondom de waarde der arbeidskracht schommelen, maar hij zal er voor moeten vechten, onverschillig of dat in een kapitalistische of in een "communistische" staat is. Omdat feiten beter spreken dan grauwe theorie, zullen we dit straks aan de hand van de Russische ervaringen demonstreren.

De eigenaardigheid, dat de hoeveelheid arbeid, die we aan de maatschappij geven, niets te maken heeft met het arbeidsloon, is echter veel belangrijker dan alleen uit het oogpunt van de distributie. Het betekent dat de loonarbeider met het maatschappelijk product niets te maken heeft. Het brengt tot uitdrukking dat de producent van het maatschappelijk product gescheiden is. Het betekent:

Dat de producent met de leiding en het beheer van het maatschappelijk productieproces niets te maken heeft.

Dat is de wezenlijke betekenis van een productie, waarin de arbeidskracht op de grondslag van de waarde betaald wordt!

Het betekent tevens sociale tegenstellingen binnen de arbeidersklasse, sociale tegenstellingen tussen de arbeiders en de "rode directeuren" der fabrieken. Het betekent strijd van de arbeiders tegen "hun" staat.

De waarde van de arbeidskracht is de drager van al deze conflicten.

Dat komt, omdat niet onze arbeid onze verhouding tot het maatschappelijk product bepaalt!!

De arbeiders die menen dat het er voor een communistische revolutie slechts op aan komt de meerwaarde van de bezitters naar de staat te doen afvloeien, vergissen zich daarom grondig. In de grond van de zaak willen de arbeiders hun verhouding tot het maatschappelijk product in een communistische productie nieuw regelen. En ze menen dan, dat ze een nieuwe verhouding gelegd hebben, als ze de kapitalisten van de meerwaarde uitsluiten, om deze naar de staat te doen afvloeien. Wat er in werkelijkheid gebeurt, is wel een nieuwe verdeling van de meerwaarde over de maatschappij, maar waar het voor ons loonarbeiders om gaat, een nieuwe verhouding van producent tot het maatschappelijk product, dat komt niet. In het kapitalisme werd deze verhouding bepaald door de waarde der arbeidskracht en in het zg. "communisme" ... óók. Voor de loonarbeider kan daarom

de inzet der proletarische revolutie geen andere zijn, dan het leggen van een nieuwe verhouding van de producent tot het maatschappelijk product.

Voor de proletariër kan de inzet der sociale revolutie geen andere zijn, dan door zijn arbeid tegelijk zijn verhouding tot het maatschappelijk product te bepalen. Dat betekent: Opheffing van de loonarbeid De arbeid is de maatstaf der consumptie!

Het is de enige voorwaarde om de leiding en het beheer van de maatschappelijke productie in handen der arbeiders zelf te leggen.

Toen de Russen er toe over gingen de productie op de grondslag van de waarde te stellen, proclameerden ze daarmee de onteigening van de arbeiders van de productiemiddelen, ze proclameerden daarmee, dat er geen direct verband zou zijn tussen de voort te brengen goederenrijkdom en het aandeel der arbeiders in het maatschappelijk product.

Alle kapitalistische elementen slopen het bedrijfsleven binnen, zodra de waarde en de meerwaarde weer hun ordenend werk gingen beginnen. Het is de geheime kracht die overal werkt en nergens concreet te grijpen is, die het maatschappelijk leven met onzichtbare hand stuurt.

Vandaar dat Lenin de verzuchting moest slaken:

“De machine glijdt uit onze handen; het is alsof iemand aan het stuur zit, maar de machine gaat niet daarheen, waar hij naar toe stuurt, maar daarheen, waar de een of ander ze stuurt, iets illegaals, onwettelijks, dat god weet waar vandaan komt, de een of andere speculant, privaatkapitalist of wie ook. De machine gaat absoluut niet daarheen, waar degene, die aan het stuur zit, haar hebben wil ... Wie leidt, wie? Ik betwijfel zeer, dat men zeggen kan, dat de communisten deze machine leiden. Als men de waarheid zeggen wil, dan leiden wij haar niet, maar zij leidt ons”.

(Lenin Werken, band 18 – pp. 35 en 43)

De waarde der arbeidskracht “ordent” de lonen:

“De buitenlandse bezoekers verwonderen zich over niets zo zeer, als over het grote verschil in lonen tussen geschoolden en ongeschoolden, die bij ons ... zulk een kolosaal verschil vertonen als nergens in West-Europa.”

(Tomski – op het 7e Vakverenigingscongres)

Vervolgens willen we illustreren hoe het gevecht om de lonen niet beneden de waarde der arbeidskracht te doen dalen , ook in Rusland bleef doorgaan:

“Terwijl de communist in de kapitalistische landen looneisen ondersteunen moet, mag hij onder de proletarische dictatuur zo niet handelen. ... Hier moeten de economische eisen der arbeiders met de ontwikkeling der productiekrachten en de socialistische accumulatie in overeenstemming gebracht worden. Toen daarom in juli (1926) de eis van loonsverhoging naar voren werd gebracht, heeft niemand van de vakverenigingen deze eisen ondersteund. De Centrale Raad van Vakverenigingen kon ze niet ondersteunen ... omdat er sinds het voorjaar een prijsstijging was. ... Onder deze omstandigheden betekende de eis van loonsverhoging dus: het werkelijke loon moet bij de prijsstijging aangepast worden. Maar dit zou de officiële erkenning van de waardedaling van het geld betekenen ... en daar konden we niet op in gaan.”

(Tomski – 7e Vakverenigingscongres, Protocol p. 49)

In 1921 werd de berekening naar de waarde doorgevoerd. De goederenprijzen sprongen de hoogte in. In 1921 was de index voor de kleinhandelsprijzen 139 en in 1922 ... 198. Aangezien de door de arbeider verrichte arbeid niets te maken heeft met de voortgebrachte goederenrijkdom, bleven de lonen ver bij de prijsstijgingen achter. Zodoende braken er grote stakingen uit, om de prijs van de arbeidskracht niet al te veel beneden de waarde te doen dalen. Deze stakingen waren bijna alle "wilde" stakingen en slechts in enkele gevallen werden ze, tot grote ergernis van de centrale vakbonden, door de plaatselijke vakbonden ondersteund. Het vakverenigingsorgaan "Voprocy Truda" 1924 nr. 7/8 levert daaromtrent de volgende gegevens, waarbij de redactie opmerkt dat de statistiek niet volledig is:

In 1921, 477 stakingen met 184.000 stakers. In 1922, 505 stakingen met 154.000 stakers.

95 % der stakers behoorden tot de staatsbedrijven. Van al deze stakingen werden er slechts 11 door de vakverenigingen gesteund. Dan verstrekt Dogadov op het 7e Vakverenigingscongres de volgende gegevens:

In 1924, 267 stakingen, waarvan 151 in staatsbedrijven. In 1925, 199 stakingen, waarvan 99 in staatsbedrijven.

Van deze stakingen werd geen enkele door de vakverenigingen gesteund.

Dat de vakverenigingen deze loonbewegingen niet steunden, komt natuurlijk doordat deze bij het staatsapparaat waren ingeschakeld. Op de 11e partijdag van de KPR (maart-april 1922) erkent de vakverenigingsman Andrejev "de moeilijke materiële toestand der arbeiders", maar hij treedt er tegen op, dat de vakverenigingen "overmatige looneisen aan de staat stellen en uit deze zo veel mogelijk zoeken te halen". Andrejev verklaart het feit, dat verschillende vakverenigingen zich achter de looneisen plaatsen hieruit, dat het vakverenigingsapparaat met vroegere mensjewieken en sociaal-revolutionairen doordrongen is. Daarop volgde een "reiniging" van het vakverenigingsapparaat.

De productie op de grondslag van de waarde van de arbeidskracht bepaalt, dat de arbeiders met beheer en leiding der productie niets te maken hebben.

Als Russische ervaring:

"De onafwijsbare noodzakelijkheid, de productiviteit der arbeid te doen stijgen en de rentabiliteit van alle bedrijven te bereiken, ... brengt de belangen der arbeidersmassa's met die der fabrieksdirecteurs in zekere tegenstelling, zodra het om de arbeidsvoorwaarden gaat. ... Daarom is het de absolute plicht der vakverenigingen de belangen der arbeiders in de gesocialiseerde bedrijven te verdedigen..."

Dit was dan ook wel nodig, want de Centrale Raad der Vakverenigingen stelde vast, dat de Opperste Economische Raad zich bij de arbeidsbescherming "niet liet leiden door de belangen der arbeiders, maar door de financiële belangen der industrie." ("Trud" - 1928, nr. 31)

Dat betekende dan, dat de Opperste Economische Raad te weinig gelden beschikbaar stelde voor de arbeidsbescherming in de bedrijven. Maar de "rode directeuren" maakten het wel fraaier. Van de klaarblijkelijk te schrale middelen voor de arbeidsbescherming gebruikten ze slechts een klein gedeelte. De rest staken ze waarschijnlijk in het bedrijf. Zo geeft de "Trud" - 1928, nr. 32, de volgende getallen:

De Oekraïense staatstrust verbruikte 20 %. Dus waarschijnlijk heeft ze 80 % van de middelen, die voor arbeidsbescherming bestemd waren, in het bedrijf gestoken. De Oeral-Asbesttrust verbruikte

slechts 28 %, de Donugol verbruikte 18,7 %, Jugostaal 14,8 % en de Jushni-Rudnitrust verbruikte slechts 4,9 %. Inderdaad een zuinig bedrijfsbeheer!

De gevolgen bleven dan ook niet uit:

Bedrijfsongevallen ("Trud", 1928, nr. 159)

In de trust Donugol hadden in 1925 - 18,7 % van alle arbeiders een ongeval; in 1926 bedroeg het 26,3 % of 18.821 man. In 1927 steeg het tot 25.749 man.

In de Montaan industrie: 1923 aantal ongevallen 11,5 % 1925 18 % 1926 25 %

Tenslotte nog enige gegevens uit de "Trud", 1928, nr. 280. Aantal ongevallen in de mijnbouw 1927/1928: Oktober-december 1927 — 3,3 % Januari-maart 1928 — 9,3 % April-juni 1928 — 10 %

Het aantal ongevallen steeg dus in ieder kwartaal met ongeveer 1 %. In de metaalindustrie was het aantal ongelukken in dezelfde tijdperken 6,8 %, 7,1 %, 7,9 %. Ook hier dus een regelmatige stijging.

Dat is de ordenende functie van de waarde en de meerwaarde!

We willen het hierbij laten. Het gaat er voor ons slechts om, deze dingen vanuit een bepaalde gezichtshoek te doen zien. En deze is dan, dat dit verloop van zaken in Rusland niet geweten kan worden aan de slechtheid van de Russische staatsbestuurders, maar dat het een noodzakelijk gevolg is van een productie, waarin de arbeidskracht als koopwaar verschijnt, ongeacht of een staat deze arbeidskracht koopt of een particuliere ondernemer. Ook heeft het er niemandal mee te maken, of de meerwaarde aan particulieren komt of aan de staat. De waarde verricht zijn ordenende functies. En dan moet men met Lenin zeggen:

"Ik betwijfel zeer, dat men zeggen kan, dat de communisten deze machine leiden. Als men de waarheid zeggen wil, dan leiden wij haar niet, maar zij leidt ons."

3. De rekeneenheid in het communisme

De regeling der productie

Bij de "marxistische verklaring van de beheersing der arbeidersklasse" hebben we reeds gezien, dat het eigenlijke probleem van het communisme in het opheffen van de scheiding van arbeid en arbeidsproduct ligt. Niet één of andere Opperste Economische Raad, maar de producenten moeten door hun bedrijfsorganisaties zelf de beschikking over het arbeidsproduct hebben, waarmee ze tot vrije producenten worden, die zich in hun onderlinge, steeds wisselende samenhang tot de associaties van vrije en gelijke producenten groeperen. Doordat de huidige techniek de hele productie vermaatschappelijkt heeft, doordat alle bedrijven technisch volkomen van elkaar afhankelijk zijn en ze met elkaar één ononderbroken arbeidsproces vormen, is het de taak der revolutie ze ook economisch aan één te smeden, wat alleen mogelijk is, als een algemene economische wet het hele productieproces verenigt.

Deze aaneensluiting van het productieproces heeft een heel andere zin, dan die in de zg. "socialisatietheorieën". Deze toch bewegen zich altijd binnen de organisatorische aaneensluiting van verschillende productietakken. Ze houden zich bezig met de vraag, welke industrieën verenigd moeten worden en hoe dit vraagstuk organisatorisch-technisch moet worden opgelost. Met de

bewegingswetten van een nieuw productiesysteem heeft dat niets te maken. De nieuwe, algemeen economische wet, die het gehele productieproces verenigt, zegt nog absoluut niets over de organisatorische aaneensluiting van de productie. Ze legt alleen de voorwaarden vast, waaronder de in de bedrijfsorganisaties verenigde producenten aan het grote maatschappelijke productieproces deelnemen. Deze voorwaarden moeten in de eerste plaats voor ieder deel van het totaalproces hetzelfde zijn. In tegenstelling met Lenin, die uitgaat van de grondstelling:

“De gehele volkshuishouding georganiseerd naar het voorbeeld van de post ... dat is onze eerste eis”

Zeggen wij:

Gelijke economische voorwaarden voor alle delen van de maatschappelijke productie, dat is onze eerste eis!

Dan pas is de kwestie van de organisatietechniek aan de orde.

Gelijke economische voorwaarden heeft in de allereerste plaats betrekking op het doorvoeren van een algemeen geldende, vaste maatstaf, waarnaar alle berekeningen in productie en distributie zich voltrekken. Deze maatstaf kan niet meer het geld zijn, omdat zich geen “derde persoon” meer tussen de arbeider en zijn product schuift. De arbeider staat hier niet als een “vreemde” tegenover het maatschappelijk arbeidsproduct. Wel consumeert de arbeider niet direct het door hemzelf vervaardigde product, maar zijn product heeft iets in zich, dat alle maatschappelijke goederen gemeen hebben; de maatschappelijk noodzakelijke arbeidstijd die hun vervaardiging kostte. Alle goederen zijn dus maatschappelijk gezien kwalitatief volkomen gelijk. Ze verschillen alleen in de hoeveelheid maatschappelijke arbeid, die ze in het productieproces hebben opgenomen.

Zoals de maatstaf voor de individuele arbeidstijd het arbeidsuur is, zo moet de maatstaf voor de hoeveelheid maatschappelijke arbeid, die in de producten steekt, dus het maatschappelijk gemiddelde arbeidsuur zijn!!!

Als dwingende eis van de proletarische revolutie blijkt zodoende, dat alle bedrijfsorganisaties verplicht zijn, voor de door hen vervaardigde producten te berekenen, hoeveel maatschappelijk gemiddelde arbeidstijd ze in de productie hebben opgenomen, terwijl ze hun product voor deze “prijs” aan de andere bedrijven of aan de consumenten geven. Tevens krijgen de bedrijfsorganisaties daarvoor het recht, voor een gelijk bedrag aan maatschappelijke arbeid in de vorm van andere producten te betrekken, om het productieproces op dezelfde grondslag te kunnen voortzetten. Daardoor nemen ze alle onder gelijke economische voorwaarden aan het productieproces deel. Is deze regel voor de productie en voor de distributie doorgevoerd, dan is het hele bedrijfsleven, dat door de deelarbeid reeds maatschappelijk verbonden is, ook economisch, d.i. maatschappelijk geregeld.

Het kapitalisme probeert deze regeling langs organisatorische weg, door versterking van de concentratie van zijn macht in de industrie door te voeren. Wat gelukt, is alleen de organisatie van de macht op antagonistische grondslag, de organisatie van de concurrentiestrijd op steeds hogere trap, met het gevolg van steeds ernstiger catastrofes. Het probeert langs politieke weg, volgens de regels van de “democratie”, een verzachting van de tegenstelling te verkrijgen, maar deze dient ten slotte slechts daartoe, de laatste en diepste tegenstelling die tussen de bezittende klasse en proletariaat, te organiseren en haar verdere duur te waarborgen. Deze maatschappelijke toestand kan slechts overwonnen worden, door de arbeiders “vrij” te maken, door hen het beschikkingsrecht over de productiemiddelen te geven en hen onder gelijke economische voorwaarden aan het productieproces te laten deelnemen.

De revolutie betekent echter niet alleen een omwenteling van de economische voorwaarden der productie, maar van de zijde der individuele consumptie gezien, legt ze ook hier nieuwe economische voorwaarden. Hebben de arbeiders de beschikking over het arbeidsproduct gekregen, dan moet hun verhouding tot dit product op nieuwe grondslag worden vastgelegd en geregeld. Want wel hebben de arbeiders de beschikking over het product, maar toch niet meer in de zin van het privaatkapitalisme met willekeurig vrije beschikking. De beschikking over het product voltrekt zich alleen onder maatschappelijke en voor alle gelijke voorwaarden! De producenten en consumenten zijn wel vrij, maar toch slecht door hun maatschappelijke gebondenheid. De gelijke voorwaarden voor de individuele consumptie kunnen weer alleen liggen in de gelijke maatstaf voor de consumptie. Zoals het individuele arbeidsuur de maatstaf is voor de individuele arbeid, zo is het individuele arbeidsuur tevens de maatstaf voor de individuele consumptie. Daarmee is ook de consumptie maatschappelijk geregeld en beweegt ze zich in volkomen exacte banen.

Het doorvoeren van de sociale revolutie is dus in wezen niet anders, dan het doorvoeren van de maatstaf van het maatschappelijk gemiddelde arbeidsuur in het hele economische leven. Het dient als maatstaf voor de productie en tegelijk als maatstaf voor het recht der producenten op het maatschappelijk product.

Het wezenlijke hierbij is echter, dat deze categorie door de producenten zelf doorgevoerd wordt.

En dit niet, omdat het een "ethische" of een "morele" eis van het communisme is, maar omdat het economisch niet anders kan. Inderdaad is "de ontvoogding van de arbeid", de ontplooiing van de vrije mens, ook een ethische eis. Het betekent dus niet anders, dan dat economie en ethica zich alleen wederkerig kunnen verwerklijken. Ze worden tot eenheid versmolten.

Het maatschappelijk gemiddelde arbeidsuur bij Marx en Engels

Bij onze analyse van de voorwaarden der communistische productie en distributie zijn we uitgegaan van de marxistische beschouwingwijze van de beheersing van de arbeidersklasse, hebben ons, zoals reeds opgemerkt, niet aan citaten vastgeklampt, omdat deze nooit de juistheid van een zienswijze kunnen bewijzen, doch hoogstens een uiteenzetting kunnen verhelderen. Ter wille van hen, die bij ons "ernstige anarchistische afwijkingen" constateren, willen we onze zienswijze toch wel even met die van Marx en Engels confronteren. Het zal daarbij blijken dat deze "afwijkingen" hun wezenlijke zienswijze omtrent het communistisch bedrijfsleven waren.

Daarbij dient dan allereerst opgemerkt dat de bolsjewistische dwaasheid van een goederenproductie zonder "rekeneenheid" een aan Marx en Engels volkomen vreemd element is. Engels wijst het maatschappelijk gemiddelde arbeidsuur volkomen duidelijk als rekeneenheid aan:

"De samenleving kan eenvoudig berekenen, hoeveel arbeidsuren in een stoommachine, een hectoliter graan van de laatste oogst ... belichaamd zijn. Het kan dus niet in haar opkomen de in de producten neergelegde arbeidshoeveelheden, die ze dan direct en absoluut kent, verder nog in een betrekkelijk onvoldoende, vroeger als hulpmiddel onvermijdelijke maat, in een derde product uit te drukken en niet in haar natuurlijke, adequate absolute maat, de tijd ... De samenleving schrijft dus onder bovenstaande vooropstelling ook geen waarde aan de producten voor."

(Engels - Anti-Dühring, p. 335)

Bij Marx vinden we in Het Kapitaal hetzelfde beginsel terug. Als hij een nadere beschouwing van de waarde wil geven, doet hij dit aan de hand van de bekende Robinson op zijn eiland, die zijn gehele economische leven zelf opbouwde:

“De nood dwingt hem zijn tijd nauwkeurig tussen zijn onderscheiden verrichtingen zorgvuldig te verdelen. Of de ene meer, de andere minder in het geheel van zijn inspanning inneemt, hangt af van de grotere of minder grote moeilijkheid, die ter bereiking van het beoogde nut te overwinnen is. De ondervinding leert hem dat, en onze Robinson, die horloge, grootboek, inkt en pen uit de schipbreuk heeft gered, begint als een goed Engelsman weldra boek over zichzelf te houden. Zijn inventaris bevat een opgave van de gebruiksvoorwerpen, die hij bezit, de verschillende bezigheden, die tot hun voortbrenging vereist worden, eindelijk de arbeidstijd, welke hem bepaalde hoeveelheden van deze producten in doorsnee kosten. Alle betrekkingen tussen Robinson en de dingen, die zijn zelf geschapen rijkdom uitmaken, zijn hier zo eenvoudig en doorzichtig, dat zelfs de heer M. Wirth ze zonder bijzondere geestesinspanning zou kunnen begrijpen.”

“Stellen we ons eindelijk, voor de afwisseling, een vereniging van vrije mensen voor, die met gemeenschappelijke productiemiddelen arbeiden, en hun vele individuele arbeidskrachten zelfbewust als een maatschappelijke arbeidskracht aanwenden. Alle condities van Robinsons arbeid herhalen zich hier, alleen maatschappelijk in plaats van individueel.”

(Marx - Het Kapitaal, vert. van der Goes, 1e bundel, pp. 52-54)

We zien hieruit, dat Marx voor “een vereniging van vrije mensen” evengoed een productieberekening kent en wel op de basis van het arbeidsuur.

We willen daarom de “boekhouding van de vereniging van vrije mensen” als volgt lezen:

Haar inventaris bevat een opgave van de gebruiksvoorwerpen, die ze bezit, de verschillende bezigheden, die tot hun voortbrenging vereist worden, eindelijk de arbeidstijd, die bepaalde hoeveelheden van deze producten in doorsnee kosten.

Alle betrekkingen tussen de samenleving en de dingen, die haar zelf geschapen rijkdom uitmaken, zijn hier zo eenvoudig, dat iedereen ze begrijpen kan.

Marx stelt deze boekhouding voor de samenleving algemeen voor een productieproces met gemeenschappelijke productiemiddelen. Hij laat dus buiten beschouwing of het communisme nog “laag” ontwikkeld is, of dat het reeds tot zijn hoogste ontwikkeling gekomen is. Dat betekent dat het economische leven in het communisme verschillende ontwikkelingsstadia kan doorlopen, waarbij toch altijd de categorie van de maatschappelijk gemiddelde productietijd de rustende pool blijft.

Komen we nu tot de individuele distributie van het maatschappelijk product, dan zien we ook bij Marx de arbeidstijd als maatstaf voor de individuele consumptie:

“Slechts ter vergelijking met de warenproductie veronderstellen wij dat het aandeel van iedere producent in de levensmiddelen bepaald wordt door zijn arbeidstijd. De arbeidstijd zou dus een dubbele rol spelen. Zijn maatschappelijk doelmatige verdeling regelt de juiste verhouding van de verschillende arbeidsverrichtingen tot de verschillende behoeften. Aan de andere kant dient de arbeidstijd tevens als maatstaf voor het individuele aandeel van de producent in de gemeenschappelijke arbeid en derhalve ook in het individueel te consumeren deel van het geheel product.

De maatschappelijke betrekkingen van de mensen tot hun arbeid en hun arbeidsproducten blijven hier doorzichtig en eenvoudig, in de productie zowel als in de distributie.”

(Marx - als boven, p. 54)

Ook elders blijkt, dat Marx de individuele arbeidstijd als maatstaf voor de individuele distributie opvat.

Zo zegt hij:

“Het geldkapitaal valt bij de communistische productie weg ... Wat mij betreft mogen de producenten papieren aanwijzingen krijgen, waarvoor ze zoveel aan de productievoorraden mogen onttrekken, als met hun arbeidstijd overeenkomt. Deze aanwijzingen zijn geen geld. Ze circuleren niet.”

(Marx – Das Kapital, zweiter band, p. 359-60 Volksausgabe, Marx-Engels-Lenin-Instituut, 1933)

In deze zinnen ligt de hele communistische economie besloten! Wil de individuele arbeidstijd de maatstaf zijn voor het individueel te consumeren product, dan moet de hoeveelheid der producten noodzakelijk aan dezelfde maat gemeten worden! M.a.w., de samenleving moet vaststellen hoeveel arbeidsuren de producten in doorsnee kosten. Dit is echter alleen mogelijk als alle categorieën der productie in dezelfde maat zijn uitgedrukt (productiemiddelen, grond- en hulpstoffen) zodat het gehele bedrijfsleven op de rekeneenheid van het maatschappelijk gemiddelde arbeidsuur gegrondvest moet zijn!

Dan moet echter de aandacht gevestigd worden op het feit dat Marx de kwestie van de distributie niet absoluut stelde, maar dat hij de indruk wekt alsof inderdaad ook een andere modus van verdeling mogelijk zou zijn, wanneer hij zegt:

“Wat mij betreft, mogen de producenten papieren aanwijzingen krijgen ...”,

of als hij het arbeidsuur

“slechts ter vergelijking met de warenproductie”

als maatstaf voor de individuele consumptie neemt, dan heeft het de schijn alsof er een “vrije keuze” van distributiestelsel zou zijn. Dit is volgens de marxistische beschouwingwijze echter geenszins het geval. De oorzaak van deze “dubbelzinnigheid” ligt dan ook hierin besloten dat Marx het voldragen communisme als een “nemen naar behoefte” zag, waar de arbeidstijd dus niet de maatstaf voor de individuele consumptie zou zijn. Deze maatstaf zou alleen geldigheid hebben voor het overgangstijdperk van kapitalisme naar het voldragen communisme. Volkomen duidelijk komt dit tot uiting in de zg. Randglossen [Dit is het geschrift: Kritiek op het programma van Gotha – MIA].

Tevens werpt dit een hel licht op het “marxisme” van hen, die in het staatskapitalisme een overgangsvorm naar het communisme zien.

“Waarmee we hier te doen hebben, is een communistische samenleving, niet zoals ze zich op haar eigen grondslagen ontwikkeld heeft, doch integendeel, zoals ze uit de kapitalistische maatschappij geboren wordt; (cursief van Marx) welke dus in alle opzichten, economisch, zedelijk, geestelijk, nog behept is met de geboortekennmerken der oude samenleving, uit welk schoot zij stamt. Dienovereenkomstig krijgt de producent ... exact terug, wat hij haar geeft ... Hij krijgt van de samenleving een aanwijzing, dat hij zo en zoveel arbeid geleverd heeft (na aftrek van zijn arbeid voor het maatschappelijk fonds) en onttrekt met deze aanwijzing zoveel aan de maatschappelijke voorraden consumptiemiddelen, als evenveel arbeid kost. Dezelfde hoeveelheid arbeid, die hij de samenleving in de een of andere vorm gegeven heeft, krijgt hij in andere vorm terug”.

“In een hogere fase der communistische samenleving, nadat de verslaving van ondergeschikt zijn der individuen aan de deelarbeid en daarmee ook de tegenstelling van geestelijke en lichamelijke arbeid, verdwenen is; nadat de arbeid niet slechts middel om te leven, maar zelfs tot eerste levensbehoeften geworden is; nadat met de alzijdige ontwikkeling der individuen ook de productiekrachten gegroeid zijn en alle springbronnen van de coöperatieve rijkdom rijkelijker vloeien – eerst dan kan de enge

burgerlijke rechtshorizont volkomen overschreden worden en kan de samenleving op haar vaandels schrijven: ieder geeft naar krachten en neemt naar zijn behoeften!"

(Marx – Randglossen zum Programm der deutschen Arbeiterpartei 1875 Elementarbücher des Komm. Band 12 pp. 23-27

4. De vooruitgang in het stellen der problemen

Het communisme als “negatief systeem”

Na deze voorlopige oriëntering omtrent ons onderwerp, waarbij we als karakteristieken voor het communistisch bedrijfsleven vonden: zelfbeheer door de bedrijfsorganisaties bij een exacte verhouding van producent tot product op de grondslag van de arbeidstijdrekening, is het van belang, meer in het bijzonder na te gaan, hoe de bolsjewieken aan hun droombeeld van productie zonder “rekeneenheid” kwamen. Daarbij dient echter opgemerkt dat het geenszins een specifiek bolsjewistische zienswijze was, maar dat deze gedachte de hele arbeidersklasse, vanaf de sociaaldemocraten tot de anarchisten toe, beheerste. Weliswaar spraken ze er zich niet allen openlijk over uit, maar tot een directe bestrijding van het standpunt kwam het toch niet. In waarheid wil het dus zeggen dat de arbeidersbeweging nog niet verder was!

Schijnbaar vormt een deel van de Engelse arbeidersbeweging hierop een uitzondering, doordat reeds voor 1914 door Engelse vakverenigingmannen hier en daar aanloopjes gedaan werden tot het zg. “gildesocialisme”. Naar de naam te oordelen wekt het de indruk, dat Engeland, dat op het gebied van de socialistische theorie altijd buitengewoon achterlijk was, in deze vraagstukken een eind boven de beweging op het vasteland uit ging. De verklaring van het geval ligt echter in het feit, dat de Engelse vakverenigingen reeds voor 1914 in hun taak van “het verbeteren der arbeidsvoorwaarden” waren vastgelopen. Ze kwamen geen stap meer vooruit en moesten dus naar “andere middelen” omzien.

Zeker wel niemand zal van de Engelse vakverenigingmannen een revolutionaire aanval op het kapitalistische systeem verwachten. Het “gildesocialisme” is dan ook niet anders dan de Engelse benaming voor de samenwerking van Kapitaal en Arbeid, zoals dit hier te lande onder “medezeggenschap” begrepen wordt.

Hoe idioot het achteraf ook is, toch is het alleszins verklaarbaar, dat men meende in het communisme zonder rekeneenheid te kunnen uitkomen. Men meende nl. dat het kapitalisme zich zelf naar een dergelijke toestand moest ontwikkelen. En degenen die de dwaasheid van een dergelijke zienswijze direct inzagen, achtten het volkomen overbodig om zich in “utopieën” te verliezen, omdat deze zaken vanzelf hun oplossing zouden vinden.

Inderdaad komt er altijd “vanzelf” een oplossing.

Alleen: sinds we weten, dat de opheffing van het privaatbezit aan productiemiddelen, het overgaan van de productiemiddelen in “gemeenschapsbezit” nog geenszins naar het communisme behoeft te voeren, voelen we voor een dergelijk uitwijken van de problemen niemendal.

Diegenen onder de marxisten, die ieder nader onderzoek naar de bewegingswetten van het communistisch bedrijfsleven overbodig achten, die in een dergelijk onderzoek slechts het herleven van een overwonnen standpunt, een terugval in het utopische socialisme zien, wijzen we op de grote wetenschappelijke daad van Marx en Engels, die het communisme juist van utopie tot wetenschap maakten. Het verwezenlijken van het communisme is niet afhankelijk van goedwillende mensen, die

een van te voren opgesteld plan” zullen verwezenlijken, die een bepaald productiesysteem “uitgedacht” hebben, waarbij alle kwalen van het kapitalisme opgeheven zullen zijn, maar het moet zich met natuurnoodzakelijkheid uit de bewegingswetten van het kapitaal ontwikkelen. Het kapitalisme graaft zijn eigen graf. De accumulatie van het kapitaal, de levensvoorwaarde van het huidige systeem, is meteen zijn stervensvoorwaarde.

De accumulatie van het kapitaal betekent slechts de accumulatie van de ellende der arbeidersklasse, die ons voor de keus stelt de bewegingswetten van de warenproductie, de rentabiliteit van het kapitaal, op te heffen, door het communisme door te voeren of te verzinken in de barbaarsheid.

De verarming van de massa's is niet anders dan de uitdrukking van het feit dat de maatschappelijke productiekrachten in strijd zijn gekomen met de eigendomsverhoudingen, zodat ze niet meer te bannen zijn binnen de grenzen van het privaatbezit. De productiekrachten doen zodoende de eigendomsverhoudingen springen, waarmee de productiemiddelen in gemeenschapsbezit worden overgevoerd. Dan is het communisme daar!!!

Waarom ons dus nog vermoeien met een onderzoek van bewegingswetten der communistische productie? Waarom de bestaande utopieën nog met één vermeerderen? Waarom zal het marxisme zich van wetenschap tot utopie terug ontwikkelen?

Toch eiste de propaganda een nadere toelichting van de komende nieuwe orde. De burgerlijke critici hielden niet op, telkens opnieuw weer te vragen hoe de nieuwe orde er uit zal zien, zodat de theoretici wel gedwongen waren een tipje van de geheimzinnige sluier op te lichten. Met een minachtend schouderophalen verklaarden ze dat het communisme voor hen zo helder was als kristal. Marx leerde toch:

“Het geld valt bij communistische productie weg”

en verder hadden ze gelezen dat de arbeid, ofschoon een waardevormend element, zelf geen waarde bezitten kan, dat dus ook

“Een bepaalde hoeveelheid arbeid geen waarde kan hebben, die zich in haar prijs uitdrukt, in haar gelijkwaardigheid met een bepaalde hoeveelheid geld.”

Marx Das Kapital II uitg. als boven, p. 28)

Dienovereenkomstig verklaarde Kautsky:

“De waarde is de historische categorie, die alleen voor de warenproductie geldt.”

(Kautsky – Karl Marx' Okonomische Lehren, p. 20)

Daarmee waren ook de “prijzen” der producten opgeheven, om van de “markt” niet eens te spreken.

Op de vraag, hoe het communistische bedrijfsleven er uit zou zien, konden de marxistische economen voor hun eigen gevoel daarom een zeer bevredigend antwoord geven, hoewel het inderdaad geen antwoord was. Het luidde nl. altijd, hoe het niet zou zijn: geen geld, geen waarde, geen markt, geen prijs.

De burgerlijke schrijver Erich Horn, die heel graag zou willen weten, hoe het wel zal zijn, karakteriseert het communisme daarom als: “een negatief systeem”. (E. Horn, Die ökonomische Grenzen der Gemeinwirtschaft p. 3)

Zijn nieuwsgierigheid is daardoor gaande gemaakt, doordat hij tot de ontdekking gekomen is, dat hij misschien toch ook communist is! Hij heeft nl. in het geheel geen bezwaar tegen het opheffen van het privaatbezit aan productiemiddelen, hij is er desnoods voor, ze over te geven in "gemeenschapsbezit", maar dat betekent geenszins de opheffing van de kapitalistische productiewijze!!! (Als voren p. 5, 51 en 52) Het algemene kartel van Hilferding

Aan Rudolf Hilferding komt de twijfelachtige eer toe, aan de zelfgenoegzame oppervlakkigheid van het "negatieve systeem" een "theoretische" grondslag gegeven te hebben. Hij loste de moeilijkheden verbluffend eenvoudig op, zo eenvoudig, dat een kind de beweging van het nieuwe productiesysteem kan begrijpen.

Hilferding wees er op dat het geldkapitaal zich in de loop der kapitalistische ontwikkeling zelf vernietigt, doordat de steeds sterker wordende concentratie der bedrijven en industrieën het geld en de verrekening tussen de afzonderlijke bedrijven, volgens hem, overbodig maakt. In de trusts ontstaan geweldige knooppunten van industrie, waarbij transportmiddelen, kolen en ijzermijnen, hoogovens enz., ja zelfs de distributie van het eindproduct aan de consumenten, in één hand georganiseerd, beheerd en geleid wordt. In dit geweldige apparaat gaan de producten van het ene bedrijf naar het andere voor voortdurend verdere bewerking, zonder dat het telkens "verkocht" wordt, omdat de trust nu eenmaal niets aan zich zelf verkoopt.

Binnen de trust heeft daarmee het geldverkeer (volgens Hilferding!) opgehouden, ja de producten in de afzonderlijke bedrijven hebben zelfs geen "prijs" meer: de trust is binnen haar productiekring tot de goederenproductie "in natura" overgegaan. Voor de regeling der productie binnen de trust bepaalt de opperste trustleiding, in welk bedrijf en hoeveel nieuwe productiemiddelen toegevoegd en wat en hoeveel in de afzonderlijke bedrijven geproduceerd zal worden.

Ziedaar de verbluffend eenvoudige oplossing voor het communistische bedrijfsleven! Hoe meer het kapitaal zich in trusts organiseert, des te verder vernietigt het kapitaal zelf het geld, in des te groter omvang gaat de maatschappij tot de rekening "in natura" over. Tenslotte zou het theoretisch daarop uitdraaien dat de hele wereldproductie één ontzaglijke monstertrust was, waar de productie en distributie bewust geregeld waren, maar op kapitalistische grondslag! D.w.z.: de wereldtrust bezitters laten het hele apparaat voor hun private doeleinden werken. Toch is hier het geld verdwenen, geld is er niet meer, prijzen en de "markt" bestaan niet. De trustleiders zouden voor de verdeling van de consumptiegoederen onder de arbeiders wel prijzen vaststellen, maar deze zouden in generlei verband staan tot de "waarde": ze zouden slechts willekeurig zijn vastgesteld, naar normen zoals de heren deze hadden bepaald.

Hilferding vertelt van deze monstertrust, of zoals hij het noemt Het Algemene Kartel het volgende:

"De hele kapitalistische productie wordt bewust geregeld door een instantie, die voor alle sferen der productie vaststelt hoeveel er geproduceerd zal worden. Dan wordt het vaststellen van de prijzen zuiver nominaal (hier: willekeurig - GIC) en betekent nog slechts de verdeling van het totaalproduct tussen de kartelmagnaten enerzijds en de massa der overige leden der maatschappij anderzijds. De prijs is dan niet het resultaat van een zakelijke betrekking, die de mensen zijn aangegaan, doch slechts een bepaalde rekenkundige verdeling van zaken door personen aan personen. Het geld speelt dan geen rol. Het kan volkomen verdwijnen, omdat de kwestie gaat om het toedelen van zaken en niet om de toedeling van waarden.

Tegelijk met de anarchie der productie verdwijnt de zakelijke schijn, verdwijnt het waardekarakter der waar, verdwijnt dus het geld. Het kartel verdeelt het product. De zakelijke elementen der productie zijn weer gereproduceerd en worden voor nieuwe productie gebruikt. Van de nieuwe productie wordt een deel over de arbeidersklasse en de intellectuelen verdeeld, het overige valt aan het kartel toe,

dat het naar believen kan gebruiken. Het is de bewust geregelde maatschappij in antagonistische vorm. Maar dit antagonisme is antagonisme der verdeling. De verdeling zelf is bewust geregeld en daarmee is de noodzakelijkheid van het geld verdwenen. Het geldkapitaal in zijn volmaking is losgemaakt van de voedingsbodem, waarop het ontstond. De circulatie van het geld is overbodig geworden, de rusteloze omloop van het geld heeft zijn doel bereikt, de geregelde samenleving en het perpetuum mobile der circulatie vindt zijn rust.”

(Hilferding - Finanzkapital, p. 314)

Toen de “marxistische economen” dit gelezen hadden, keken ze elkaar veelbetekenend over hun brillenglazen aan. Ja, ja, Marx had wel gelijk, dat het kapitalisme zijn eigen graf graaft en dat de nieuwe maatschappij geboren wordt in de schoot der oude. Iedere nieuwe vertrusting betekent een nieuwe stap naar de zelfvernietiging van het kapitaal! En hoe eenvoudig was het communisme!

De arbeidersklasse had alleen de hinderpalen van het privaatbezit der productiemiddelen, dat de doorvoering van het “algemene kartel” nog verhinderde, uit de weg te ruimen, om het hele economische leven in één hand te verenigen en zo het communistische systeem tot stand te brengen, waarin geen geld, geen markt, geen waarde en geen prijzen zouden zijn.

Dat aan ieder gebruiksvoorwerp nog uitgedrukt moest worden, hoeveel maatschappelijk gemiddelde arbeidsuren het belichaamde, berustte klaarblijkelijk op een misverstand van Marx en Engels, wat echter wel samen zou hangen met hun primitieve gedachtegang, omtrent de “associatie van vrije en gelijke producenten”. Maar tenslotte was ook dit hen te vergeven, want zij leefden in de bloeiperiode van het kapitaal en hadden dus de geweldige trust en monopolievorming niet beleefd.

Ja, goed beschouwd, berustte de hele formulering van Marx, dat het kapitalisme zijn eigen graf graaft op een misverstand, want dit doodgraverswerk had bij Marx een heel andere zin!

Bij Marx graaft het zijn eigen graf, doordat het kapitaal, dat in de productiemiddelen gaat zitten steeds sneller groeit, terwijl het aantal arbeiders, dat de meerwaarde moet voortbrengen, naar verhouding voortdurend daalt. Tenslotte ontstaat daardoor een punt, waarbij de rentabiliteit van het kapitaal onmogelijk wordt, zodat het systeem onder ontzaggelijke crisissen ineens stort. Wel staan er dan geweldig grote fabriekscomplexen, zo voor het gebruik gereed, maar de arbeiders lopen bij miljoenen zonder werk, omdat het kapitaal geen rente afwerpt.

Bij de volgelingen van Marx gaat het graven van het graf veel gemoedelijker. Hier wordt “Stinnes de grootste socialist” (deze uitdrukking is inderdaad door de Vorwärts gebruikt! Jammer genoeg weten we niet in welk nummer) en brengt de organisatie van het kapitaal “geleidelijk” het communisme.

We moeten hier van een kritiek op het “algemene kartel” vanuit de waardeleer afzien, omdat dit niet direct met ons onderwerp samenhangt. We wilden alleen doen zien, hoe “het algemeen kartel” theoretisch gefundeerd werd, hoe de algemeen gangbare opvatting van het communisme ontstond.

Een heel goede kritiek vanuit de waardeleer vinden we in: H. Grossmann Das Akkumulations- und Zusammenbruchsgesetz des kapitalistischen Systems - Verlag Hirschfeld, Leipzig, 1929, p. 603.

Na deze theoretische fundering van het communisme, waar geen geld, geen markt, geen waarde en geen prijzen zouden zijn, was de praktische doorvoering slechts een kwestie van organisatie. Het was het omstellen van het apparaat naar de behoeften van de mensen, een omstelling die de leiders der productie en distributie moesten voltrekken. De staatsbeambten hadden een nauwkeurige statistiek van deze behoeften samen te stellen, waarna de centrale leiding zou zorgen dat de producten

gemaakt werden en dat ze onder de arbeiders werden verdeeld. De zaak kwam dus hierop neer:

“Hoe, waar, hoeveel, met welke middelen uit de ter beschikking staande natuurlijke en kunstmatige productievoorwaarden nieuwe producten gemaakt zullen worden ... beslissen de communale, district- en nationale commissarissen der socialistische samenleving, die, de maatschappelijke behoeften overziend met alle middelen van een georganiseerde productie en verbruiksstatistiek, in bewust vooruitzien, het hele economische leven vormen naar de behoeften van hun, in hen bewust vertegenwoordigde en door hen bewust geleide gemeenschappen.”

(Hilferding - als boven, p. 1)

De Russische Revolutie maakte een einde aan deze schone droom! Wel gingen de fabrieken in “gemeenschapsbezit” over, wel werd het Hilferdings “algemene kartel” in de staatsindustrie doorgevoerd, maar het bracht geen opheffing van de bewegingswetten van het kapitaal. De centrale trustleiding moet de arbeidskracht op de markt kopen, tegen de prijs, zoals deze in de collectieve arbeidscontracten met de staatsvakverenigingen wordt bepaald.

De Russische Revolutie haalde een dikke streep door de zegeningen van het “algemene kartel” en ze dwong ons de bewegingswetten van het communistisch bedrijfsleven nader te onderzoeken. De burgerlijke kritiek op “het algemene kartel”

De ontwikkeling van de kennis van het communistisch bedrijfsleven vertoont dus geen rechte lijn, maar vanaf de arbeidstijdrekening bij Marx en Engels buigt ze naar de rekening “in natura”, om omstreeks 1920 weer in haar oude baan gebracht te worden.

Het is wel een bittere ironie dat juist burgerlijke economen de kennis van het communisme, zij het dan ook ongewild, een goed stuk vooruit gebracht hebben.

Toen in de achter ons liggende revolutionaire periode de ondergang van het kapitalisme nabij scheen en het communisme de wereld stormenderhand scheen te veroveren, begonnen de burgerlijke economen onder leiding van Max Weber en Ludwig Mises hun kritiek op het communisme, waarbij natuurlijk allereerst het Hilferdingse “algemene kartel”, dat is het Russische communisme, het ontgelden moest. Hun kritiek kwam hierop neer, dat ze op economische gronden aantoonde, dat een bedrijfsleven zonder berekeningsmethode, zonder gemeenschappelijke noemer, waarop alle producten terug gebracht kunnen worden, onmogelijk is.

En ze sloegen raak! In het “marxistische” kamp ontstond grote verwarring. Volkomen duidelijk was bewezen, dat de chaos van de kapitalistische productie een goed geordend systeem was, vergeleken bij de “goederenproductie” zonder rekeneenheid.

Slechts een gering deel der sociaaldemocraten hield aan de oude liefde vast (Neurath), terwijl het merendeel de noodzakelijkheid van een algemene maatstaf in het bedrijfsleven erkende. Ook Kautsky was geschrokken en hij was nu verplicht van zijn oude methode om zich met een Jantje van Leiden van deze zaken af te maken, af te wijken en “kleur te bekennen”. Dit doet hij dan ook. De waarde is nu plotseling geen “historische categorie” meer, want de “verrekening” zal plaats vinden op de grondslag van het geld, omdat dit “als maatstaf voor de boekhouding en de berekening der ruilverhoudingen in een socialistische samenleving” en eveneens “als circulatiemiddel” onontbeerlijk is. Hoe het er in “de tweede fase” van het communisme met het geld uit zal zien, is voor hem een open vraag, omdat we daarvan “heden zelfs niet weten, of ze ooit meer dan een vrome wens, zoiets als het Duizendjarig Rijk” zal zijn”. (Kautsky Die proletarische Revolution und ihr Programm p. 318/17).

Weber en Mises hadden de slag gewonnen: het communisme was verslagen. Nu moesten ze echter

nog met Marx en Engels afrekenen, omdat deze aan de dwaasheid van een productie zonder rekeneenheid nooit hadden meegedaan, maar het arbeidsuur als maatstaf hadden aangewezen. Dat deden ze dan ook zo grondig, dat Bloch het in zijn Die marxsche Geldtheorie, p. 125, overbodig acht nog grondig op de arbeidstijdrekening in te gaan.

Inderdaad bleef er dan ook geen spaan van de arbeidstijdrekening heel, maar dat kwam alleen doordat ze van deze materie net zo veel, of liever zo weinig, begrepen als Kautsky: niemendal!

Als eerste vrucht van de Weberse kritiek verscheen het uitstekende werkje van Otto Leichter – Die Wirtschaftrechnung in der sozialistischen Gesellschaft, Wenen, 1923.

Doordat hij de productie op de arbeidstijdrekening plaatst, doet het communisme hier een flinke sprong voorwaarts. Hij wil de productie in handen van de producenten leggen, maar doordat hij de categorie van de maatschappelijk gemiddelde productietijd niet kan of wil doorvoeren, loopt de zaak toch op staatskapitalisme uit.

Tevens vernemen we uit zijn geschrift dat hij niet de eerste was, die de productie op de grondslag der arbeidstijdrekening zette: deze gedachtegang werd, behalve door Marx, omstreeks 1900 ook ontwikkeld door Maurice Bourguin, van welk werk Leichter verklaart dat het “bijna tot op een haar” met zijn inzichten overeen komt.

Verder zijn er nog wel meerderen die de arbeidstijd een grote rol in de productie laten spelen, maar doordat ze geen van allen de productiemiddelen in de berekeningen opnemen, voert het natuurlijk tot niemendal. Aan dit euvel leidt ook de uiteenzetting van Varga in Kommunismus, 2e jaargang nr. 9/10, zodat ook deze niet voor een nader onderzoek in aanmerking hoeft te komen. De aanwinst

De vooruitgang in het stellen der problemen openbaart zich echter niet alleen van de zijde der economie, maar ook van de kant der “politiek”. Het revolutionaire proletariaat wijst er reeds op dat het productieapparaat zeer goed “gemeenschappelijk bezit” kan zijn, terwijl het nochtans als overheersings- en uitbuitingsapparaat optreedt: de Russische Revolutie heeft de vraagstukken tevens in een politiek licht gesteld. We eisen nu waarborgen, dat we de beschikking over het productieapparaat houden. Daarom verlangen we nu algemeen geldende regels, waarnaar de producenten de productie zelf leiden en beheren, waarbij een nauwkeurige controle gehouden moet worden dat deze regels inderdaad in acht genomen worden.

De soort syndicalisme, die naar een “vrije” beschikking over het bedrijf streeft, dient dus ernstig te worden bestreden.

Behalve de waarborgen voor het behoud van het beschikkingsrecht over het productieapparaat, verlangen we nu ook waarborgen, dat de uitbuiting inderdaad is opgeheven. En deze waarborgen kunnen niet liggen in de “democratie”, in de beïnvloeding van de “leidende instanties” langs de weg der verkiezingen voor allerlei raden, maar we verlangen deze waarborg door de zakelijke gang van het productie en distributieapparaat, die buiten iedere democratie omgaat:

We verlangen een exacte verhouding van de producent tot het maatschappelijk totaalproduct!

De grondslag voor deze waarborgen, ligt daarin, dat we: “moeten weten, hoeveel arbeid de vervaardiging van ieder gebruiksvoorwerp kost”. (Engels – Anti-Dühring, p. 335). Dat is zijn: productietijd!

En daarmee zijn we dan gekomen tot een volkomen klare doelstelling voor ons verdere onderzoek: we moeten onderzoeken hoe de categorie van de maatschappelijk gemiddelde productietijd zich in het

communistische bedrijfsleven doorzet.

Ons geschrift zal daar verder aan worden gewijd. We construeren dus geenszins een "toekomstbeeld". We "bedenken" geenszins een "communistisch systeem". We onderzoeken alleen onder welke voorwaarden de centrale categorie – het maatschappelijk gemiddelde arbeidsuur – doorgevoerd kan worden. Is ze niet te handhaven, dan is de exacte verhouding van producent tot totaalproduct niet te handhaven, dan wordt de verdeling niet meer door de zakelijke gang van het productieapparaat bepaald, maar dan krijgen we een verdeling door personen aan personen, dan kunnen de producenten en consumenten de gang van het economische leven niet meer bepalen, maar dan wordt hij naar de dictatoriale macht der "centrale instanties" verlegd, dan doet de staat met de "democratie" haar intrede in het bedrijfsleven, dan is het staatskapitalisme onvermijdelijk.

5. Het libertaire communisme

"Bezet de Bedrijven"! "Neem naar Behoeften"!

Het is droevig het te moeten vaststellen, maar beloont nauwelijks de moeite, de verschillende stromingen binnen de arbeidersbeweging ieder afzonderlijk te beschouwen, voor zo ver het hun zienswijze van het communistisch bedrijfsleven geldt. Het is één barre woestenberg van gelijkvormigheid.

In alle stromingen vinden we dezelfde economische principes, die alleen onder, verschillende frases worden voorgedragen. Sociaaldemocratie, bolsjewisme, syndicalisme, de kruising van "marxisme" en syndicalisme, die we gildensocialisme noemen, anarchisme: het is alles één pot nat.

Als we de sociaaldemocratische arbeidersbeweging voorlopig laten voor wat ze zijn, om ons allereerst nader met het "libertaire communisme" (syndicalisme en anarchisme) bezig te houden, dan springt de federalistische structuur van deze beweging direct in het oog. Hieruit valt direct af te leiden, dat het communistische bedrijfsleven hier ook als federatieve samenvatting der producenten en consumenten gedacht wordt. Deze richting is dan ook sterk tegen de staat gericht, terwijl het zelfbeheer een van de karakteristieke kenmerken is.

Ofschoon het nergens tot een gefundeerde economische theorie van het libertaire communisme gekomen is, is de algemene gedachtegang, zoals deze onder de arbeiders leeft, toch wel in korte trekken aan te geven.

In de grond van de zaak komt de "theorie" niet uit boven de leuze: "de bedrijven aan de arbeiders". Hoe de wederkerige betrekking tussen de bedrijven zal zijn, zal "geregeld" worden door de "vrije overeenkomst" en hoe de verhouding van de producent tot het maatschappelijk totaalproduct zal zijn, daaromtrent verneemt men de meest vage geruchten. Men behelpt zich deels met de opvatting, dat de bedrijven tot productieve associaties worden, waarbij de arbeiders dan "de opbrengst van de arbeid" verdelen, deels ontmoet men de voorstelling, dat de bedrijven door de "vrije overeenkomst" in direct goederenverkeer treden en hun product eenvoudig zonder verrekening daarheen leveren, waar dit wordt aangevraagd. Typisch voor het libertaire communisme is tevens, dat het het vraagstuk der individuele consumptie veelal heel eenvoudig weet op te lossen door de formule:

"Ieder neemt naar de behoeften!"

Hoewel het dus door de eis van zelfbeheer schijnt, alsof het libertaire communisme tamelijk dicht bij de marxistische associatie van vrije en gelijke producenten staat, zo is toch geenszins het geval. Men

heeft in dit kamp geen notie van wat vrije producenten en wat gelijke producenten zijn. De leuze van: "de bedrijven aan de arbeiders" heeft in het libertaire communisme de zin, dat de arbeiders de bedrijven zoveel als hun "bezit" beschouwen, waarover ze naar willekeur kunnen beschikken. In marxistische zin is de nieuwe rechtsverhouding echter deze, dat de bedrijven aan de gemeenschap behoren. De machines en de grondstoffen zijn maatschappelijke goederen, waarover de arbeiders het beheer krijgen en waarbij de arbeiders met de leiding van de productie worden belast. Dit sluit al direct in, dat de gemeenschap ook de controle moet hebben, of haar goederen wel op de juiste wijze worden beheerd. Het libertaire communisme is tegen een dergelijke controle echter ten sterkste gekant, omdat de arbeiders dan toch weer "niet baas in eigen huis" zijn.

Een dergelijke ideologische weerstand vinden we ook in de vrije overeenkomst. Het communisme kent deze categorie niet. Het kent alleen gelijke producenten, gelijk, doordat ze hun bedrijf naar algemeen geldende regels moeten beheren. Alleen op deze grondslag kunnen ze hun bindingen met het overige bedrijfsleven aangaan. De zg. "vrije overeenkomst" is in strijd met iedere algemeen geldende maatschappelijke regeling, en is daardoor anticommunistisch. Libertair staatskapitalisme

De zwakheid van het zg. libertaire communisme wordt terstond duidelijk, zodra hun vertegenwoordigers met een positieve uitwerking van hun "grondbeginselen" beginnen. We willen dit aantonen aan de hand van het boek van de bekende Franse anarchist Sebastian Faure Het Universele Geluk, dat in 1921 verscheen en dat in 1927 door de "Rode Bibliotheek" in het Hollands werd uitgegeven.

Faure licht ons omtrent het doel van zijn werk als volgt in:

"In een eenvoudige, duidelijke en aantrekkelijke vorm het leven van een grote natie onder libertair-communistisch bestuur beschrijvend, is het doel van dit werk aan te tonen, dat de anarchisten een rijpelijk bestudeerd sociaal plan bezitten."

(Faure - Het universele geluk, p. 5)

Bekijken we het libertaire communisme vanuit het gezichtspunt van de regeling der productie, dan is er van het scheppen van gelijke economische voorwaarden, waarop alle producenten de productie zelf leiden, beheren en ordenen niet in het geringste sprake.

Evenmin vinden we natuurlijk een exacte verhouding van de producent tot het maatschappelijk totaalproduct, omdat het systeem werkt volgens het "nemen naar behoeften". Direct bij de overname van de macht kon dit distributiestelsel echter nog niet worden toegepast. In dit stadium worden de consumptiegoederen "gerantsoeneerd" naar een norm zoals "de heren van de statistiek" deze voor ons hebben vastgesteld. Zij "wijzen ons toe" hoeveel we kunnen gebruiken. In gewone marxistische taal overgebracht, betekent dit dat de beschikking over het product niet bij de arbeiders berust en dat ze dus ook niet de beschikking over het productieapparaat hebben. Trouwens, zoals we nog zullen zien, laat het libertaire communisme van Faure hieromtrent niet de geringste twijfel!

De regeling van het bedrijfsleven wordt hier in de gebruikelijke sociaaldemocratische vorm opgevat, waarin het communisme slechts een vraagstuk der organisatietechniek is.

Voltrekt deze samenvatting der productie zich in het staatscommunisme door de gezagsmiddelen van de staat, bij Faure ontstaat ze door "de vrije en broederlijke overeenkomst" (p. 6) Faure is echter tegen ieder "gezag" en daarom zegt hij van de menigvuldige verbindingen van het bedrijfsleven, dat "deze organisatie op het bezielende beginsel van vrije samenwerking berust" (p. 213)

De frase vervangt hier de economische realiteit. We menen nog altijd, dat een economisch systeem zich naar economische wetmatigheden voltrekt en niet naar een of ander bezielend beginsel. Dit kan geen grondslag zijn, waarop een productie- en reproductieproces kan berusten. Willen de producenten hun rechten gewaarborgd hebben, met of zonder "bezielend beginsel", dan moet de hele organisatie op een zeer materiële grondslag staan, dan moet voorlopig althans, de arbeidstijd de maatstaf zijn voor het aandeel in de maatschappelijke consumptie. Dat lijkt ons nog wel zo secuur. De vrije overeenkomst

Voor de verhouding tussen de producenten, de verhouding tussen de verschillende bedrijven, vinden we dezelfde wankele bodem terug in "de vrije overeenkomst". Het gaat alles heel genoeglijk en gemoedelijk:

"Men zoekt, beproeft, vat samen en probeert de resultaten van de verschillende methoden. De overeenstemming verschijnt, biedt zich aan, dwingt zich op door haar resultaten en wint het". (p. 334)

Faure vindt deze basis van "vrijheid voor ieder door overeenstemming onder allen" zeer "natuurlijk". Want, zegt hij, gaat het in de natuur niet net zo?

"Het voorbeeld der natuur is er: welsprekend en duidelijk. Alles is er verbonden door vrije en spontane overeenkomst ... de oneindig kleine dingen, in soort van stofjes, ontmoeten elkaar, trekken elkaar aan, hopen zich op en vormen een kern". (p. 334)

Nu zijn voorbeelden uit de natuur altijd heel gevaarlijke dingen en in dit bijzonder geval toont het duidelijk de volkomen ontoereikendheid van de libertaire methodiek. "Alles is verbonden door vrije en spontane overeenkomst". Het is wel wonderlijk het menselijk begrip "vrijheid" op de natuur te zien overdragen, maar in overdrachtelijke zin moet het maar.

Echter ... Faure ziet hier het beslissende moment der "vrije overeenkomst" in de natuur volkomen over het hoofd. En dat is dit, dat de "vrije overeenkomst" bepaald wordt door de wederzijdse krachten der "bondgenoten". Als zon en de aarde de "vrije overeenkomst" sluiten, dat de aarde in 365 1/4 dag om de zon heen zal lopen, dan wordt dit o.a. bepaald door de massa, waarover zon en aarde beschikken. Op deze basis wordt de "vrije overeenkomst gesloten".

Zo is het in de natuur altijd. Of men atomen, elektronen of wat ook neemt, de dingen komen in samenhang met elkaar en de aard van deze samenhang wordt bepaald door de wederzijdse krachten der "bondgenoten". En daarom willen we het voorbeeld uit de natuur wel overnemen, maar om aan te tonen dat er een exacte verhouding moet zijn tussen producent en product en een exacte verhouding tussen de verschillende producten, waarnaar de "vrije overeenkomst" in de samenleving gesloten kan worden, waarmee ze dan meteen van frase tot realiteit wordt. De centrale staatsproductie

Komen we nu tot de organisatorische samenvatting van het bedrijfsleven, om het apparaat voor de behoeften der mensen te doen werken, dan ontwerpt Faure een beeld waarop de bolsjewieken trots zouden kunnen zijn, want het is niet anders dan het "algemene kartel" van Hilferding!

De productie zal werken voor de behoeften en

"men moet dus voor alles het geheel van behoeften en de hoeveelheid van iedere "behoefte vaststellen". (p. 215)

De wijze waarop dit geschiedt, is dan deze, dat iedere gemeente deze behoeften naar het aantal inwoners bepaalt. Zo komen dan aan de "hoofdadministratiebureaus van de natie" al die berichten binnen, zodat de beambten daar een overzicht hebben van de gehele bevolking. Verder levert iedere

commune een tweede lijst, waarop staat hoeveel iedere commune kan produceren, zodat de “hoofdadministratie” nu ook de productiekrachten der “natie” kent.

De oplossing van het geval is duidelijk. De heren hoofdamttenaren zullen nu vaststellen welk deel van de productie op iedere commune valt en “welk deel van de productie zij voor zich kunnen behouden”. (p. 216)

Deze gang van zaken is volkomen dezelfde als de staatscommunisten die zich voorstellen. Onder is de massa, boven zijn de beampten, die de leiding en het beheer der productie en distributie hebben. Daarmee is de samenleving, niet gegrondvest in economische realiteiten, maar ze rust op de goede of slechte wil of de bekwaamheid van bepaalde personen. Omtrent iedere twijfel omtrent de centrale beschikking over het productieapparaat weg te nemen, voegt Faure er nog aan toe:

“De hoofdadministratie weet hoe groot de algehele productie en de algehele “behoefte is en moet daarom aan ieder districtscomité mededelen over hoeveel product het beschikken kan en hoeveel productiemiddelen het verschaffen moet.” (p. 218)

Waar nu het “libertair-communistische” van het systeem schuilt, ontgaat ons ten enenmale. Misschien dat onze lezers scherpzinniger zijn, zodat deze het raadsel voor ons kunnen oplossen. Om deze oplossing te vergemakkelijken, drukken we hieronder nog eens de sociaaldemocratische opvatting van Hilferding af:

“Hoe, waar, hoeveel, met welke middelen uit de ter beschikking staande natuurlijke en kunstmatige productievoorraden nieuwe producten gemaakt zullen worden ... beslissen de communale, districts of nationale commissarissen der socialistische samenleving, die de maatschappelijke behoeften overziend, met alle middelen van een georganiseerde productie- en verbruiksstatistiek, in bewust vooruitzien, het hele economische leven vormen naar de behoefte van hunne, in hen bewust vertegenwoordigde en door hen bewust geleide gemeenschappen”. (Hilferding Das Finanzkapital p. 1)

Zolang onze lezers de puzzel voor ons nog niet hebben opgelost, stellen wij echter vast, dat het beschikkingsrecht over het productieapparaat en dus over het product verlegd wordt naar de heren, die in de knepen van de statistiek thuis zijn. En zoveel mogen we wel van de politieke economie geleerd hebben, dat deze daarmee over de macht in de samenleving beschikken.

De “hoofdadministratie” moet zich de middelen verschaffen, zich door te zetten, d.w.z.: ze moet een Staat scheppen, tegenover de arbeiders, die door een ander beginsel “bezield” worden, die een exacte verhouding van producent tot product tot stand willen brengen!

Dit is één van de bewegingswetten van dit “libertaire” systeem, of Faure dit zo bedoelt of niet.

Ook [doet] het niets ter zake, of het gerecht met “saus van vrije overeenkomsten” of vla van “bezielend beginsel” wordt opgediend. Daaraan storen economische wetmatigheden zich in het geheel niet.

Men kan Faure niet verwijten dat hij het hele economische leven aaneen gesmeed wil zien. Maar deze samenvatting is een ontwikkelingsproces, dat de producenten vanuit de bedrijven zelf moeten voltrekken. Als eerste eis dient daarom gesteld te worden dat de grondslag gegeven is, waarop ze dit ook zelf kunnen, d.w.z., het doorvoeren van de arbeidstijdrekening is eerste eis!

Dan heeft geen “hoofdadministratie”, meer iets “toe te wijzen”. Het anarchosyndicalisme

Het Gemengd syndicalistisch Verbond gaf in 1927 een brochure uit van Muller Lehning, getiteld

Anarchosyndicalisme ter verbreiding van de beginselen der anarchosyndicalistische vakbeweging, zoals deze georganiseerd is in de Internationale Arbeiders Associatie (IAA-zetel Madrid).

De schrijver oefent allereerst een lang niet malse kritiek uit op de anarchisten, een kritiek, die feitelijk niet anders inhoudt dan: jullie bent alleen maar fraseurs. De anarchisten moeten daarom de frases maar laten vallen en tot praktische mensen worden, tot anarchosyndicalisten.

Hij komt op tegen het bekende standpunt dat het er allereerst op aan komt de boel stuk te breken, waarna men later wel zal zien hoe de zaak in orde komt (p. 4), maar het is noodzakelijk een program op te stellen, dat aangeeft hoe de verwerkelijking van het anarchisme na de revolutie zal moeten worden bewerkstelligd (p. 5).

Het is niet voldoende de economische revolutie te propageren, "maar men moet ook onderzoeken, hoe ze moet worden doorgevoerd" (p. 6).

De anarchisten in Rusland stelden het eigen initiatief der massa's op de voorgrond, "maar waarin dit initiatief moest bestaan, wat de massa's concreet te doen hadden, vandaag op morgen, dit bleef alles vaag en weinig positief" (p. 7).

"Er verschenen wel veel manifesten, maar op de vragen van de dagelijkse praktijk "konden slechts weinigen een klaar en duidelijk antwoord geven" (p. 8.)

"Wij mogen zeggen, dat de Russische Revolutie aan het anarchisme eens en voorgoed de vraag gesteld heeft: Wat zijn de praktische economische grondslagen voor een maatschappij zonder loonstelsel?

Wat te doen op de dag na de revolutie?

Het anarchisme zal deze vragen moeten beantwoorden, het zal de lessen moeten trekken van deze laatste jaren, wil het volkomen falen niet uitlopen op een uiteindelijk bankroet.

De oude anarchistische leuzen, hoe waar ze ook mogen zijn en hoe dikwijls ze ook mogen worden herhaald, zij lossen geen enkele der problemen op, die het reële leven stelt, zij lossen in het bijzonder geen enkele der problemen op, die de sociale revolutie aan de arbeidersklasse stelt" (p. 10)

En Muller Lehning gaat dan verder:

"Zonder deze praktische realiteiten blijft alle propaganda negatief en blijven alle idealen utopieën. Dit is de les die het anarchisme uit de geschiedenis heeft te leren en die, het kan niet genoeg worden herhaald, door de tragische ontwikkeling der Russische Revolutie opnieuw is bevestigd." (p. 11)

En wat stelt het anarchismesyndicalisme daar nu tegenover? Wat zijn hier de praktische grondslagen voor een maatschappij zonder loonstelsel?

Het anarchosyndicalisme zwijgt hierover even hardnekkig als het anarchisme. Wel komt de schrijver tot een soortement program tot opbouw van het anarchosyndicalistische bedrijfsleven, maar over de economische grondslagen bevat het geen enkel woord!

Het probleem wordt weer van de sociaaldemocratische kant bekeken: vanuit het standpunt van de organisatorische samenvatting van het bedrijfsleven.

En juist de Russische Revolutie heeft bewezen dat het probleem niet is: hoe bouwen we het bedrijfsleven op, federatief of centraal, maar de vraag is: Aan welke economische voorwaarden is het

bedrijfsleven gebonden, opdat de arbeiders de productie zelf kunnen beheren en leiden?

Muller Lehning ontwikkelt dan als organisatorisch program:

“De economische organisaties hebben ten doel, staat en kapitalisme te onteigenen. In plaats van de organen van staat en kapitalisme moeten de productieve verenigingen der arbeiders gesteld worden, die de dragers moeten zijn van het hele economische leven. De basis hiervan moet zijn het bedrijf; de bedrijfsorganisatie moet de kiemcel vormen voor de nieuwe economische maatschappelijke organisatie. Op de federatie van industrie en landbouw moet het gehele productiesysteem worden opgebouwd.” (p. 18)

Tot goed begrip van zaken dient hierbij opgemerkt te worden, dat hiermee de opbouw van de anarchosyndicalistische vakbeweging wordt bedoeld. De arbeiders moeten zich in industrie- en landarbeidersbonden organiseren, zodat hun organisaties het bedrijfsleven kunnen overnemen, als de omwenteling een feit geworden is. Het transportbedrijf komt dan onder leiding der transportfederatie, de mijnen in het beheer der mijnwerkersfederatie enz.

Met andere woorden: de anarchosyndicalistische vakbeweging ziet zich de toekomstige draagster van het economische leven.

Naar deze opvatting kan er pas dan van een proletarische omwenteling sprake zijn als de anarchosyndicalistische vakbeweging sterk genoeg geworden is, om het bedrijfsleven te kunnen leiden.

Vandaar, dat Muller Lehning schrijft:

“De economische organisaties hebben ten doel staat en kapitalisme te onteigenen”

Hiermee wordt de organisatorische omvang der anarchosyndicalistische vakbeweging tot de maatstaf waarmee de “rijpheid” voor de sociale revolutie wordt bepaald.

In de noordelijke landen van Europa, waar het anarchosyndicalisme organisatorisch van geen betekenis is, voelen de arbeiders, die deze stroming vertegenwoordigen heel goed, dat hun organisatie geen maatstaf voor de omwenteling zijn kan en daarom wijzen ze deze consequentie van de hand. Maar omdat ze geen voorstelling hebben van de economische grondslagen van het communistische bedrijfsleven, missen ze daarmee iedere bodem onder de voeten en kunnen ze ten slotte toch niet anders dan uitgaan van de organisatorische beheersing der revolutie door de vakbeweging.

De anarchosyndicalistische vakbeweging is daarom het best te bestuderen, waar ze inderdaad van betekenis is. En dat is in Spanje.

Het kan hier natuurlijk niet onze bedoeling zijn, de anarchosyndicalistische vakbeweging van Spanje, de CNT, aan een algemene kritiek te onderwerpen. Ons interesseert op deze plaats alleen, welke gedachten hier heersen ten opzichte van de doorvoering van het communistisch bedrijfsleven. En dan blijkt er niet de minste twijfel te kunnen zijn, dat de CNT als vakorganisatie het beheer en de leiding van het economisch leven opeist.

Dit blijkt bijvoorbeeld reeds hieruit, dat ze eist:

“... de controle der vakorganisatie op de productie” (De Syndicalist, 19 sept. 1931) en niet de controle van de brede massa's door middel van hun raden.

En ook het verloop van het congres der CNT in juni 1931 laat aan duidelijkheid in dit opzicht niets te wensen. In het Franse syndicalistische tijdschrift *La Revolution Proletarienne* van juli 1931, komt een verslag van dit congres voor, waaraan we ontleen:

“Uit het congres blijkt, dat de CNT een enorme kracht is. Er blijft hem nog over zijn maatregelen voor de inbezitneming der industrie te preciseren en praktisch uit te voeren.”

Men ziet: de CNT moet de in bezitneming uitvoeren. Daarom schreef Muller Lehning:

“De economische organisaties hebben ten doel staat en kapitalisme te onteigenen”

En verder zegt het Franse verslag over het CNT congres:

“Het congres besloot, de onteigening van alle domeinen boven 50 ha te eisen door terreinen, vee en materiaal aan de syndicaten der landarbeiders over te geven”

En om ieder misverstand omtrent de socialistische plannen der anarchosyndicalistische vakbeweging weg te nemen, bericht de *Syndicalist* van 29 aug. 1931:

“Er is in het Nationaal Comité van de CNT een aantal strijders, die niet geloven dat de CNT in zijn tegenwoordige, staat klaar is, om de productie in handen te nemen.”

Welk een misvatting van de grondproblemen der sociale omwenteling! Waarom weigert het anarchosyndicalisme een tipje op te lichten van de geheimzinnige sluier, die ligt over het goederenverkeer tussen de bedrijven in het communistisch bedrijfsleven? Naar welke economische grondslagen voltrekt zich de consumptie? Hoe is de economische grondslag van de producent tegenover de maatschappelijke goederenrijkdom?

We vernemen daaromtrent totaal niets! Dat is een veeg teken. Want dat wil niet anders zeggen, dan dat men hier op de “economische” grondslagen van het libertaire communisme van de Franse anarchist Faure rust. Een andere weg is er niet. Daarom laten we als economische kritiek op het anarchosyndicalisme precies hetzelfde gelden, als wat we voor Faure schreven. De economische kritiek op het libertaire communisme van Faure is tegelijk de kritiek op het anarchosyndicalisme.

6. Het maatschappelijk productieproces in het algemeen

Productie en reproductie

De mensheid heeft zich door haar productieapparaat een orgaan geschapen, om in haar menigvuldige behoeften te voorzien. Met behulp van de machines en werktuigen bindt de menselijke arbeidskracht de strijd tegen de natuur aan, om uit de ruwe natuurstoffen een stroom van arbeidsproducten over de aarde te strooien. Dit arbeidsproces is het productieproces. Het brengt echter niet alleen goederen voort, maar gedurende de arbeid worden ook vele machines en werktuigen, benevens de arbeidskracht zelf, verbruikt. Vanuit deze kant gezien, is het productieproces een proces van afbraak, van vernietiging. Maar tegelijk scheppen we in dit proces van vernietiging nieuwe waarden: machines, werktuigen en onze arbeidskracht worden wel verbruikt, maar tegelijk vernieuwd, opnieuw geproduceerd, gereproduceerd. Het maatschappelijk productieproces verloopt als het levensproces in het menselijk lichaam: door zelfvernietiging tot zelfopbouw in steeds gecompliceerder vorm.

“Hoe ook de maatschappelijke vorm van het productieproces moge zijn, het moet ononderbroken

voortgezet worden. ... Vandaar is, in zijn onafgebroken samenhang en de voortdurende gang van zijn vernieuwing beschouwd, ieder maatschappelijk productieproces tegelijk reproductieproces.”

(Marx – Das Kapital, band 1, p. 521, Uitg. G. Kiepenheuer Verlag) De kapitalistische productie

Juist in de bewegingswetten van deze voortdurende vernieuwing, in de bewegingswetten van de reproductie, doet het kapitalisme zich als een onbeheerst en revolutionair systeem kennen. Het kent geen stilstand. Het wordt voortdurend van zijn oude grondslagen gerukt, om op hoger plan, op hogere capaciteit, nieuw evenwicht te zoeken. Het moet steeds meer en grotere bedrijven inrichten, het moet de productie op steeds grotere voet reproduceren, of kapitalistisch uitgedrukt: het kapitaal moet voortdurend accumuleren.

Want het rendabel maken van kapitaal is de zin der kapitalistische productie en daarom is de winst de drijvende kracht. En omdat alleen de levende arbeidskracht meerwaarde kan voortbrengen, moet ieder kapitalist er naar streven zoveel mogelijk arbeiders in dienst te hebben, d.w.z. hij moet op zo groot mogelijke voet produceren.

In deze jacht naar winst staan de verschillende ondernemersgroepen tegenover elkaar. Iedere groep wil zich een zo groot mogelijk deel van de meerwaarde, die uit de arbeidersklasse geperst wordt, verzekeren. De jacht naar de buit wordt tot een onderlinge strijd om de buit, of deftig gezegd, ze concurreren tegen elkaar.

Dit vechten om de buit is de grote revolutionair in de productie. Iedere onderneming moet er op bedacht zijn steeds goedkoper te produceren dan zijn mededingers, zodat de jacht naar de winst tegelijk de jacht naar technische verbeteringen betekent steeds nieuwere, menselijke arbeidskracht besparende machines moeten de oude vervangen. Slaagt één onderneming, in de staalindustrie bijvoorbeeld, erin een nieuwe goedkopere bewerking te vinden, dan heeft deze onderneming het kapitaal van al zijn concurrenten in waarde doen verminderen. De andere kapitalen zijn verouderd, of, zoals Marx het noemt, het slachtoffer van “morele slijtage”. Het betekent echter niet anders dan dat de rentabiliteitsbasis van deze kapitalen verdwenen is, zodat nieuw kapitaal toegevoegd moet worden, wil het oude niet geheel ten gronde gaan.

Het valt buiten het raam van onze beschouwingen, nader in te gaan op de ontzaglijke verspilling van maatschappelijke goederen, noch op de crisis en andere catastrofes, die de strijd om de buit met zich mee brengt. Voor ons onderwerp is het slechts van belang er op te wijzen dat de voortdurende vernieuwing, de reproductie van het arbeidsapparaat, een individuele functie van de kapitalisten is. Of en in welke omvang het vernieuwd zal worden, hebben zij te beslissen, waarbij ze natuurlijk niet de behoeften der mensen tot richtlijn kunnen nemen, maar waarbij ze zich moeten richten naar de winstkansen, die de strijd om de buit op dat ogenblik biedt.

7. De communistische productie

Het doorgeven der goederen

Alvorens we tot een nadere beschouwing van de algemene regels, waarnaar productie en distributie verlopen, overgaan, moeten we voor een goed begrip van zaken eerst even onder het oog zien waarom het communisme geen ruil en geen waarde kent. We hebben gezien, dat de verklaring, die de officiële tekstuitleggers geven, door op het Hilferdingse “algemene kartel” te wijzen, in marxistische zin niet juist kan zijn. Terecht rijst dus de vraag: Als het zo niet is, hoe is het dan wel?

Ondanks alle geleerde boeken, die over deze kwestie geschreven zijn, is de opheffing van deze begrippen nog in de diepste duisternis gehuld. Het komt er hier echter in het bijzonder op aan, de dingen vooral niet moeilijker te maken, dan ze in werkelijkheid zijn. De zaak is namelijk deze, dat je iets moet bezitten, om te kunnen ruilen. Wie niets heeft, wie niets bezit, heeft ook niets te ruilen. Ruilen is dus niet alleen een economische handeling, meer een overdracht op de grondslag van het privaatbezit. De ruil is dus een economische handeling, die de sociale verhouding tot uitdrukking brengt, dat de arbeidsproducten in privaatbezit zijn. De sociale revolutie, de revolutie in de sociale verhoudingen, de revolutie in de wederkerige betrekkingen der mensen in het maatschappelijk bedrijfsleven, heft deze sociale verhouding op: ze brengt de arbeidsproducten in gemeenschappelijk bezit. Daarmee heeft meteen de ruil, die een functie van het privaatbezit is, opgehouden.

“Omdat onder de veranderde omstandigheden niemand iets geven kan, behalve zijn arbeid en omdat anderzijds niets in het eigendom van enkelingen over kan gaan, behalve individuele consumptiegoederen”.

(Marx – Randglossen, p. 25)

In het communisme zijn de bedrijfsorganisaties gelijkwaardige delen van één gesloten geheel, van het totale productie en distributieproces. Iedere bedrijfsorganisatie verricht slechts een deelwerkzaamheid, de ene geeft haar product door aan de andere, totdat het voor de consumptie geschikt is.

Deze verplaatsing der goederen is echter geen “ruil”, omdat zich nu niet telkens “bezitters” van de producten in de goederenstroom schakelen. De nieuwe rechtsverhouding van de producenten tegenover het vervaardigde product, is dus dezelfde, als die tegenover de productiemiddelen: het behoort aan de gemeenschap. Zoals de bedrijfsorganisaties machines, gebouwen en grondstoffen krijgt, om deze volgens bepaalde regels zelfstandig voor de gemeenschap te bewerken, zo moet ze haar product ook zelfstandig naar de geldende regels in het productieproces of in de consumptie doorgeven. De bedrijfsorganisaties leiden en beheren dus de productie en de distributie van hun product “in naam der samenleving”, dus onder verantwoording aan de samenleving.

Nu maakt het spraakgebruik echter niet zo’n nauwkeurig onderscheid in de economische begrippen. De spraakmakende gemeente zal daarom alleen letten op het karakter van goederenoverdracht, die zich in het communisme natuurlijk ook voortdurend voltrekt en ze zal dit misschien evengoed ruil blijven noemen, ofschoon deze overdracht nu een heel andere inhoud gekregen heeft. We willen echter niet het slechte voorbeeld geven, om voor een nieuw begrip een oud woord te gebruiken en daarom spreken we voortdurend van het doorgeven der goederen. De productietijd

Eenzelfde begripsomvorming vindt plaats bij de waarde. De ruil der goederen komt niet op een willekeurige grondslag tot stand, maar ze worden in een bepaalde verhouding geruild. De ruil komt tot stand op de grondslag, dat de goederen dezelfde hoeveelheid maatschappelijke arbeid belichamen. Deze hoeveelheid arbeid in hun waarde. De waarde is dus de maatschappelijk noodzakelijke hoeveelheid arbeid, die in een product steekt.

Nu valt het echter dadelijk op, dat het juist een eis van het communistisch bedrijfsleven is, dat we

“moeten weten, hoeveel arbeid de vervaardiging van ieder gebruiksvoorwerp kost”

(Engels)

Het blijkt dus dat de goederenbeweging in het kapitalisme op de grondslag van de aan de producten bestede maatschappelijke arbeid tot stand komt en in het communisme óók! Zoals de goederenbeweging in het kapitalisme op de grondslag van de waarde tot stand komt, zo schijnt dit in

het communisme net zo te zijn.

Toch is dit geenszins het geval. De tegenstelling der kapitalistische productie is: maatschappelijke productie enerzijds privaatsbezit anderzijds.

De goederenbeweging voltrekt zich, doordat privaatsbezitters hun goederen "ruilen".

De verhouding waarin de goederen geruild worden, wordt bepaald door hun waarde d.i. door de maatschappelijk noodzakelijke arbeid die voor hun voortbrenging nodig is.

Echter, door het privaatsbezit aan productiemiddelen wordt ook de maatschappelijke arbeid zelf, als arbeidskracht, tot waar – d.w.z. hij wordt door de loonarbeiders op dezelfde grondslag als de goederen geruild.

In de goederenbeweging van het kapitalisme komt dus de tegenstelling van de kapitalistische productie opnieuw tot uitdrukking: ruil van waarden – d.i. maatschappelijke arbeid als privaatsbezit.

In het communisme is de scheiding tussen producenten en productiemiddelen opgeheven. De productiemiddelen zijn niet meer het bezit van een afzonderlijke klasse; de maatschappelijke productie wordt gemeenschappelijk beheerd.

De producten worden niet door privaatsbezitters geruild, doch binnen de gemeenschap doorgegeven. Deze goederenbeweging vindt plaats op de grondslag van de maatschappelijk noodzakelijke arbeidstijd.

In het communisme is de tegenstelling: maatschappelijke productie – privaatsbezit, opgeheven.

In de goederenbeweging onder het communisme – het doorgeven der goederen – komt dus de eenheid van gemeenschappelijk beheer en maatschappelijke productie tot uitdrukking.

We zien hieruit, dat het communistisch bedrijfsleven met de hoeveelheid arbeid, die de vervaardiging van ieder gebruiksvoorwerp kost, iets heel anders bedoelt dan de "waarde". En nu is het alweer zeer goed mogelijk dat de spraakmakende gemeente ook in het communisme zal spreken van de "waarde" der goederen, ofschoon het begrip daarbij een heel andere inhoud gekregen heeft. En weer willen we niet het slechte voorbeeld geven om voor een nieuw begrip een oud woord te gebruiken zodat wij spreken van de productietijd der goederen.

In plaats van de uitdrukkingwijze, dat de goederenstroom zich beweegt door de ruil op de grondslag van de waarde zeggen wij daarom, dat de goederenstroom wordt doorgegeven op de grondslag van de productietijd. Hoewel uiterlijk dezelfde beweging als onder het kapitalisme, is de vorm der beweging door het wegvallen van de waardevorm geld en de inhoud der begrippen door de overgang naar het gemeenschappelijk bezit volkomen gewijzigd. Of zoals Marx het uitdrukt:

"Binnen de coöperatieve (genossenschaftlichen, spatiering van ons GIC) op gemeenschappelijk bezit aan productiemiddelen berustende samenleving ruilen de producenten hun producten niet uit; net zo min verschijnt de aan de producten bestede arbeid als waarde van deze producten, (cursief van Marx), als een zakelijke eigenschap van hen, omdat nu, in tegenstelling tot de kapitalistische maatschappij, de individuele arbeid niet meer langs een omweg (de omweg van het privaatsbezit GIC) maar onmiddellijk als bestanddeel van de totaalarbeid bestaat."

(Marx – Randglossen, p. 24)

“Hier heerst klaarblijkelijk hetzelfde beginsel, als dat wat de warenruil regelt, voor zover het het uitruilen van gelijkwaardigheden betreft; de inhoud en vorm zijn veranderd, omdat onder de veranderde omstandigheden niemand iets geven kan, behalve zijn arbeid en omdat anderzijds niets in het eigendom van enkelingen over kan gaan, behalve individuele consumptiegoederen.”

(Marx – als boven, p. 25)

We zien hieruit dat het communisme bij Marx volstrekt geen “negatief systeem” is. In de plaats van de regelende functies van het geld treedt de registratie van de goederenstroom, de maatschappelijke boekhouding, op de grondslag van het maatschappelijk gemiddelde arbeidsuur en daarmee op de grondslag van de maatschappelijk gemiddelde productietijd, uitgevoerd door de coöperatieve samenvatting van producenten en consumenten. De markt, die volgens de kapitalisten een graadmeter voor de behoeften is, valt geheel weg – hij wordt opgeheven door de directe aansluiting van de consumentenorganisaties op de productie.

Deze aansluiting is het eigenlijke onderwerp der planmatige productie. Hoewel de socialistische economen zich juist op dit gebied aan hun fantasieën te buiten gaan, wordt de planmatige productie bij een latere bespreking van “de markt” door ons slechts terloops behandeld. Dit omdat het buiten het kader van dit geschrift valt: het valt buiten de grondbeginselen van het bedrijfsleven. De planmatige productie kan zich eerst naar economische grondbeginselen opbouwen. Daarom moet eerst over deze beginselen klaarheid zijn. De planmatige productie is dus een heel ander onderwerp, dat echter sinds de ervaringen der Russische Revolutie ook binnen het gezichtsveld van het exacte onderzoek vallen kan. (Zie hiervoor: Fr. Pollck: Die planwirtschaftlichen Versuche in der Sowjetunion 1917-27, Uitg. Hirschfeld, Leipzig 1929). Dit werk levert geen kritiek op Rusland, maar het wil alleen weergeven hoe de worsteling om het beheersen van de markt zich gedurende genoemde 10 jaar voltrok en nog voltrekt. De methode van onderzoek

Om het doorgeven der goederen op de grondslag van de productietijd nader te kunnen onderzoeken, bedienen we ons van de gebruikelijke methode der vereenvoudiging. Voorlopig zien we dus van allerlei complicaties, die een verandering van de maatschappelijk gemiddelde productietijd teweeg brengen, zoals de verbetering van de rationaliteit van het bedrijf en de vooruitgang van de techniek, af, om gaandeweg de werkingen van deze factoren na te gaan. Verder bewegen we ons voorlopig op de grondslag van de enkelvoudige reproductie, d.w.z. we nemen aan dat de samenleving niet tot uitbreiding van het productieapparaat besluit, om later een afzonderlijk hoofdstuk aan de werkingen van de productie op verbrede grondslag te wijden. De communistische reproductie

Na deze vooropstellingen kunnen we de gang van het communistisch bedrijfsleven in een heel eenvoudige en overzichtelijke vorm uitdrukken. Ieder bedrijf berekent hoeveel arbeidstijd in zijn product steekt, d.w.z. het bepaalt hoeveel arbeidsuren aan “vaste” productiemiddelen (machines en gebouwen), hoeveel arbeidsuren aan “circulerende” productiemiddelen (grond en hulpstoffen) en hoeveel direct bestede arbeidsuren in het product wordt opgenomen. Van welke aard het bedrijf ook is, of het een suikerfabriek, een spoorwegbedrijf of een administratief lichaam is, het verbruikt altijd productiemiddelen, grond- en hulpstoffen en direct bestede arbeid en zo kan dus ieder bedrijf vaststellen hoeveel arbeidsuren product het in de samenleving doorgeeft.

Of, om het anders te zeggen:

Ieder bedrijf werkt volgens de productievergelijking: $p + g + a = \text{product (machines en gebouwen) + (grond- en hulpstoffen) + (arbeidskracht) = \text{product}$

Opmerking: Transportbedrijven en administratieve lichamen leveren geen eigenlijk “product”, maar ze verrichten een “dienst”. Dat verandert er echter niets aan: We komen er later op terug.

Vervangen we ter wille van de duidelijkheid de letters door fictieve getallen, dan zou de productievergelijking van een schoenfabriek bijvoorbeeld, er als volgt uit kunnen zien:

$(p + g) + a = \text{product } 1.250 \text{ arbeidsuren} + 61.250 \text{ arbeidsuren} + 62.500 \text{ arbeidsuren} = 125.000$
arbeidsuren machines enz. + grondstoffen + arbeidskracht = 40.000 paar schoenen Dat is gemiddeld 3,125 uur per paar.

Wil het schoenenbedrijf echter een nieuwe productieperiode inzetten, dan moet het al wat bij de productie te loor ging, opnieuw aanvullen. Het moet zijn slijtage aan productiemiddelen (1.250 uren) weer in het bedrijf opnemen, opnieuw grondstoffen aanschaffen (61.250 uren) en opnieuw 62.500 arbeidsuren van de arbeiders opnemen. Heeft het dit gedaan, dan kan de productie op dezelfde voet van voren af beginnen. Zo gezien blijkt de productievergelijking dus meteen de reproductieformule.

Ieder bedrijf reproduceert zichzelf. En daarmee is het hele maatschappelijke bedrijfsleven gereproduceerd.

Om het totale bedrijfsleven ook een overzichtelijke vorm te geven, bedienen we ons van dezelfde productievergelijking als die, welke voor ieder afzonderlijk bedrijf geldt. In deze formule vinden we dus alle productiemiddelen waarover de samenleving beschikt, benevens alle grond en hulpstoffen, alsmede alle direct bestede arbeidsuren van de arbeiders in de productie. Het totaalbedrijfsleven wordt dus voorgesteld door:

$(Pt + Gt) + At = \text{Totaal} - \text{Product}$

Opmerking: De index t betekent: totaal.

Brengen we ook dit duidelijkheidshalve in fictieve getallen, dan krijgen we bijvoorbeeld:

$Pt + Gt + At = \text{Totaal} - \text{Product } 108 \text{ miljoen} + 650 \text{ miljoen} + 650 \text{ miljoen} = 1408 \text{ miljoen arbeidsuren}$

De productenmassa van het maatschappelijk totaalproduct belichaamt dus 1408 miljoen arbeidsuren. Alle bedrijven tezamen onttrekken nu voor 108 miljoen arbeidsuren aan productiemiddelen aan deze massa, verder nog 650 miljoen aan grond- en hulpstoffen, terwijl de rest of 650 miljoen in de individuele consumptie der arbeiders overgaat. Daarmee is dan het hele maatschappelijke product verbruikt, terwijl alle bedrijven gereproduceerd zijn, zodat een nieuwe productieperiode kan inzetten. De reproductie der arbeidskracht

Toch is het noodzakelijk, nog even stil te staan bij de individuele consumptie. Weliswaar is daartoe in ons voorbeeld 650 miljoen aan product beschikbaar, maar daarmee is nog niet gezegd hoe het over de arbeiders wordt verdeeld!

Het zou bv. heel goed mogelijk zijn dat ongeschoolde, geschoolde en intellectuele arbeid verschillend werd "gewaardeerd". De verdeling zou bv. zo kunnen zijn, dat de ongeschoolde 3/4 uur "uitbetaald" kreeg voor één uur arbeid, de geschoolde juist een uur, de beambte 1 1/2 uur en de bedrijfsleiders bv. 3 uur. In het bedrijf wordt dan voor een werkweek van 40 uur in de bedrijfsboeken genoteerd: voor de ongeschoolde 30 uur, voor de geschoolde 40 uur, voor de beambte 60 uur en voor de bedrijfsleiders 120 uur.

Inderdaad stellen de heren economen zich op dit standpunt! Ze denken er niet aan de arbeid gelijkelijk te "waarderen", dus ieder een even groot aandeel in het maatschappelijk product te geven.

Dit is dan ook de betekenis van de "levensniveau" van Otto Neurath.

De “voedingsfysiologen” zullen een bestaansminimum vaststellen, dat dan het “inkomen” van de ongeschoolden zal zijn, terwijl de anderen naar verhouding van hun ijver en capaciteiten en de belangrijkheid van hun werkzaamheden meer krijgen.

Dit verschil in “lonen” acht Kautsky “noodzakelijk”, omdat hij meent, “dat toch voor onaangenaam en zwaar werk, hogere lonen zouden moeten betaald worden, dan voor aangename en lichte.”

(Kautsky - Die proletarische Revolution und ihr Program, p. 318)

Tevens meent hij dat daardoor de arbeidstijdrekening niet praktisch doorvoerbaar is. Met zijn ambtsbroeder Leichter gaat hij zover, dat hij zelfs de verschillen in loon binnen één bepaald beroep wil handhaven, omdat de individuele lonen al naar de routine van de vakman boven het grondloon behoren te kunnen stijgen. Zo staan ze bv. op het standpunt, dat het stukwerk ook in het communisme gehandhaafd dient te worden.

Leichter merkt echter terecht op, dat dit geen bezwaar is voor de doorvoering van de arbeidstijdrekening, wat we dan ook reeds boven aangaven. Hij zegt:

“Er blijft alleen nog de zuiver technische, ook in het kapitalisme bestaande moeilijkheid, de lonen voor de afzonderlijke arbeidsverrichtingen vast te stellen, maar dat betekent geen complicatie tegenover de kapitalistische methode.”

(Leichter - Die Wirtschaftsrechnung in der sozialistischen Gesellschaft, p. 76)

We stellen dus vast dat voor dit soort communisten het in principe juist is, dat verschillende soort van arbeid, ja, zelfs de individuele verschillen binnen dezelfde soort van arbeid verschillend worden betaald. Dat komt hierop neer dat bij hen ook in het communisme “de strijd voor verbetering der arbeidsvoorwaarden” niet opgehouden heeft, dat de verdeling van het maatschappelijk product een antagonistisch karakter draagt, dat de strijd om de verdeling van het product wordt voortgezet. Deze strijd is een machtsstrijd en zal ook als zodanig worden gevoerd.

Zeker kan niet duidelijker gedemonstreerd worden dat deze heren zich geen samenleving denken kunnen, waarin de arbeidersklasse niet wordt beheerst. De mensen zijn voor hen gewoon tot “voorwerpen” geworden. De arbeiders zijn niet meer dan delen van het productieapparaat, waarvoor de voedingsfysiologen zullen vaststellen hoeveel levensmiddelen aan dit materiaal moet worden toegevoerd, opdat het zijn arbeidskracht opnieuw aan het productieapparaat kan geven. De arbeidersklasse moet met de grootste kracht tegen een dergelijk standpunt opkomen en voor allen een gelijk deel van de maatschappelijke rijkdom opeisen. De waarde der arbeidskracht in het levensniveau-communisme

Dat de “communistische” economen het verschil in waardering der arbeidskracht niet kunnen loslaten, wordt hun, menen we, gedicteerd door hun klassegevoel. Een gelijkmatige verdeling van het maatschappelijk product stuit op dit machtige bolwerk der begripsvorming en verschijnt daarom als “onmogelijk”. Nu is het echter zoals geen oude, dan toch in ieder geval een juiste grondstelling, dat de begripswereld in hoofdzaak door de gevoelswereld wordt gevormd en het verstand dus niet veel anders zal vinden, dan het gevoel voelt. Hieruit is het te verklaren dat Leichter bijvoorbeeld het waardebegrip voor de zakelijke productie wil opheffen, maar zich er ten opzichte van de arbeidskracht niet van vrij maken kan. Het verschil in waardering van de verschillende soorten der arbeidskracht in het kapitalisme vindt zijn grond in het feit dat de arbeidskracht een “waar” is, die je kopen kunt, juist zoals andere “waren”. De gemiddelde prijs die de ondernemer er voor betaalt, is zoveel als nodig is, om de arbeidskracht te reproduceren. Voor de ongeschoolde arbeidskracht is de waarde zoveel als de levensmiddelen voor het onderste “bestaansminimum” kosten.

De kinderen der ongeschoolden kunnen in het algemeen geen beroep leren, omdat ze direct en zoveel mogelijk moeten verdienen. Daarmee hebben de ongeschoolden zelf de ongeschoolde arbeidskracht gereproduceerd.

Om de geschoolde arbeidskracht te reproduceren is iets meer nodig. Hier leren de kinderen een beroep, waarmee de geschoolden zelf de geschoolde arbeidskracht hebben gereproduceerd. Voor de intellectuelen geldt hetzelfde. Dit "warenkarakter" der arbeidskracht laat Leichter ook voor het communisme gelden. Hij zegt:

"De verschillende soorten van arbeidskracht (bootwerkers-, beambten-, ingenieursarbeidskracht, GIC) brengen verschillende kosten mee, om hun arbeidskracht te reproduceren, geschoolde arbeiders hebben meer nodig dan ongeschoolden om hun arbeidskracht voor de volgende dag, voor het volgende jaar te reproduceren. Dat betekent dat hun lopende uitgaven groter zijn. Er zijn in het algemeen hogere kosten om een hogere arbeidskracht als geheel, dat is om een mens met dezelfde ontwikkelingsgraad en kennis te vormen, wanneer de vroegere drager van deze arbeidskracht niet meer in staat is te werken. Dit alles moet in de waardeberekening der verschillende arbeidskrachten betrokken worden.

(Leichter - als boven, p. 61) De waarde der arbeidskracht in het kapitalisme volgens Marx

Stellen we de marxistische analyse van de waarde der arbeidskracht hier naast, dan blijkt volkomen duidelijk dat de loonwetten voor het kapitalisme en voor het levensniveau-communisme volkomen dezelfde zijn! Marx zegt[3]:

"Welke zijn nu de productiekosten der arbeidskracht? Het zijn de kosten, die gevorderd worden om de arbeider in het leven te houden en hem tot arbeider te vormen.

Hoe minder oefeningstijd een arbeid dus vergt, des te geringer zijn de productiekosten van de arbeider, des te lager is de prijs van zijn arbeid, zijn arbeidsloon. In takken van industrie, waarin bijna in het geheel geen leertijd nodig is, en het blote lichamelijke bestaan van de arbeider voldoende is, beperken zich de tot zijn schepping nodige productiekosten bijna slechts op de waren, die nodig zijn om hem in een tot de arbeid geschikt leven te houden.

De prijs van zijn arbeid zal dus door de prijs der noodzakelijke levensmiddelen bepaald zijn."

Er komt intussen nog een andere rekening bij. De fabrikant, die zijn productiekosten en daarnaar de prijs der producten berekent, brengt de slijtage der arbeidswerktuigen in rekening. Kost hem een machine bijvoorbeeld 1.000 gulden en wordt deze machine in 10 jaar versleten, dan slaat hij de prijs der waren met 100 gulden jaarlijks op, om na 10 jaar de versleten machine door een nieuwe te kunnen vervangen. Op dezelfde wijze moeten tot de productiekosten der arbeidskracht de voortplantingskosten bijgerekend worden, waardoor het arbeidersras in staat gesteld wordt, zich te vermeerderen en de versleten arbeiders door nieuwe te vervangen. De slijtage van de arbeider wordt dus op dezelfde wijze in rekening gebracht, als de slijtage der machine.

De productiekosten der eenvoudige arbeidskracht komen dus neer op de bestaans- en voortplantingskosten van de arbeider. De prijs der bestaans- en voortplantingskosten vormt het arbeidsloon. Het zo bepaalde arbeidsloon heet het minimum van het arbeidsloon.

(Marx - Loonarbeid en Kapitaal, p. 10)

Zoals de reproductie van het "zakelijke" deel van het productieapparaat in het kapitalisme een individuele functie van de kapitalist is, zo is de reproductie van de arbeidskracht een individuele

functie van de arbeider. Maar zoals de reproductie van het “zakelijke deel” van het productieapparaat in het communisme tot een zakelijke functie wordt, zo wordt ook de reproductie van de arbeidskracht een maatschappelijke functie. Ze valt niet meer ten laste der afzonderlijke individuen, maar ze wordt gedragen door de samenleving. Het bezoeken van onderwijsinrichtingen is niet meer gebonden aan de portemonnee van papa, maar, het is enkel gebonden aan de geestelijke eigenschappen van het kind. Het is toch bovendien al te gek, aan hen, bij wie het complex van erfelijkheidsfactoren zeer gunstig is, zodat deze mensen het grote voorrecht hebben, volop van de cultuur te kunnen genieten en daardoor in staat zijn hun makkers uit hun rijke schatkamers van kennen en kunnen te kunnen mededelen, bovendien nog een groter aandeel in het maatschappelijk product te geven, dan fysisch of psychisch door de natuur minder rijk bedeelden!

Maar er komt nog iets bij.

De verdeling van het maatschappelijk product in het communisme is niet een eenvoudige reproductie van de arbeidskracht: het is de distributie van alle zakelijke en geestelijke rijkdommen, die de mensheid met haar techniek voortbrengt en gaat dus ver boven de eenvoudige reproductie van de arbeidskracht uit. Wat “communisten” à la Kautsky, Leichter, Neurath enz. met hun “levensniveau” willen, kont hierop neer, dat ze aan de “lagere” arbeiders een “bestaansminimum” verzekeren op de grondslag, zoals die door de voedingsfysiologen is bepaald, terwijl de “hogere” de overvloed verteren. Dat wil zeggen:

“Ze denken er niet aan de uitbuiting op te heffen. Op de grondslag van het gemeenschappelijk bezit der productiemiddelen wordt de uitbuiting voortgezet!!”

In het “levensniveau-communisme” geven de producenten hun arbeidskracht aan een groot, ondefinieerbaar “iets” dat men “samenleving” noemt. Maar waar zich dit “iets” doet gelden, is het een aan de producenten vreemd element, dat zich boven hen verheft, hen uitbuit en over hen heerst, als “iets” dat de werkelijke beheersers van het productieapparaat is, als een “samenleving” waarin zij als “zakelijke” productiefactoren zijn opgenomen.

8. Het maatschappelijk gemiddelde arbeidsuur als grondslag der productie!

Kautskyaanse moeilijkheden

Reeds vroeger wezen we er op dat Max Weber en Ludwig Mises hun lauweren konden oogsten bij het verslaan van de arbeidstijdrekening en hoe Kautsky zich daarbij een heel bevattelijk leerling toonde. In zijn boek: *Die proletarische Revolution und ihr Programm*, Uitgave Dietz, Stuttgart, 2e druk 1922, geeft hij daarvan de bewijzen. Maar hierbij komt hij in de moeilijkheid dat hij zich nu ook tegen Marx keren moet. Zijn gewoonte getrouw doet hij dat natuurlijk niet en zo verklaart hij de arbeidstijdrekening voor theoretisch wel denkbaar, maar ongeschikt voor de praktische doorvoering. Voor hij tot een uiteenzetting van deze overwegingen begint, geeft hij dan eerst een formulering van de arbeidstijdrekening, waarbij echter dient opgemerkt dat hij per ongeluk vergeet er bij mee te delen dat dit de zienswijze van Marx was.

Kautsky toont eerst de onmogelijkheid van een productie zonder rekeneenheid en besluit daaruit, dat

“het geld als maatstaf voor de boekhouding en de berekening van de ruilverhoudingen is in een socialistische samenleving onontbeerlijk”

Maar dan vraagt hij:

“Zal daartoe hetzelfde geld nodig zijn, dat heden nog bestaat ... dat uit een aparte waar, meestal goud, gevormd wordt? Zou men niet in de plaats van dit product en vertegenwoordiger van menselijke arbeid, deze zelf direct als maatstaf voor de waarde kunnen bepalen en een arbeidsgeld scheppen, dat de geleverde arbeid direct aangeeft? Dat zou bijvoorbeeld in deze vorm denkbaar zijn, dat ieder arbeider voor ieder arbeidsuur, dat hij gewerkt heeft, een bewijs krijgt; hiervoor krijgt hij recht op het product van een arbeidsuur. Voor ieder product zou dan berekend moeten worden hoeveel arbeid het gekost heeft. Voor het loon van een arbeidsdag kon de arbeider steeds producten kopen, voor welke vervaardiging een arbeidsdag nodig is. De rekening zou steeds volkomen moeten kloppen, iedere uitbuiting zou uitgesloten zijn en de arbeider zou volkomen vrijheid hebben hoe hij zijn loon zou willen besteden. Iedere voogdij van een of andere overheid, die de afzonderlijke personen rantsoenen toewijst, zou vermeden zijn. Ongetwijfeld zou zulk een geld denkbaar zijn. Maar zou het ook praktisch zijn door te voeren?”

(Kautsky - Die proletarische Revolution und ihr Programm, p. 318)

Ach neen! Hoe jammer dat het niet kan! En waarom kan het niet? Omdat Kautsky meent dat het verschil in lonen en het stukwerk dit verhindert en omdat hij het communisme nog altijd als het monsterkartel van Hilferding ziet, waar de leiders der productie vanuit hun centrale regeringsbureaus het hele wereldbedrijfsleven beheersen! Zodoende komt hij tot een volkomen foutieve probleemstelling. Het vraagstuk krijgt het volgende karakter:

Door de opheffing van het privaatbezit wordt het hele maatschappelijke bedrijfsleven tot één geheel verbonden. De producten gaan van het ene bedrijf naar het andere totdat tenslotte het “eindproduct” voor de consumptie geschikt is. Bij het doorgeven van de halffabricaten en grondstoffen is zowat de hele wereld te pas gekomen: duizenden en nog eens duizenden arbeiders hebben hun arbeidskracht gegeven, vóór bijvoorbeeld een paar schoenen voor de consumptie geschikt waren, vóór ze als “eindproduct” verschenen. Hoeveel arbeidsuren bevat tenslotte dit eindproduct??

Ziedaar het raadsel, bij de oplossing waarvan Kautsky moedeloos het hoofd laat zinken. Ja, theoretisch moet de oplossing natuurlijk mogelijk zijn! Maar praktisch? Neen, want

“Welke een onmogelijke arbeid zou het zijn, voor ieder product het bedrag aan arbeid te berekenen, dat het vanaf het eerste begin tot volledig eindproduct inclusief transport en andere nevenwerkzaamheden gekost heeft”

(Kautsky - als boven, p. 318)

“De schatting der waren naar de arbeid die ze belichamen” (is zelfs met het) “ontzaglijkste en volmaakste statistische apparaat” (niet mogelijk).

(Kautsky - als boven, p. 321)

Inderdaad. Kautsky heeft volkomen gelijk, dat het langs deze weg volkomen onmogelijk is. Echter: een dergelijke wijze van productieberekening bestaat alleen in de fantasie van Kautsky. Het antwoord van Leichter

Moge Leichter het ook al roerend met Kautsky eens zijn, dat een samenleving zonder uitbuiting tot de fantasieën van het Duizendjarige Rijk behoort, zo weet hij toch veel beter hoe de berekeningen in de productie verlopen, dan zijn grijze partijgenoot. Hij wijst er met de meeste nadruk op, dat binnen een trust of kartel nooit goederen zonder “verrekening” worden overgedragen en dat dit ook in het

communisme zo zal zijn.

“Er bestaan betrekkingen tussen de afzonderlijke bedrijven en deze betrekking zal zolang in de wereld bestaan, als er arbeidsdeling is en de arbeidsdeling in deze hogere zin zal zich met de vorderingen der techniek nog verder ontwikkelen.”

(Leichter – Die Wirtschaftrechnung in der sozialistischen Gesellschaft, p. 54)

“Alle zakelijke voorwaarden der productie, alle halffabricaten, alle grond- en hulpstoffen, die door andere bedrijven in het verder verwerkende bedrijf geleverd worden, worden hem berekend, gefactureerd.”

(Leichter – als boven, p. 68)

“De kartelmagnaten, of bij socialistisch bedrijfsleven – de leiders van het gehele bedrijfsleven zullen niet verschillende bedrijven met hetzelfde programma volgens verschillende methoden en met verschillende kosten laten werken. Dit is dan ook voor de vele zwakkere ondernemers een prikkel, zich in het kapitalisme willens of onwillens door een reuzenconcern te laten “opslokken”, omdat zij hopen, dat zij nu ook voor “hun” bedrijf de binnen het kartel als doelmatigst erkende organisatie, de beste methode van fabricatie, de bekwaamste beambten, benut zullen worden, om de productiviteit van het bedrijf op te voeren.

Daartoe is het echter noodzakelijk de resultaten van alle bedrijven afzonderlijk te berekenen en net te doen – zij het in kapitalistische of socialistische productie – alsof ieder bedrijf een eigen ondernemer had, die zich over de resultaten der productie rekenschap wil geven. Daarom heerst binnen het kartel een strenge verrekening, en het behoort tot de lekenvoorstellingen zowel van kapitalisme als van socialisme, als men meent, dat binnen het kartel waren zonder verrekening overgedragen kunnen worden, om kort te gaan, dat de afzonderlijke concernbedrijven niet zeer goed tussen “mijn en dijn” weten te onderscheiden.”

(Leichter – als boven, pp. 52,53)

Is er dus een “verrekening” tussen de verschillende bedrijven, ook binnen ieder afzonderlijk bedrijf wordt volgens de nieuwste en nauwkeurigste methoden de boekhouding gevoerd.

Uit hier niet nader te onderzoeken gronden was het kapitalistisch bedrijfsbeheer na 1921 gedwongen tot een “rationalisatie” der bedrijven over te gaan. Zo ontstond omstreeks 1920 een geheel nieuwe literatuur, waarin de methoden ontwikkeld zijn om met grote nauwkeurigheid de “productiekosten” te berekenen voor iedere deelwerkzaamheid en voor ieder afzonderlijk procedé. Deze kosten worden uit zeer vele factoren opgebouwd: slijtage aan productiemiddelen, het verbruik aan grond- en hulpstoffen, een bepaalde norm voor sociale verzekeringen, alsook voor het beambtenapparaat enz., enz. Met behulp van algemene formules kunnen zodoende de “productiekosten” voor ieder apart artikel berekend worden.

Leichter zegt hieromtrent:

“De kapitalistische verrekening kan, als ze in een fabriek is doorgevoerd en rimpelloos verloopt, ten allen tijde de waarde van een halffabricaat, of van een werkstuk, dat nog in bewerking is en de kosten van iedere afzonderlijke werkzaamheid nauwkeurig vaststellen. Ze kan bepalen in welke der werkplaatsen van een fabriek, op welke der machines, met welke arbeidskrachten een stuk werk goedkoper is, ze kan dus ten alle tijde de rationaliteit van het werkproces tot het hoogste opvoeren. Daarbij komt nog een andere mogelijkheid der kapitalistische verrekeningsmethode; in iedere fabriek heeft men een aantal lasten en uitgaven, die niet direct in het eindproduct van het bedrijf gaan

(bedoeld worden bijvoorbeeld het loon van beampten, de verwarming der lokaliteiten enz. – GIC) het behoort tot de grote veroveringen der kapitalistische verrekeningsmethoden, deze nauwkeurigheid in de bedrijfsrekening te hebben mogelijk gemaakt.”

(Leichter – als boven, pp. 22,23)

Zeer zeker zijn de formules, zoals die nu in een bepaald bedrijf gelden, in het communisme niet bruikbaar, omdat verschillende factoren, die nu in de kostprijsberekening worden opgenomen, bijvoorbeeld rente van het kapitaal, voor ons wegvallen, en omdat ze op de algemene noemer geld gebaseerd zijn, maar de methode als zodanig is een blijvende winst.

Ook in dit opzicht wordt de nieuwe samenleving geboren uit de schoot der oude. De aanwinst

Vanuit deze gezichtshoek gezien, verschijnt de “onmogelijk praktisch doorvoerbare berekening” van de arbeid, die in een bepaald product steekt, in een heel ander licht. Wat Kautsky vanuit zijn economische centrale niet kan, dat kunnen de producenten zelf heel goed. Het geheim is, dat ieder bedrijf, geleid door zijn bedrijfsorganisatie, als “zelfstandige” eenheid optreedt, juist als onder het kapitalisme.

“Op het eerste gezicht zal men vermoeden dat ieder bedrijf tamelijk zelfstandig is, doch ziet men nauwkeuriger toe, dan zal men duidelijk de navelstreng zien, waardoor het afzonderlijke bedrijf met het overige bedrijfsleven en zijn leiding is verbonden.”

(Leichter – als boven, p. 101.)

Iedere “zelfstandige” eenheid heeft een “eindproduct” en door toepassing van de formule (p en g) en a kan ze altijd bepalen hoeveel arbeid voor zijn productie nodig is. Als het “eindbedrijf” ten slotte haar “eindproduct” klaar heeft, zodat het in de consumptie kan overgaan, weten we meteen hoeveel arbeid het heeft opgeslorpt “vanaf het eerste begin tot volledig eindproduct inclusief transport en andere nevenwerkzaamheden”. Zoals de productie zich uit deelprocessen opbouwt, zo bouwt zich ook de berekening van de arbeidstijd op, een berekening, die volkomen in handen van de producenten berust en dus geen functie is van de economische centrale van Kautsky.

Kautsky ziet dus wel de noodzakelijkheid in, de arbeidstijd der producten te berekenen, maar hij ziet geen kans het praktisch te verwezenlijken. Hij kan dus geen exacte vatting vinden voor de “maatschappelijk gemiddeld noodzakelijke arbeid”. Geen wonder dus dat hij van de problemen die zich rondom dit punt bewegen niets, maar dan ook totaal niets terecht brengt. Zo vertelt hij allerlei dwaasheden over de “prijzen” der producten (p. 321), terwijl het verschil in productiviteit der bedrijven en de vooruitgang der techniek hem in de grootste moeilijkheden brengt.

Ofschoon het, nadat we de principiële fout hebben blootgelegd, overbodig is ons nog nader met zijn bezwaren bezig te houden, willen we ter wille van een concrete begripsvorming van de categorie van de maatschappelijk noodzakelijke arbeid zijn beschouwingen verder vervolgen. Het verschil in productiviteit der bedrijven

Daartoe geven we allereerst onze aandacht aan de “prijzen” der producten. Hij vestigt de aandacht op het feit dat niet alle bedrijven even productief zijn. Het ene bedrijf is gunstiger gelegen dan het andere, of het heeft een betere organisatie der productie, ofwel er zijn betere machines: om kort te gaan, de productiekosten zullen in alle bedrijven, die hetzelfde product maken, iets, misschien zelfs veel verschillen. Zo zal bijvoorbeeld de ene schoenfabriek de schoenen kunnen produceren in 3,125 uur, een andere in 3 1/2 uur en weer een ander in 3 uur per paar. Ieder bedrijf krijgt dus een andere

productietijd, ieder bedrijf heeft haar eigen bedrijfsgemiddelde.

Bij maatschappelijke productie gaat het er echter om het maatschappelijk gemiddelde te bepalen, dat is, hoeveel arbeid er in een paar schoenen steekt, gerekend over de hele maatschappelijke schoenenproductie. Het is dus niet anders dan het gemiddelde van alle schoenfabrieken uit het district. Zo zou het in de door ons genoemde voorbeelden heel goed mogelijk zijn, dat het maatschappelijk gemiddelde op 3,3 uur per paar komt.

Het is dus een eigenaardig geval. Het maatschappelijk gemiddelde zou in ons voorbeeld op 3,3 kunnen liggen, terwijl er geen enkel bedrijf is, dat volgens dit gemiddelde werkt! Er is dus een tegenstelling tussen de werkelijk bestede arbeid in ieder afzonderlijk bedrijf, het bedrijfsgemiddelde, en het maatschappelijk gemiddelde.

Deze tegenstelling zal altijd blijven bestaan, ook al is het communistisch bedrijfsleven volkomen georganiseerd. Want zelden zullen twee bedrijven volkomen gelijk zijn. Reeds de vooruitgang der techniek maakt dat er wel altijd verschillen zullen zijn, omdat bij het invoeren van een nieuw type machine, dit toch niet overal tegelijk in bedrijf wordt gebracht.

Het is deze tegenstelling die Kautsky voor onoverkomelijke moeilijkheden stelt en die hem tot de "onmogelijkheid" van de arbeidstijdrekening doet besluiten. Hij vraagt:

"En welke arbeid zou men moeten berekenen? Toch niet die, welke het product werkelijk gekost heeft. Dan zouden verschillende exemplaren van dezelfde soort verschillende prijzen dragen, die, welke onder ongunstige omstandigheden gemaakt werden een hogere dan de andere. Dat zou absurd zijn. Ze zouden alle dezelfde prijs moeten dragen en deze zou dan niet naar de werkelijk bestede arbeid berekend moeten worden, maar naar de maatschappelijk noodzakelijke arbeid."

Kautsky verlangt hier zeer terecht dat de prijzen der producten (we zullen zijn terminologie maar even overnemen) overeen moeten komen met de maatschappelijk noodzakelijke arbeid. Dat is dus niet met de arbeid, die in ieder afzonderlijk bedrijf aan het product werd besteed, want deze ligt nu eens boven, dan weer beneden de hoeveelheid maatschappelijke arbeid.

De oplossing van het vraagstuk ligt echter alweer hierin, dat de producenten zelf, dat is hier: hun afdeling boekhouding!, dit maatschappelijk gemiddelde bepalen en niet Kautsky! Wat de leiders van "het algemene kartel van hilferding" niet kunnen, dat kunnen de producenten zelf heel goed!!!

Want, waarom gaat het eigenlijk???

Het gaat om het bepalen van het gemiddelde uit de hele schoenenbranche. We zien hieruit dat de eis van het bepalen van de maatschappelijk noodzakelijke arbeid al direct voert tot een boekhoudkundige verbinding van de gelijksoortige bedrijven, de horizontale aaneensluiting. In de allereerste overgangstijd zal het nog wel niet ver boven deze boekhoudkundige aaneensluiting uitkomen, maar mettertijd moet uit de resultaten der boekhouding een wederzijdse technische doordringing voortvloeien. Deze horizontale aaneensluiting is nu echter geen "vertrusting", die het staatsbeambtenapparaat voltrekt en waarbij de producenten voor de leiding van het productieproces worden uitgeschakeld, maar de aaneensluiting groeit uit de bedrijven zelf. Het hoe en waarom is voor iedere arbeider volkomen duidelijk, "doorzichtig", want eerstens begrijpen de arbeiders heel goed dat ze niet tegen elkaar kunnen gaan "concurreren" en twee ervaren ze al heel gauw dat planmatige productie alleen mogelijk is op de grondslag van het maatschappelijk gemiddelde.

De verbinding der afzonderlijke bedrijven tot industriebranches lijkt uiterlijk dus veel op de kapitalistische "kartelvorming". De kapitalistische ondernemingen sluiten zich echter aaneen om de winst zo groot mogelijk te doen zijn: ze stellen de prijzen zó vast, dat het slechtste bedrijf nog met

winst kan werken, waardoor de goed ingerichte fabrieken een extrawinst in de wacht slepen. De communistische industriebranche bepaalt echter het gemiddelde van alle bedrijven.

Tezamen hebben de bedrijven de maatschappelijk gemiddelde productiviteit!!!

Wat het ene bedrijf onderproductief is, moet het andere noodzakelijk bovenproductief zijn, juist omdat het gemiddelde uit hen alle bepaald is. De afwijkingen naar onderen en naar boven zijn daarom samen altijd 0. Wanneer alle bedrijven, zowel de onder- als de bovenproductieve, hun product volgens de maatschappelijke productietijd aan de samenleving doorgeven, moet de boekhouding van de industriebranche altijd "kloppen".

Het opheffen van de tegenstelling van de in ieder afzonderlijk bedrijf werkelijk bestede arbeid en het maatschappelijk gemiddelde is dus een kwestie, die binnen de industriebranche haar oplossing vindt. Het is een kwestie van boekhouding. Hoe deze boekhouding verloopt, valt buiten het raam van algemeen theoretische beschouwingen, omdat deze bewerking al naar de aard der bedrijven zal wisselen. Hier voeren vele wegen naar het doel.

In beginsel komt het echter op het volgende neer:

Schoenenbranche

Bedrijf nr. 1 produceert 40.000 paar schoenen à 3,125 uur is 125.000 uur

Bedrijf nr. 2 produceert 65.000 paar schoenen à 3,5 uur is 227.500 uur

Bedrijf nr. 3 produceert 100.000 paar schoenen à 3 uur is 300.000 uur

In de hele branche produceert 205.000 paar schoenen bevattende 652.500 uur. Dat is per paar 652.500 : 205 000 is 3.18 uur. De bedrijfsgemiddelden zijn dus 3.125, 3.5 en 3 uur. Het maatschappelijk gemiddelde ligt op 3.18. Bedrijf nr. 1 heeft een productietijd beneden het maatschappelijk gemiddelde en is dus bovenproductief. Bedrijf nr. 3 eveneens. Bedrijf nr. 2 werkt "duurder" dan het maatschappelijk gemiddelde en is dus onderproductief. Als de schoenen tegen 3.18 in de consumptie gaan, houden de bedrijven nr. 1 en 3 boekhoudkundig uren "over" maar dat is juist het bedrag, dat bedrijf nr. 2 boekhoudkundig "te kort" komt. De vooruitgang der techniek Maar Kautsky heeft voor het bewijs van de "onmogelijkheid" der arbeidstijdrekening nog meer pijlen op zijn boog. Nadat hij er op gewezen heeft welk een "reusachtige arbeid" het zou zijn, het bedrag aan arbeid te berekenen, vanaf het eerste begin tot volledig eindproduct, zegt hij: "En zou men hiermee gereed zijn, dan moest men weer van voren af aan beginnen, omdat de technische verhoudingen intussen in vele branches veranderd zijn." Ja, ja, het is een heel droevig geval! Vanuit zijn hoge zitplaats, waar alle draden der productie samen komen, heeft hij alle deelprocessen van de arbeid nauwkeurig nagegaan en berekend hoeveel arbeid in de producten steekt. Dat is dan goddank klaar! Maar nu komt die duivelse techniek ... en die stuurt weer al zijn berekeningen in de war! We moeten ons echter haasten Kautsky gerust te stellen. Het bedrag aan arbeid dat het product heeft, als het alle deelprocessen doorlopen heeft, verschijnt niet plotseling onder het krampachtig geschrijf van zijn potloodje, maar de producenten bepalen de arbeidstijd voor ieder deelproces. Bij een vooruitgang der techniek, of bij een andere toename der productiviteit, daalt de maatschappelijk gemiddelde tijd voor dat deelproces. Is het product toevallig consumptieartikel, dan gaat het met verlaagde productietijd in de distributie over en daarmee uit. Moet het echter als p of g (als productiemiddel of als grondstof) doorgegeven worden, naar een ander bedrijf, dan worden voor dit andere bedrijf de "onkosten" minder, zodat ook dit bedrijf "goedkoper" kan werken. Zo plant de verlaging van de maatschappelijke productietijd in één branche zich in het hele bedrijfsleven voort, zonder dat iemands berekeningen in

de war gestuurd worden. De bezwaren die Kautsky tegen de arbeidstijdrekening te berde brengt, spruiten allen voort uit de gekke opvatting die hij van de maatschappelijke productie heeft. Hij zit vastgeroest in het "algemene kartel" en daarom praat hij wel over "maatschappelijk noodzakelijke arbeid" maar hij ziet geen kans om dit begrip in concrete vorm te geven. Dit is geen wonder. Het verkrijgt deze vorm eerst, door het beheer der productie in handen der producenten te leggen, door "de associatie van vrije en gelijke producenten" te verwezenlijken. Zo zien we dus, hoe de revolutionaire klassenstrijd, die het radensysteem schiep, tegelijk een concrete vorm gaf aan de maatschappelijk noodzakelijke arbeid. ===== 9. Het maatschappelijk gemiddelde arbeidsuur als grondslag der consumptie ===== De consumptie als functie der productie Moge de arbeidersbeweging zich al heel weinig bemoeid hebben met de bewegingswetten der communistische productie, nog veel groter nevel hangt over de verhouding der producenten tot de maatschappelijk consumptiegoederen. Dit is echter alleszins verklaarbaar. Het was toch juist de grote vooruitgang in het inzicht in de samenhang van het bedrijfsleven, dat Marx aantoonde hoe productie, distributie en consumptie geen van elkaar onafhankelijke gebieden zijn, maar dat ze hun vormen wederkerig bepalen. Het was daarom "overbodig", "utopisch" en dus "onwetenschappelijk" nu reeds nader op de communistische consumptie in te gaan. De "wetenschappelijke" gedachtegang was daarom, volgens ons huidig inzicht, heel primitief. Het vraagstuk stond aldus: De proletarische revolutie brengt de productiemiddelen in gemeenschapsbezit en daarmee gaan we over tot het communistisch bedrijfsleven!!! Dan moeten echter absoluut noodzakelijk de bewegingswetten voor de individuele consumptie daarmee in overeenstemming komen, juist omdat ze onverbreekelijk met de bewegingswetten der productie verbonden zijn. Met de overgang naar het communistisch bedrijfsleven regelt deze zaak zich dus "vanzelf". Inderdaad is dit volkomen juist! Alleen ... de overgang naar het "gemeenschappelijk bezit der productiemiddelen" ... behoeft geenszins naar het communistisch bedrijfsleven te leiden!!! Er is een onmiskenbare drang naar het staatskapitalisme en bij zijn doorvoering regelt de consumptie zich naar de bewegingswetten van het staatskapitalisme!!! De inzet der revolutie Heel typisch komt dit tot uiting bij de vertegenwoordigers van, laat ons maar zeggen het staatscommunisme. Men denkt er niet aan een vaste verhouding van producent tot product te leggen, men denkt er niet aan de arbeider door zijn arbeid meteen zijn verhouding tot het maatschappelijk product te doen bepalen, hoewel hiermee "iedere uitbuiting uitgesloten zou zijn" en iedere voogdij van één of andere overheid vermeden zou zijn". Nu echter zal het van de heren die over het productieapparaat en het product beschikken, afhangen, hoeveel de arbeider van het maatschappelijk product zal krijgen. Zij zullen een "prijzenpolitiek" voeren, dat wil zeggen: zij stellen de prijzen der producten vast, terwijl zij tevens de collectieve contracten met de vakverenigingen sluiten, om de lonen vast te stellen. Hoe noodzakelijk het is, dat de arbeiders zich rekenschap geven van de plannen, die in de hoofden huizen van de heren, die morgen het "communistische" bedrijfsleven hopen te leiden, moge uit onze volgende beschouwingen blijken. Er moge uit blijken, hoe absoluut noodzakelijk het is, de exacte verhouding van producent tot product tot inzet der revolutie te maken. Verbruiksgeld De inzet der revolutie is de werkelijke afschaffing van het arbeidsloon. De sociale revolutie, die de loonarbeid metterdaad afschaft, moet de verhouding van de arbeiders tot het maatschappelijk product op nieuwe grondslagen regelen. M.a.w.: de individuele consumptie moet naar nieuwe beginselen geordend worden. De opheffing van de loonarbeid brengt direct mee: de opheffing van het arbeidsloon. Het communisme kent geen arbeidsloon. Het kent slechts de tot één geheel verbonden producenten, die tezamen de strijd tegen de natuur aanbinden, om consumptiegoederen voort te brengen, waarna ze deze gelijkmatig onderling verdelen. Het vaststellen van het arbeidsuur als maatstaf voor de consumptie is niet anders dan een technisch noodzakelijke maatregel, om planmatig te kunnen consumeren en produceren. De technische ordening der consumptie eist daarom, dat de arbeiders in het bedrijf een "arbeidscertificaat" (Marx) krijgen, waarop is aangegeven, hoeveel uren arbeid zij aan de samenleving gaven. Deze "arbeidscertificaten" of dit "arbeidsgeld" (Owen), of deze "verbruiksbons", of dit "verbruiksgeld" is dus alleen een aanwijzing op de consumptiegoederen, die de arbeiders naar vrije keuze uit de maatschappelijke voorraden kunnen betrekken. "Hier zij nog opgemerkt, dat bijvoorbeeld het

“arbeidsgeld” van Owen evenmin “geld” is als bijvoorbeeld het entreebiljet van een schouwburg ... Het arbeidscertificaat stelt slechts het individuele aandeel van de producent aan de gemeenschappelijke arbeid vast en zijn individuele aanspraak op het voor de consumptie bestemde deel van het gemeenschappelijk product.” (Marx – Das Kapital, band 1, p. 104) Het verbruiksgeld bij Leichter Maar ... als twee hetzelfde zeggen, dan is het nog lang niet hetzelfde, welke oude wijsheid nog eens door Leichter wordt bevestigd. Hij voert in zijn productieapparaat-met-arbeidstijdrekening ook het “arbeidsgeld” voor de individuele consumptie in, waarmee hij de schijn wekt alsof de arbeid de maatstaf voor deze consumptie zou zijn. Toch is dit geenszins het geval. In zijn “beeld der samenleving” worden de arbeiders betaald naar de waarde der arbeidskracht juist als onder het kapitalisme. Hij gebruikt het woord “arbeidsgeld” alleen, om de kapitalistische loonverhoudingen te versluieren. Heel onnozel zegt hij: “In werkelijkheid ligt aan het hier neergelegde beeld der samenleving de gedachte van de toewijzing der producten in natura te gronde en wel in de verhouding tot de door ieder afzonderlijk verrichte arbeid. Het arbeidsgeld is slechts een uit economisch-technische gronden gekozen vorm van aanwijzing op het aandeel in het nationale product.” (Leichter – als boven, p. 75, klemtoon van ons GIC) Het schijnt alsof Leichter hier hetzelfde zegt als Marx, maar in werkelijkheid ligt er een lelijke adder in het gras. Deze is dan te zoeken in de eigenaardige opvatting, die Leichter van de “door ieder afzonderlijk verrichte arbeid” heeft. Voor hem betekent het dat de kapitalistische loonverhoudingen gehandhaafd moeten blijven en hij gebruikt de term arbeidsgeld alleen om het handhaven van de loonverhoudingen te versluieren. De producenten krijgen niet zoveel arbeidsuren aan consumptiegoederen terug, als ze aan de samenleving gaven, maar de regeling der consumptie voltrekt zich naar normen die met de arbeidstijdrekening niets te maken hebben. Want hoe zijn deze normen? “De voedingsfysiologen” bepalen hoeveel en welke levensmiddelen “zo ongeveer, het bestaansminimum voorstellen” (Leichter, p. 64), waarmee dan “de normale, wetenschappelijk uitgebalanceerde de hoeveelheid om te leven” is vastgesteld. En dat is dan de grondslag voor de uitbetaling. Wat heeft dit met de arbeidstijdrekening in de productie te doen? Dit minimum is dan voor de ongeschoolden, terwijl het loon voor de half- en geschoolde arbeiders door “collectieve overeenkomsten” iets hoger wordt gezet. Deze overeenkomsten bepalen het grondloon, terwijl “de socialistische bedrijfsleider” het loon voor de afzonderlijke arbeider vaststelt; al naar zijn bekwaamheid. Het is duidelijk dat de arbeiders de bedrijven nooit als een deel van zich zelf kunnen voelen, als er zulke tegenstellingen tussen hen bestaan. Zij kunnen nooit de verantwoording voor de productie dragen, wat bij de staatscommunisten trouwens ook in het geheel niet de bedoeling is. Bij Leichter zijn dan ook niet de producenten verantwoordelijk voor de gang van zaken, niet de bedrijfsorganisaties als geheel, maar de directeur... Hij zegt dat de “benoemde leider van een bedrijf de persoonlijke verantwoording er voor draagt. Hij kan zonder meer verwijderd worden, juist zoals de kapitalistische bedrijfsleider, die niet aan de aan hem gestelde eisen voldoet en krijgt dan het door de samenleving gegarandeerde minimum inkomen, ingeval hij “werkloos” is, of hij wordt in een overeenkomstig lagere en daarmee ook slechter betaalde plaats gebruikt. Op deze wijze kan het zg. “particuliere initiatief” der kapitalistische bedrijfsleiders en directeuren en hun verantwoordelijkheidsgevoel, dat ook in hun persoonlijke belangen berust, vervangen en voor het socialistische bedrijfsleven behouden blijven.” (Leichter – als boven, p. 101) Niet onverdienstelijk van Leichter, om het als een van de zwaarste straffen te beschouwen, om in het bestaansminimum-opvoedingsfysiologische-grondslag geplaatst te worden. Het arbeidsloon bij Leichter Ofschoon uit het voorgaande duidelijk genoeg blijkt dat de loonarbeid de hoeksteen van het Leichterse socialisme is, willen we het arbeidsloon nog iets nader beschouwen. Daartoe is het echter noodzakelijk ook nog even de aandacht te vestigen op de “prijzenpolitiek”. Wie van mening mocht zijn dat “de maatschappelijk gemiddelde productietijd” als “prijs” der producten zou gelden, vergist zich grondig. Leichter is op dit punt niet al te duidelijk, maar toch is zeker dat de producten tegen een hogere “prijs” in de samenleving overgaan. Zo spreekt hij bv. van de “winst” die gemaakt wordt, welke echter niet aan het bedrijf, maar aan de algemene kas ten goede zal komen (Rusland). Uit deze “winsten” worden dan door de algemene kas de middelen voor de uitbreiding der bedrijven ter

beschikking gesteld. Dit "winstfonds" blijkt dus een "accumulatiefonds" te zijn. Op de uitbreiding der bedrijven komen we later nog terug, maar nu stellen we alleen vast dat de maatschappelijk gemiddelde arbeidstijd in dit productieapparaat met arbeidstijdrekening ook niet zijn uitdrukking vindt in de "prijzen" der producten. De zaak is, dat "de leiding der productie" de prijzen vastzet, zoals haar dit nuttig en nodig voorkomt. Ze voert een "prijzenpolitiek". Daarmee worden onherroepelijk de kapitalistische loonverhoudingen weer binnengehaald. De marxistische economie onderscheidt bij de kapitalistische productie drie categorieën ten opzichte van het arbeidsloon: 1e: Het nominale arbeidsloon, 2e: Het reële of werkelijke arbeidsloon en 3e: Het betrekkelijke arbeidsloon. Het nominale arbeidsloon is de geldprijs van de arbeidskracht. Dat is dus in het voedingsfysiologische communisme, hoeveel arbeidsuren iemand voor 40 uren werken uitbetaald krijgt. Het werkelijke arbeidsloon is de hoeveelheid product, die we voor ons nominale loon kunnen krijgen. Ofschoon ons nominale loon, dus in geld uitgedrukt, gelijk kan blijven, wordt het werkelijke loon hoger, als de producten in prijs dalen. Prijsdalingen in een economische crisis werken bijvoorbeeld als een loonsverhoging voor de mensen met een "vast inkomen". Ofschoon hun geldloon gelijk blijft, stijgt het werkelijke loon. Bij het inzetten van een nieuwe productiegolf lopen de prijzen meestal weer omhoog en daarmee daalt het werkelijke arbeidsloon van degenen, die een "vast inkomen" hebben. In het toekomstbeeld van Leichter voeren de leiders der productie een "prijzenpolitiek", natuurlijk in het belang der consumenten. Maar met dat al stellen zij in werkelijkheid het werkelijke arbeidsloon vast, ondanks alle "collectieve overeenkomsten", die alleen betrekking hebben op het nominale arbeidsloon. De producenten en de consumenten zullen door middel van de "democratie" wel een woordje over deze prijzenpolitiek mogen meespreken, maar de werkelijke verhoudingen, de werkelijke prijspolitiek, wordt toch door de heren van de "statistiek" bepaald. Het betrekkelijke arbeidsloon is de verhouding van het werkelijke arbeidsloon tot de ondernemerswinst. Blijft het werkelijke arbeidsloon gelijk, maar stijgt de winst van de ondernemer, dan is daarmee het betrekkelijk arbeidsloon gedaald. Leichter legt in zijn "beeld der samenleving" de grootste nadruk op de rationalisatie der bedrijven, dat is op grotere productiviteit, dat is op het scheppen van meer product in dezelfde of kortere arbeidstijd. De maatschappelijk gemiddelde tijd, die voor het vervaardigen der producten vereist wordt, daalt daarmee voortdurend. Echter: de zakelijke verhouding van producent tot product is bij Leichter niet in de dingen vastgelegd. Leichter kent slechts op voedingsfysiologische-grondslag-gevoede-arbeidsmachines-met-verstand, die met de toename van het product, dat ze voortbrengen, niet extra voedsel toegevoerd behoeft te worden. Misschien, dat de arbeiders ook nog wat van de meer geschapen rijkdom krijgen, maar er is niet de geringste waarborg voor. Zodat we maar willen zeggen, dat het invoeren van de arbeidstijdrekening in het bedrijfsleven geen zin heeft, als de maatschappelijk gemiddelde arbeidstijd niet meteen de grondslag der consumptie is. Is de verhouding van de producenten tot het maatschappelijk product in de dingen zelf direct vastgelegd; dan is er geen plaats voor "prijzenpolitiek", dan komt iedere verbetering van het productieapparaat alle consumenten automatisch direct ten goede, zonder dat iemand iets "toewijst". Het communisme in Sovjet-Hongarije Ondertussen is Leichter niet de enige die zijn heil in de prijzenpolitiek zoekt. Integendeel: het is het centrale punt waar alle beschouwingen omtrent het communistisch bedrijfsleven om draaien. Belangrijker dan alle beschouwingen is echter de praktische ervaring en daarom willen we nader onderzoeken, hoe de praktijk van de prijzenpolitiek en van het communistisch bedrijfsleven in Sovjet-Hongarije zich voltrok. (We nemen Rusland niet tot voorbeeld, omdat dit in zo'n klein bestek niet goed mogelijk is. In principe komt het echter op hetzelfde neer) De vroegere volkscommissaris van Sovjet-Hongarije, Varga, heeft in Die wirtschaftspolitischen Probleme der proletarischen Diktatur zijn ervaringen en theoretische inzichten betreffende vroegere Radenrepubliek uiteengezet. Voor de studie van het communistisch bedrijfsleven is dit werk van groot belang, omdat hier enerzijds de theorie van het staatscommunisme tot praktijk werd, terwijl anderzijds de praktijk tot theorie word omgesmeed. In Hongarije werd het communisme volgens de regels van de staatscommunistische kunst opgebouwd en wel onder zulke gunstige omstandigheden, dat "de omvorming van het proletarisch bedrijfsleven zich sneller en energieker voltrok dan in Rusland." (Varga - Die wirtschaftspolitische Probleme der proletarischen

Diktatur) Het land is veel kleiner, en dichter bevolkt, waardoor “veel centraal georganiseerd kon worden, dat bij de geweldige oppervlakte van Rusland gedecentraliseerd worden moest.” (Varga – als boven, p. 78) De opbouw voltrok zich naar de Hilferdingse visie van het “algemene kartel”. (zie Varga, p. 122), waarbij de staat als algemene beheerder en leider der productie en distributie het volle beschikkingsrecht over alle producten heeft. Wat nog in het “vrije” kapitalistische bedrijf aan goederen werd voortgebracht, werd door de staat opgekocht, zodat deze metterdaad meester was van het gehele product. De distributie der productiemiddelen hebben de leiders zo de beschikking over het gehele maatschappelijke product, dan moeten ze dit distribueren, waarbij zich allereerst de verzorging der bedrijven met nieuwe productiemiddelen en grondstoffen doet gelden, Hiertoe waren door de Opperste Economische Raad grondstoffencentrales ingericht, die dan aan de bedrijven of bedrijfstakken zoveel grondstoffen enz. “toewezen”, als ze nuttig en nodig oordeelden. Deze centrales waren echter geenszins alleen distributieorganen: ze fungeerden tevens als politieke en economische machtsmiddelen tegenover de arbeidersklasse. Deze centrales moesten de concentratie van de bedrijven tot stand brengen, wat heel eenvoudig ging, door de bedrijven, die men stil wilde leggen, eenvoudig van de toevoer van grondstoffen af te snijden. Daarmee kwam het bedrijf vanzelf stil te staan en de betrokken arbeiders vlogen de straat op. Het ligt voor de hand dat de arbeiders zich tegen een dusdanig concentratieproces, dat in zijn economische gevolgen voor hen even noodlottig was, als het kapitalisme, zich verzetten. Praktisch werd hun aan het verstand gebracht dat de arbeiders niet het beschikkingsrecht over het productieapparaat hadden, maar dat dit recht berustte bij de ambtenaren van de Opperste Economische Raad, welke in onoplosbare tegenstelling tot de arbeiders kwam te staan! (Zie Varga, p. 71) Het is ons inziens wel waarschijnlijk dat het concentratieproces zich “van boven af” sneller voltrekt dan “van onder op”, maar de prijs, die we er voor betalen is veel te hoog: ze kost de beschikking van de producenten over het productieapparaat ... en daarmee het communisme zelf! De prijzenpolitiek in Hongarije Komen we nu aan het gebied der consumptie; dan dient opgemerkt dat Varga in principe voor een gelijkmatige verdeling van het product opkomt. Deze verdeling zou dan zonder rekeneenheid “in natura” geschieden. Varga wijst er echter op dat de arbeiders zich aanvankelijk zelf tegen een gelijkmatige verdeling van het maatschappelijk product verzetten en dat we rekening moeten houden met een “kapitalistisch-gecorrumpeerde, in een hebzuchtig-egoïstische ideologie opgevoede arbeidersgeneratie.” (Varga – als boven, p. 42) “We kennen deze ideologie, die de geschoolde arbeiders minachtend doet neerzien op de ongeschoolden, terwijl het tevens tegen hun rechtsgevoel indruist, dat de dragers van de intellectuele beroepen, zoals dokters en ingenieurs, geen groter aandeel van het maatschappelijk product zouden krijgen. Wel zit de overtuiging vast, dat het verschil tegenwoordig wat al te groot is, maar ... een dokter is nu eenmaal geen vuilnismen. In hoeverre de arbeiders deze ideologie in de loop der revolutie omvormen, dient afgewacht. Zoveel is zeker, dat deze omvorming zich na de revolutie snel moet voltrekken, omdat een ongelijkmatige verdeling van het product telkens opnieuw tot botsingen tussen de arbeidersklasse zelf voert. Voor de verdeling der producten werden nu voor ieder product de rantsoenen vastgesteld, welke dan in de coöperaties betrokken konden worden. Maar “daar voorlopig nog geldprijzen en geldlonen bestaan”, zullen we ons moeten bezighouden met “het vaststellen van de prijzen door de staat”. Varga geeft eerst de “principiële oplossing”, welke echter geen toepassing kon vinden. Deze wordt dan als volgt geformuleerd: “Hoe hoog moet de prijs van de door de staat geproduceerde goederen worden vastgesteld? Zouden de door de staat geproduceerde goederen tegen de eigen kostprijs verkocht worden, dan bleven geen inkomsten voor de bovengenoemde improductieve groepen der bevolking over (bedoeld worden soldaten, beambten, onderwijzers, werklozen, zieken, invaliden). Ook zou er dan geen mogelijkheid zijn voor een werkelijke accumulatie van productiemiddelen, die in de proletarische staat nog dringender nodig is dan in de kapitalistische. Principieel moeten daarom alle staatsgoederen tegen de “maatschappelijke productiekosten” verkocht worden. Wij verstaan daaronder de kostprijs plus een voldoende toeslag voor het dekken der onderhoudskosten der niet-arbeidenden, plus een toeslag om de werkelijke accumulatie mogelijk te maken. Anders gezegd: de verkoopprijzen moeten zo vastgesteld worden,

dat de staat niet alleen geen tekort heeft, maar nog over een overschot beschikt voor het oprichten van nieuwe productieve bedrijven. Dit is de principiële oplossing. (Varga – als boven, p. 147) We zullen later deze “principiële oplossing” nader beschouwen. We wijzen er nu alleen op, dat het niet mogelijk was, deze “maatschappelijke productiekosten” te bepalen, zodat men zijn toevlucht tot een gewone prijzenpolitiek nam. M.a.w. op verschillende producten werd een indirecte belasting gelegd. Ongetwijfeld wil Varga dat deze prijzenpolitiek een klassepolitiek zal zijn, zodat de arbeidersklasse bevoorrecht wordt. Zo wil hij bijvoorbeeld de productie die voor de arbeiders van vitaal belang zijn, zoals brood en suiker bijvoorbeeld, heel weinig belasten en de artikelen, die een zekere “luxe” vertegenwoordigen, meer doen dragen. Hij verklaart echter dat dit meer propagandistische dan economische betekenis heeft, omdat de ontzaggelijke bedragen, die de staat verslindt, ten slotte toch van de massa, dat is van het proletariaat, moet komen. Deze klassepolitiek, hoe goed overigens ook bedoeld, legt de hele rotheid van de staatscommunistische distributie bloot. Ze demonstreert heel duidelijk dat hier de producent door zijn arbeid niet meteen zijn aandeel in het maatschappelijk product heeft bepaald, maar dat dit in de “hogere regionen” door persoonlijke beschikking wordt vastgesteld. Daarmee wordt de oude strijd om de regeringsposten in nieuwe vorm voortgezet. Ten duidelijkste blijkt, dat, wie over de politieke macht in de staat beschikt, tegelijk meester is van het gehele maatschappelijke product en door de “prijzenpolitiek” de verdeling van het “volksinkomen” beheerst. Het is de oude strijd om de machtsposities, die op de rug der consumenten wordt uitgevochten. Nemen we daarbij nog in aanmerking dat in Hongarije de lonen door de Opperste Economische Raad werden vastgesteld (Zie Varga, p. 75), dan is het beeld der massaverslaving onder het staatscommunisme compleet. De centrale leiding der productie heeft het nu volkomen in de hand, een afgedwongen loonsverhoging onmiddellijk door haar prijzenpolitiek te niet te doen. Overduidelijk blijkt hier dat de arbeidersklasse zich bij de opbouw van het staatscommunisme een productieapparaat schept, dat zich boven de massa's verheft en uitgroeit tot een onderdrukkingsapparaat, waartegen de strijd nog veel moeilijker is dan tegen het kapitalisme. Deze verhouding van beheersers en beheerde vindt haar versluiering in de democratische vormen der distributieorganisaties. Zo werd op 20 maart 1919 in Rusland een decreet afgekondigd, waarbij de hele Russische bevolking verplicht werd zich in verbruikscoöperaties aaneen te sluiten. Al deze coöperaties, die binnen hun werkingssfeer een eigen beweeglijkheid hebben, werden zo tot één organisch geheel, tot één ontzaggelijk distributieorgaan aaneengesmeed, terwijl de consumenten door voortdurende vergaderingen en congressen de gang der distributie bepaalden: ze waren “baas in eigen huis”. Hoewel de staat de stimulerende kracht voor de coöperatievorming en -aaneensluiting was, werd na de grondvesting der organisatie de verdeling van het product aan de bevolking zelf overgelaten. (Russ.Korrespondenz, 20 jan. '20. Zie Varga, p. 126). Volgens de Russ.Korrespondenz zou deze organisatorische werkzaamheid van de staat reeds na 5 maanden zulk een distributieapparaat tot stand hebben gebracht. Zoveel is zeker, dat de dictatuur van de Communistische Partij in Rusland in dit opzicht een ontzaglijk stuk werk heeft verricht en ongetwijfeld een schitterend voorbeeld heeft gegeven hoe de consumenten in korte tijd hun eigen apparaat voor de consumptie kunnen opbouwen. Echter: de consumenten mogen al “baas in eigen huis” zijn, de kwestie, waarom het in het communisme gaat, de verhouding van de producent tot het product, wordt door hen niet beslist. Deze wordt “buitenshuis” vastgelegd door de centrale regeringsbureau. De consumenten mogen dan zelfstandig verdelen, maar naar de normen, zoals die door de “prijzenpolitiek” zijn bepaald. Rechtvaardige “verdeling”? Bij communistische productie verlangen we dus, dat de arbeidstijd de maatstaf voor de consumptie zal zijn. Ieder arbeider bepaalt door zijn arbeid tegelijk zijn aandeel in de maatschappelijke voorraden consumptiegoederen. Of zoals Marx zegt: “De producent krijgt van de samenleving een aanwijzing, dat hij zo en zoveel arbeid geleverd heeft (na aftrek van zijn arbeid voor het maatschappelijk fonds) en onttrekt met deze aanwijzing zoveel aan de maatschappelijke voorraden consumptiemiddelen, als evenveel arbeid kost. Dezelfde hoeveelheid arbeid, die hij de samenleving in de een of andere vorm geeft, krijgt hij in andere vorm terug.” Zeer ten onrechte wordt dit wel eens als een “rechtvaardige” verdeling van het maatschappelijk product opgevat. En dat is dan in zoverre juist, dat niemand met nietsdoen aan de

kost kan komen, zoals de couponnetjesknippers. Maar daarmee is de rechtvaardigheid dan ook uitgeput. Op het eerste gezicht lijkt het zeer rechtvaardig dat alle loonverschillen worden opgeheven en alle functies in het maatschappelijk leven, zowel van hoofd als van handarbeid, dezelfde rechten geven op de maatschappelijke voorraden. Maar bij nadere beschouwing werkt dit gelijke recht zeer onrechtvaardig. Neem twee arbeiders, die beiden hun beste krachten aan de maatschappij geven. Maar de een is ongetrouwd, terwijl de andere een gezin met vijf kinderen heeft, weer een ander is gehuwd, terwijl man en vrouw beiden werken, zodat ze een "dubbel" inkomen hebben. Met andere woorden: het gelijke recht op de maatschappelijke voorraden wordt in de praktische consumptie tot groot onrecht. De verdeling der goederen naar de maatstaf van de arbeidstijd kan dus nooit uit de rechtvaardigheid afgeleid worden. Aan de maatstaf van de arbeidstijd kleven dezelfde onvolkomenheden als aan iedere maatstaf. Dat wil zeggen: een rechtvaardige maatstaf bestaat niet en kan nooit bestaan. Welke maatstaf men ook kiest, ze zal altijd onrechtvaardig moeten zijn. En wel, omdat het gebruik van een maatstaf betekent het negeren van de individuele verschillen in de behoeften. De een heeft weinig behoeften, de ander veel. De een kan daardoor al zijn behoeften met zijn aanwijzingen op de voorraden rijkelijk bevredigen, de ander moet zich daarbij nog allerlei ontzeggen. Ze geven hun hele wezen aan de samenleving en toch kan de een zijn behoeften wel bevredigen en de ander niet. Dit is de onvolkomenheid, die iedere maatstaf eigen is. Het aanleggen van een maatstaf bij de consumptie wordt daardoor juist de uitdrukking van de ongelijkmatigheid in de consumptie. De eis van gelijk recht op de maatschappelijke voorraden heeft dus niets te maken met rechtvaardigheid. Het is dan ook een politieke eis bij uitnemendheid, die we als loonarbeider stellen. Voor ons is de opheffing van de loonarbeid het centrale punt der proletarische omwenteling. Zolang niet de arbeid de maatstaf voor de consumpties is, zolang is er een "loon", het moge hoog of laag zijn. In ieder geval is er geen direct verband tussen de voortgebrachte goederenrijkdom en dit loon. Daarom moet de leiding van de productie, de verdeling der goederen en daarmee tevens de voortgebrachte meerwaarde op "hogere instanties" overgaan. Is de arbeidstijd de maatstaf voor de individuele consumptie, dan wil dat niet anders zeggen dan dat de loonarbeid is afgeschaft, dat er geen meerwaardevorming plaats vindt en dat er dus geen "hogere instanties" nodig zijn om "het volksinkomen" te verdelen. De eis van gelijk recht op de maatschappelijke voorraden steunt dus geenszins op de "rechtvaardigheid" of op enigerlei morele waardering. Het steunt op de overtuiging dat alleen op deze wijze de loonarbeiders de zeggingschap over het bedrijfsleven kunnen houden. Op de "onrechtvaardigheid" van het gelijke recht begint de communistische maatschappij zich te ontwikkelen. ===== 10. De algemeen maatschappelijke arbeid ===== Tweeërlei vorm van distributie In de voorafgaande hoofdstukken hebben we ons reeds met de algemene grondslag der distributie bezig gehouden. Zolang de goederen zich nog in de kringloop der productie bevinden, worden zo doorgegeven, "gedistribueerd" op de grondslag van de maatschappelijk gemiddelde productietijd. Treden ze uit deze kringloop, om in de individuele consumptie over te gaan, dan geschiedt de distributie naar dezelfde grondslag, terwijl de arbeidstijd de maatstaf voor de individuele consumptie is. Eén economische wet regelt dus het hele bedrijfsleven, zowel de productie als de consumptie. Dezelfde economische wet regelt zowel ieder onderdeel van het bedrijfsleven, als het geheel. Of, zoals we het ook kunnen zeggen: De ene algemene wet, die het hele bedrijfsleven beheerst, manifesteert zich in iedere afzonderlijke verschijningsvorm van het maatschappelijk stofwisselingsproces. We moeten nu echter een groep van bedrijven binnen de gezichtskring trekken, die deze algemene wet schijnen te doorbreken. In de eerste plaats bedoelen we dan die bedrijven, die buiten het eigenlijke gebied der productie vallen, maar die toch voor het maatschappelijk leven onontbeerlijk zijn. Hieronder vallen bijvoorbeeld allerlei economische en politieke raden, de bedrijfsorganisaties voor algemeen maatschappelijke boekhouding, ziekenzorg, onderwijs, het aanleggen en het onderhouden van parken, allerlei culturele en sociale instellingen, enz. Het eigenaardige van deze bedrijven is, dat ze geen eigenlijk product vervaardigen, maar ze verrichten een "dienst" voor de samenleving. Al deze bedrijfsorganisaties verbruiken wel productiemiddelen, grondstoffen en levensmiddelen voor de betrokken arbeiders, maar het is voor sommige onmogelijk,

voor andere onwenselijk deze "dienst" tegen inlevering van verbruiksgeld in de consumptie te doen overgaan. De aard van deze bedrijven brengt mee, dat ze hun "product", hun "dienst", zonder economische maatstaf in de consumptie overgeven. Zo werken dus "gratis" voor de consumenten, terwijl hier tevens het nemen naar de behoefte verwezenlijkt is. We hebben hier dus een groep van bedrijven, voor welke "product" de arbeidstijd niet als maatstaf der consumptie geldt. Ten opzichte van de distributie der "consumptiegoederen" onderscheiden we dus twee typen van bedrijf. Het eerste type, dat zijn product tegen inlevering van verbruiksgeld in de consumptie overdraagt, noemen we productieve bedrijven. De andere, die "gratis" werken, die volgens het principe van "nemen naar behoefte" werken, noemen we openbare bedrijven, of bedrijven voor algemeen maatschappelijke arbeid (afgekort tot AMA-bedrijven). De AMA-begroting Het ligt voor de hand dat dit verschil in distributie zijn verwickelingen in het maatschappelijk bedrijfsleven meebrengt. "Diensten" als ziekenzorg, onderwijs, enz., verbruiken wel allerlei maatschappelijke goederen, maar ze voegen geen nieuw product aan de maatschappelijke voorraden toe. De zaak komt dus hierop neer, dat de arbeiders van de productieve bedrijven niet "de opbrengst van hun arbeid" alleen kunnen consumeren, maar dat ze ook de arbeiders uit de openbare bedrijven moeten onderhouden, ja, dat ze zelfs ook productiemiddelen en grondstoffen voor deze "diensten" moeten vervaardigen. Ziedaar de eigenaardige moeilijkheid! Als de arbeiders bijvoorbeeld 40 uur per week in hun bedrijf hebben gewerkt, kunnen ze geen 40 uur aan arbeidsgeld krijgen, omdat dan niets voor de openbare diensten beschikbaar zou zijn! Ze moeten dus een deel van de opbrengst van hun arbeid aan deze diensten afstaan. Het is echter maar de vraag welk deel? Hoeveel arbeid moeten ze voor de openbare bedrijven beschikbaar stellen? Nu is deze laatste vraag gelukkig al heel gauw te beantwoorden. De boekhouding van de openbare diensten voltrekt zich op dezelfde wijze als van de productieve bedrijven. Ze berekenen evengoed hun verbruik aan productiemiddelen, grondstoffen en levende arbeid, zodat de samenleving precies weet hoeveel arbeid door onderwijs, ziekenzorg enz., wordt verbruikt. In de grond van de zaak gebeurt dus precies hetzelfde, als nu onder het kapitalisme geschiedt: de verschillende takken van AMA-bedrijf maken ieder een begroting, hoeveel arbeid ze in de verschillende vormen van p, g en a in het lopende jaar denken te verbruiken. Het is de hoeveelheid arbeid, die de samenleving voor het lopende jaar voor de openbare bedrijven beschikbaar wenst te stellen. Om deze begroting een overzichtelijke vorm te geven, bedienen we ons van dezelfde productieformule als voor de productieve bedrijven. Alleen plaatsen we de index o aan de voet der letters, om aan te duiden, dat we met openbare bedrijven te doen hebben. De productieformule voor ieder willekeurig openbaar bedrijf wordt dus: $(p_o + g_o) + a_o$ Tellen we nu de "onkosten" van alle openbare bedrijven samen, dan hebben we een overzicht over het totaalverbruik van alle openbare bedrijven, wat we eenvoudig willen voorstellen door de formule $(P_o + G_o) + A_o$ Vervangen we de letters duidelijkshalve door fictieve getallen, dan zou de algemene begroting voor de openbare diensten kunnen zijn: $P_o + G_o + A_o = \text{AMA-begroting } 8 \text{ miljoen} + 50 \text{ milj.} + 50 \text{ miljoen} = 108 \text{ miljoen arbeidsuren}$ Het is nu maar de vraag, op welke wijze deze "sociale onkosten" gedragen worden. De gebruikelijke oplossing De gebruikelijke oplossing in het kapitalisme is deze, dat de staat zich de nodige middelen verschafft door het heffen van allerlei directe en indirecte belastingen, d.w.z. hij ontnemt de consument het recht op een deel van zijn consumptiegoederen. Rusland lost het vraagstuk op door het grootste deel van de winsten der staatsbedrijven in de staatskas te doen vloeien en door het heffen van indirecte belastingen. Zo verschafte Rusland zich ook de nodige middelen, door opnieuw de Wodka in te voeren, omdat dit ettelijke miljoenen in de schatkist bracht. Sovjet-Hongarije bediende zich van dezelfde methoden: het verkreeg de nodige middelen door zijn "prijzenpolitiek", m.a.w. uit de monopoliewinsten der bedrijven en de meerwaarde der arbeidskracht. Dit is de praktische oplossing. De theorie kent echter nog twee oplossingen. Ten eerste de oplossing, die voor het "algemeen kartel" van Hilferding geldt. In deze fantastische fantasie levert het vraagstuk in het geheel geen moeilijkheden. De centrale leiding der productie bepaalt waar productiemiddelen en grondstoffen heen moeten, terwijl ze tevens aan de consumenten "toewijst" hoeveel er voor ieder ter individuele consumptie staat. Het is waar: deze theorie is nogal arm, maar dat kunnen wij niet helpen. De tweede oplossing is die van het berekenen van "de maatschappelijke productiekosten"

dus de zg. “princiële oplossing” van Varga. Hij wil de “sociale onkosten” in de prijs der producten opnemen. Toch is dit geen “prijzenpolitiek” te noemen, omdat hij ieder maatschappelijk product met een vast percentage verhoogd wil zien. Van een “politiek” omtrent de prijzen kan dan geen sprake zijn. Jammer genoeg gaat Varga niet verder op zijn “princiële oplossing” in, zodat we met deze magere aanwijzing te vrede moeten zijn. Toch is deze theorie wel verder te volgen, maar bij Leichter. We hebben dan meteen het voordeel dat we hiermee bij een auteur komen die het probleem exact weet te vatten. Later zullen we nog zien dat Leichter zijn exacte oplossing loslaat en zich ook aan de “prijzenpolitiek” te buiten gaat. Ten slotte moet hier nog gewezen worden op de oplossing van Marx (in de Randglossen), die zich niet met “prijzenpolitiek” bemoeit, die de sociale onkosten niet in de prijzen der producten opneemt, maar die de arbeiders minder aanwijzingen geeft op het maatschappelijk product. Vatten we theoretische zowel als de praktische oplossingen samen, dan blijkt dat men het algemeen over één ding eens is: nl. dat de onkosten op de prijs der producten gelegd moet worden (uitgezonderd Marx!). Vanuit theoretisch gezichtspunt is deze methode echter zeer bedenkelijk, omdat we daarmee nooit een goed overzicht hebben “hoeveel arbeid de vervaardiging van ieder gebruiksvoorwerp kost”. Het belemmert daarom een juist inzicht in de rationaliteit van de verschillende bedrijfsmethoden. Daarbij komt nog, dat het percentage, dat op de prijzen wordt gelegd, ieder jaar opnieuw vastgesteld moet worden, wat een “lastige schommeling in de prijzen” teweegbrengt. Er komt echter nog bij dat de theoretici die alle producten in prijs willen verhogen, dit niet doorvoeren, maar tot de doodgewone “prijzenpolitiek” hun toevlucht nemen. Daarom kan bij de huidige stand van het onderzoek naar het communistisch bedrijfsleven geen sprake zijn van een exacte verhouding van producent tot product. Wat aan de consumenten ten goede komt, blijft altijd een greep in het duister: we moeten afwachten wat ons wordt “toegewezen”. We kunnen er echter niet genoeg de aandacht op vestigen dat in dit probleem een van de belangrijkste vraagstukken van het communisme ligt. En daarom moeten de arbeiders bij alle toekomstfantasieën, die hun van verschillende zijden worden voorgehouden, steeds opnieuw weer de vraag stellen: hoe wordt het probleem van de sociale onkosten tot oplossing gebracht? Want hier ligt een van de belangrijkste wortels van het staatscommunisme. Hier ligt een van de belangrijkste wortels van de overheersing der arbeidersklasse. De bevoorrechte klassen zullen als laatste positie, om hun bevoorrechting te handhaven, zich op het bolwerk van de prijzenpolitiek terugtrekken. De oplossing bij Leichter De eerste, die de oplossing van dit probleem naderbij gebracht heeft, is Otto Leichter, wat hem mogelijk was doordat hij het bedrijfsleven op de bodem van de arbeidstijdrekening plaatste. De eerste “bron van inkomsten” voor de sociale onkosten vinden we in de “winsten” der bedrijven. Eigenlijk is dat bij Leichter een eigenaardig geval. Ofschoon hij het “het meest voor de hand liggende vindt”, de productenstroom langs de baan van de “eraan bestede maatschappelijke arbeidstijd” (Leichter, p. 38) te leiden, voert hij dit niet door. Wel verenigt hij de gelijksoortige bedrijven tot een “gilde”, maar hij benut dit niet, om de tegenstelling tussen de verschillende bedrijfsgemiddelden en het maatschappelijk gemiddelde op te lossen. (Zie hiertoe het hoofdstuk Kautskyaanse moeilijkheden.) De productietijd van het slechtste, dus het “duurste” bedrijf geldt als “prijs” van het product, zodat de beter ingerichte bedrijven, juist als onder het kapitalisme, een “extrawinst” kunnen maken. Van deze “winstgevende” bedrijven zegt hij dan: “Deze zullen dan een differentiaalrente, of – kapitalistisch gesproken – een extrawinst maken, die natuurlijk niet deze fabriek alleen mag toevloeien, maar – alweer kapitalistisch gesproken – door belastingen vereffend moet worden.” (Leichter – als boven, p. 31) Natuurlijk zijn deze “inkomsten” niet voldoende en voor Leichter ook niet principiële. Als hij het vraagstuk verder onderzoekt, tracht hij het exact te vatten, wat een wezenlijke vooruitgang is bij alles wat we op dit gebied hebben. Hij wil ten eerste alle algemene onkosten samentellen, zoals wij dat in onze fictieve AMA-begroting hebben gedaan en dan tevens vaststellen hoeveel arbeidsuren per jaar door alle arbeiders tezamen wordt gewerkt. (Dat hiervoor een algemeen maatschappelijke boekhouding noodzakelijk is spreekt wel van zelf). Brengt men deze twee getallen in verhouding, dan meent Leichter daarmee een getal gevonden te hebben dat aangeeft hoeveel arbeidstijd ieder arbeider per uur aan de samenleving moet afstaan, om alle

sociale onkosten gedekt te krijgen. Deze "aftrek" laat hij dan tot stand komen door de productietijd der producten overeenkomstig het er aan bestede aantal uren te verhogen. Alvorens dit nader te verduidelijken, geven we eerst woordelijk, wat hij daaromtrent opmerkt: "Ieder bedrijf zal dus met een jaarlijks bij het opstellen der balans of - socialistisch gesproken - van het productieplan, vast te stellen norm voor algemene onkosten van het bedrijfsleven moeten rekenen ... De totaalsom der algemene onkosten, die daardoor op de totaalproductie rusten, zullen tot een of andere grootheid in betrekking gezet worden, waarschijnlijk het beste tot het totaal van de bij de productie en distributie gewerkte arbeidsuren en het zo ontstane verhoudingsgetal zal bij de berekening der kosten van het product op de uitgegeven loonsom toegeslagen worden, zodat in de kostprijs der waren ook de kosten der samenleving worden opgenomen." (Leichter - als boven, pp. 65,66) Omdat getallen altijd beter spreken dan woorden, willen we de bedoeling van Leichter in fictieve getallen weergeven. Leichter stelt de kwestie zo: Laat de AMA-begroting in totaal zijn 108 miljoen arbeidsuren. Laat het aantal gewerkte uren van alle arbeiders tezamen 650 miljoen zijn. Per uur en per hoofd geeft dat aan sociale onkosten $108/650 = 0.166$ uur. Nu moeten de sociale onkosten nog in de prijs der waren opgenomen worden. Daartoe nemen we weer eens ons voorbeeld van de schoenenfabriek. De prijs wordt nu bij Leichter als volgt: $(p + g) + a + \text{AMA} = \text{prijs } 1250 + 61.250 = 62.500 + 62.500 \times 0,166 = 135.375$ Dat is gemiddeld 3,384 uur per paar. De "productiekosten" zijn nu dus hoger, dan in onze berekening, wat trouwens vanzelf spreekt. De "meeropbrengst" moet nu door alle bedrijven aan de algemene kas afgedragen worden, waarmee inderdaad alle kosten gedekt zijn. We hebben deze nadere toelichting van het Leichterse principe niet weergegeven, omdat we het er mee eens zijn. Integendeel. De formulering is fout. Dat zou zich daarin openbaren dat bij deze wijze van berekening zelfs meer dan de sociale onkosten worden opgebracht. We willen deze "onreinheid" er echter niet uithalen, omdat we het hele principe van de hand wijzen. De fout is echter ontstaan doordat Leichter in werkelijkheid geen klare voorstelling heeft van wat er eigenlijk gebeurt. Dat blijkt hieruit, dat hij zegt dat de sociale onkosten waarschijnlijk het beste tot de arbeid in verhouding gebracht kunnen worden. De werkelijkheid is echter dat er geen andere mogelijkheid is! De praktische oplossing bij Leichter Ondertussen zijn bovenstaande beschouwingen van Leichter voor hem niet meer dan een theoretische aardigheid. Hij meent het evenwel niet zo ernstig. En voor wie het niet begrijpt, is het helemaal niet erg, want Leichter past het in de praktijk toch niet toe. In de praktijk stoort hij zich in het geheel niet aan zijn verhoudingsgetal. Ja, hij kijkt er zelfs niet naar! Het is zelfs een raadsel waarom hij het eigenlijk berekend wil zien. Dit verhoudingsgetal heeft alleen dan zin, als alle producten volgens deze maatstaf in prijs verhoogd worden. En hoe past Leichter het toe? Wel, als volgt: "Weliswaar zou het onrechtvaardig zijn, en zou het bijna als indirecte belasting werken, als men op alle goederen, op de primitiefste zowel als op de meest gecompliceerde, op de beslist noodzakelijke zowel als op de meest overbodige, dezelfde norm voor algemene onkosten werd gezet. Het zal tot de belangrijkste taak van het economisch parlement of de opperste leiding van het bedrijfsleven behoren, voor iedere tak van industrie of voor ieder product de norm voor algemene onkosten vast te stellen, altijd toch zo, dat de totaal onkosten der samenleving gedekt worden. Zo zal het ook mogelijk zijn, de prijspolitiek vanuit centrale gezichtspunten te beïnvloeden..." (Leichter - als boven, p. 66) Tot onze spijt moeten we hier verklaren dat bij Leichter de spraak klaarblijkelijk dient, om de gedachte te verbergen. Om het verwijt van "indirecte belastingen" te ontgaan, wil hij niet alle leden der samenleving de kosten van onderwijs, ziekenzorg enz., gelijkelijk doen dragen, maar klaarblijkelijk op hen met een "groter inkomen" zwaarder doen rusten, dan op hen die door de voedingsfysiologen gelukkig gemaakt zijn. We moeten hier ronduit zeggen dat het voor ons nu juist wel het karakter van indirecte belastingen draagt. De zaak waarom het hier gaat, betreft toch de kosten der algemene maatschappelijke inrichtingen. Waarom moeten de rijken hier meer bijdragen, dan de fysiologisch-wetenschappelijk-gevoeden? Is dat misschien het kwade geweten van Leichter voor zijn antagonistische verdeling van het maatschappelijk product? Overigens geloven we met Leichter dat het inderdaad tot de belangrijkste taak van "het economisch parlement" zal behoren, om vast te stellen op welke producten en hoeveel indirecte belasting zal worden geheven. Natuurlijk! Dat is een strijd om de verdeling van het "volksinkomen" en hoe deze verdeling dan ten slotte tot stand

zal komen, dat wordt beslist door de machtsverhoudingen in de Leichterse klassenmaatschappij!!! Het zal daarvan afhangen, hoeveel macht de arbeidersklasse tegen de "opperste leiding" kan ontwikkelen. De marxistische oplossing Wanneer wij spreken van de "marxistische oplossing" van het probleem, dan bedoelen we daarmee geenszins dat Marx deze gegeven heeft. Of hij zich wel of niet over het vraagstuk heeft uitgelaten, heeft daarmee niets te maken. Om dit duidelijk te maken, zij hier meegedeeld dat we het belangrijkste geschrift van Marx op dit punt, de Randglossen, bij ons onderzoek naar de problemen van het communistisch bedrijfsleven niet kenden. Voor de oplossing van het probleem der "sociale onkosten" moesten we ons daarom laten dragen door de marxistische denkwijze die ons direct tegenover alle communistische economen plaatste. Eerst later, na afsluiting van onze studie, kregen we de Randglossen in handen, waarbij bleek dat onze zienswijze volkomen met die van Marx overeen komt. Bij het onderzoek naar de beweging van het communistisch bedrijfsleven moeten we ons laten dragen door het bewustzijn, dat iedere vorm van samenleving zijn eigen economische "bewegingswetten" heeft. Als centrale categorie, die zowel het bedrijfsleven als geheel, zowel als ieder deel afzonderlijk regelt en ordent, vonden we de maatschappelijk gemiddelde productietijd. Deze bewegingswet bepaalt echter tegelijk de oplossing van het probleem der "sociale onkosten". Zeer zeker is het "denkbaar" dat de kosten langs de omweg van "prijsverhogingen" gevonden worden. Maar daarmee is dan de wet van de gemiddelde productietijd doorbroken, wat in de "internationale" goederenbeweging tot allerlei verwickelingen voert en bovendien (zoals we nog zullen zien) de groei van het communisme belemmert! De regelende functie van de gemiddelde productietijd moet vol gehandhaafd worden, zodat de "sociale onkosten" alleen verkregen kunnen worden uit een directe aftrek van het verbruiksgeld. Dat is de principiële oplossing. Of deze aftrek direct in het bedrijf geschiedt, of op een andere wijze wordt verrekend, dat doet niet ter zake. De uitbetalingsfactor Na deze principiële oplossing kunnen we tot een meer concrete beschouwing overgaan. Daartoe moeten we goed in het oog vatten wat er bij de verdeling van het maatschappelijk product eigenlijk gebeurt. Dat is dan dit: Stellen we ons voor, dat alle bijvoorbeeld in een jaar vervaardigde goederen in één groot magazijn tezamen gebracht zijn. Uit deze maatschappelijke voorraad nemen allereerst de zg. "productieve" bedrijven hun verbruikte productiemiddelen en grondstoffen, om een nieuwe productieperiode te kunnen beginnen. Daarna nemen de "openbare" bedrijven zoveel productiemiddelen en grondstoffen, als hun begroting aangeeft. De rest wordt door alle arbeiders tezamen geconsumeerd. Dit is het wezenlijke van wat er eigenlijk gebeurt. Maar de wijze waarop de verdeling zich voltrekt, is natuurlijk niet zo. In de werkelijkheid geschiedt deze niet na een jaar, maar op iedere minuut van de dag. Ook dient niet uit het oog verloren te worden dat het kenmerk van "productieve" bedrijven dit is, dat ze niet "gratis" werken en zich daardoor zelf reproduceren. Ze hoeven echter volstrekt geen eigenlijk "product" te leveren. Zo bijvoorbeeld transportbedrijven, voor zo ver ze niet onder de "openbare" bedrijven vallen. Al deze bijkomstigheden versluieren de wezenlijke gang der dingen. We laten deze versluieringen voorlopig voor wat ze zijn en willen de wezenlijke gang, zoals deze boven is geformuleerd, aan de hand van getallen nog eens geven. Daartoe nemen we aan dat de begroting voor de "productieve" bedrijven er als volgt uit ziet: $(P + G) + A = \text{productenmassa } 100 \text{ milj.} + 600 \text{ milj.} + 600 \text{ milj.} = 1300 \text{ milj. arbeidsuren}$ Uit deze productenmassa van 1300 miljoen arbeidsuren vernieuwen deze bedrijven dus eerst hun productiemiddelen en grondstoffen, zodat er nog 600 miljoen product overblijft. Van deze rest moet het benodigde voor de openbare bedrijven afgenomen worden. Waaruit blijkt dat de "sociale onkosten" alleen door de levende arbeidskracht gedragen kunnen worden. Vervolgen we de verdeling van het maatschappelijk totaalproduct verder; dan moeten we de reeds vroeger aangegeven begroting voor de sociale bedrijven nog even opzetten. Deze was: $(Po + Go) + Ao = \text{"diensten"} 8 \text{ milj.} + 50 \text{ milj.} + 50 \text{ milj.} = 108 \text{ milj. arbeidsuren}$ Volgens deze begroting hebben de openbare bedrijven dus voor 58 miljoen arbeidsuren product nodig, om hun productiemiddelen en grondstoffen te vernieuwen. Deze worden dus van de rest van 600 miljoen afgetrokken, zodat nog 542 miljoen arbeidsuren product over blijft. Deze 542 miljoen staan voor alle arbeiders tezamen ter individuele consumptie. De vraag is nu maar: hoeveel is dat voor iedere arbeider? Om dit te beantwoorden zullen

we vaststellen welk gedeelte ze ieder van het product krijgen. Daarmee is dan het vraagstuk opgelost. Alle arbeiders tezamen verrichten 650 miljoen arbeidsuren. (In de "productieve" bedrijven 600 miljoen en in de "openbare" 50 miljoen.) Er staan echter nog slechts 542 miljoen arbeidsuren ter consumptie. Ieder krijgt dus slechts het $542 : 650 = 0,83$ deel. Het getal, dat op deze wijze verkregen wordt en dat dus aangeeft voor welk gedeelte van hun arbeid de arbeiders gebruiksgeld ontvangen, willen we korthedshalve de uitbetalingsfactor noemen, hoewel het juister zou zijn te spreken van de "factor der individuele consumptie". Deze blijkt in ons voorbeeld 0,83 te zijn, zodat de arbeider die 40 uur heeft gewerkt, slechts voor $0,83 \times 40 = 33,2$ uur ter consumptie ontvangt. Nu zullen we hetzelfde vraagstuk voor de derde keer bekijken. Eerst gaven we de "principiële oplossing", daarna deze oplossing in getallen en nu zullen we haar in een algemene vorm gieten. Het is dus telkens precies hetzelfde, maar anders uitgedrukt. Hoe luidt nu de algemene vorm voor de uitbetalingsfactor? Het probleem is de verdeling van A. Daarvan wordt afgetrokken ($P_o + G_o$), zodat overblijft $A - (P_o + G_o)$. Het restant wordt verdeeld over $A + A_o$ arbeidsuren, zodat voor ieder beschikbaar is: $A - (P_o + G_o) / A + A_o$

Vervangen we nu duidelijkshalve de letters der formule door de concrete getallen uit ons voorbeeld en noemen we de uitbetalingsfactor U, dan wordt deze: $U = \frac{600 - 58}{600 + 50} = \frac{542}{650} = 0,83$

Deze berekening, die zeer eenvoudig is, is mogelijk doordat alle bedrijven nauwkeurig boekhouden over hun verbruik aan productiemiddelen, grondstoffen en levende arbeid. De algemeen maatschappelijke boekhouding, die door eenvoudig "gireren" de stroom der producten registreert, beschikt op eenvoudige wijze over alle gegevens, die voor het vaststellen der uitbetalingsfactor nodig zijn; ze werden door eenvoudige optelling in het girokantoor verkregen.

Bij deze gang van zaken wordt door niemand iets "toegewezen". Het is geen verdeling door personen, maar door de zakelijke productie zelf. De verhouding van de producent tot het maatschappelijk product ligt in de dingen zelf. Dat is dan ook de verklaring van het geheim, waarom een staatsapparaat in de productie niets te zoeken heeft. Het hele bedrijfsleven staat op een zeer reële grondslag, waarbij de producenten zelf het hele proces kunnen leiden en beheren, terwijl iedere voedingsbodem voor uitbuiting en onderdrukking ontbreekt. Alleen op deze grondslag worden dan ook de voorwaarden geschapen waarop de staat kan "afsterven" en zijn plaats in het museum van oudheden kan krijgen, naast het spinnewiel en de bronzen bijl. (Engels) Het groeiproces van het communisme

Het is van belang, bij onze beschouwingen over de uitbetalingsfactor hier tevens het groeiproces in de gezichtskring te brengen, omdat dit hiermee ten nauwste samenhangt.

Als een van de karakteristieke kenmerken van de openbare bedrijven noemden we dat hier het "nemen naar behoefte" is verwezenlijkt, zodat hier de maatstaf van het arbeidsuur geen rol meer speelt in de individuele consumptie. Met de groei van het communisme zal dit type van bedrijf waarschijnlijk steeds meer worden uitgebreid, zodat verschillende takken van levensmiddelenvoorziening, het personentransport (dit is ook individuele consumptie!), woningdienst, kortom: de voorziening van de algemene behoeften op deze grondslag komt te staan. Natuurlijk zal steeds vooraf overwogen moeten worden, of een dergelijke distributie voor een bepaalde bedrijfstak niet te grote offers voor de samenleving met zich meebrengt. In ieder geval is deze ontwikkeling een proces dat zich echter voor zover het het technische gedeelte betreft, snel laat voltrekken. Hoe meer de samenleving groeit, hoe meer consumptiegoederen naar dit principe worden gedistribueerd, hoe minder de individuele arbeid de maatstaf zal zijn voor het individueel te consumeren deel van het maatschappelijk product.

Hoewel de arbeidstijd dus de rol vervult van maatstaf te zijn voor de individuele distributie, wordt deze maatstaf in de loop der ontwikkeling vernietigd!

In dit verband herinneren we aan hetgeen Marx van de distributie zei:

“De manier van deze verdeling zal verschillen met de bijzondere aard van het maatschappelijk productieorganisme en de daarmee overeenkomende ontwikkelingshoogte der producenten. Slechts ter vergelijking met de warenproductie veronderstellen wij dat het aandeel van iedere producent in de levensmiddelen bepaald wordt door zijn arbeidstijd.”

(Marx, Das Kapital)

Wat wij met onze beschouwingen aantonen, is echter, dat de weg naar de vermaatschappelijking der distributie van consumptiegoederen klaar en duidelijk is afgebakend. De arbeidstijd is steeds slechts de maatstaf voor het nog individueel te consumeren deel van het maatschappelijk product.

Deze vermaatschappelijking der distributie voltrekt zich niet automatisch, maar ze is gebonden aan het initiatief der arbeiders. Voor dit initiatief is echter ook plaats. Is de productie zo ver geordend dat een bepaalde productietak, die een consumptiegoed aflevert; “glad” verloopt, dan staat niets in de weg deze tak bij de openbare bedrijven te voegen. Alle berekeningen in de bedrijven blijven daarbij toch dezelfde.

Hier behoeven de arbeiders niet te wachten, of het de heren staatsambtenaren gelegen komt, of zij deze bedrijfstak wel voldoende in de hand hebben, maar doordat ieder bedrijf of complex van bedrijven in hun berekeningen een gesloten geheel is, kunnen de producenten het zelf voltrekken. Juist door het eigen beheer is de productie zeer beweeglijk.

In dit verband dient er op gewezen dat de groei van het communisme in verschillende gebieden verschillend snel zal gaan. In het ene gebied zal de behoefte aan “culturele” instellingen zich krachtiger doen gevoelen dan in een ander. Besluiten de arbeiders in een district bijvoorbeeld meerdere leeszaal te openen, dan kunnen ze dit zonder bezwaar doen. Er komen dan instituten bij, die een meer plaatselijk belang hebben, zodat de kosten daarvoor ook door het betreffende district gedragen worden. D.w.z. voor dat district ondergaat de uitbetalingsfactor een correctie, wat dus als een “plaatselijke belasting” werkt. Zo kunnen de arbeiders dus het leven in zijn duizenderlei schakeringen zelf “maken”.

Juist dit groeiproces van het communisme maakt het ook noodzakelijk dat de “sociale onkosten” door middel van een uitbetalingsfactor gevonden moeten worden en niet langs de omweg van “prijsverhogingen”, omdat dit direct de zelfactiviteit en de eigen-vorming-van-het-leven aan banden zou leggen.

Het groeiproces van “nemen naar behoefte” is dus een bewuste handeling van de samenleving, terwijl de snelheid van deze groei in hoofdzaak bepaald wordt door de “ontwikkelingshoogte” der verbruikers. Hoe sneller ze leren spaarzaam met het maatschappelijk product om te gaan, d.w.z. hoe sneller ze leren het niet nodeloos te verbruiken, des te sneller kan de distributie vermaatschappelijkt worden.

Voor de berekeningen in de totaalproductie maakt het weinig verschil of er veel of weinig openbare bedrijven zijn. Zodra een bedrijf, dat eerst zijn product tegen verbruiksgeld in de consumptie gaf, tot het openbare type overgaat, wordt de totaalbegroting der openbare bedrijven groter en die der “productieve” bedrijven kleiner. De uitbetalingsfactor wordt dus steeds kleiner, naarmate het communisme groeit. Geheel verdwijnen kan hij waarschijnlijk nooit, omdat uit de aard alleen die bedrijven tot het openbare type over kunnen gaan, die de algemene behoeften verzorgen.

De vele behoeften, die aan de individuele eigen aard der mensen ontspringen, zullen wel nauwelijks in de algemeen maatschappelijke distributie kunnen worden opgenomen. Hoe dit ook zij, dit is niet principieel. Hoofdzaak is dat het algemeen groeiproces van het communisme is afgebakend, terwijl de bijzondere schakeringen door de praktijk van het leven zullen worden gevormd. Gemengde bedrijven

Ter voorkoming van misverstand dient nu echter nog even gewezen te worden op een complicatie, die de vermaatschappelijking der distributie voor het vaststellen der uitbetalingsfactor met zich mee brengt. Het gaat om het feit, dat deze vermaatschappelijking ook bedrijven tot het openbare type brengt, die niet uitsluitend voor de individuele consumptie werken. Zo bv. een elektriciteitswerk. Voor zover het licht en krachtstroom in de woonhuizen levert, werkt het voor de individuele consumptie. Voor zover de elektriciteit echter in de verschillende bedrijven overgaat, fungeert ze als grondstof. Als zodanig moet ze dus bij de berekening van de productietijd der producten in rekening worden gebracht.

M.a.w.: het elektriciteitswerk mag hier niet "gratis" leveren. Uit dien hoofde mag bv. ook nooit het goederentransport onder het "nemen naar behoefte" vallen, want een product is niet eerder verbruiksgoed, dan wanneer het ter bestemde plaats is.

Deze bedrijven, die voor de individuele consumptie het "nemen naar behoefte" verwezenlijken en anderzijds hun product als productiemiddel of als grondstof in het productieproces laten verbruiken, noemen we gemengde bedrijven. Het ligt voor de hand dat hun aantal groeit, hoe meer de individuele distributie vermaatschappelijkt wordt.

Het is nu maar de vraag welke complicaties dit voor de uitbetalingsfactor meebrengt, want het verbruik van de gemengde bedrijven komt niet geheel ten laste van de "sociale onkosten", maar alleen voor dat deel, dat "gratis" werkt.

Zodra de AMA - begroting ook gemengde bedrijven heeft, omvat ze enerzijds een opgave, hoeveel productiemiddelen en grondstoffen aan de samenleving onttrokken worden en anderzijds hoeveel productiemiddelen en grondstoffen weer door hen in het productieproces worden doorgegeven. Door een eenvoudige aftrekking vinden we dan hoeveel productiemiddelen en grondstoffen nog ten laste van de "sociale onkosten" komen.

Voor wie van formules houdt, willen we het bovenstaande in de uitbetalingsfactor tot uitdrukking brengen. En wie er niets voor voelt, die slaat het over, want er staat precies hetzelfde, maar alleen in een andere "taal".

Noemen we het verbruik aan productiemiddelen en grondstoffen van de AMA-begroting ($P_o + G_o$) en het in de productie doorgegeven bedrag ($P'o + G'o$) dan is de AMA-begroting alleen nog maar belast met een bedrag van

$$(P_o + G_o) - (P'o + G'o)$$

Dienovereenkomstig wordt daarmee de uitbetalingsfactor: $U = A - {}^1 A + A_o$

11. De boekhouding als ideële samenvatting van het productie- en distributieproces

De betekenis der boekhouding in het algemeen

De boekhouding van een kapitalistisch bedrijf heeft in het algemeen deze zin, dat ze de ondernemer een inzicht moet verschaffen, of hij met winst of met verlies gewerkt heeft, waartoe hij al zijn inkomsten en uitgaven of zijn bezittingen en schulden noteert. Behalve dit algemene overzicht, heeft hij door de afzonderlijke posten in de boeken ook een inzicht in alle bewegingen van zijn bezit. Als de kapitalist in zijn bureau zijn bedrijfsboeken controleert, vindt hij daar een samenvatting van het productie en distributieproces van zijn bedrijf.

Hij ziet, wat en hoeveel in het bedrijf werd opgenomen en wat en hoeveel er weer uitging. Van belang is hierbij op te merken dat de boekhouding een volkomen passieve functie is: de boekhouding is niet anders dan een soort foto van wat in het bedrijf is gebeurd. Ze is een soort van verkleiningsspiegel, die de gebeurtenissen van de uitgestrekte fabrieksterreinen in beknopte vorm getrouw weergeeft. De boekhouding is de ideële samenvatting van het bedrijf.

Ook het communistisch bedrijf heeft zijn ideële samenvatting in zijn boekhouding. Ook hier vinden we een nauwkeurige registratie van de goederenbeweging, zoals deze door het bedrijf gaat. Enerzijds krijgen we een overzicht van de hoeveelheid maatschappelijke arbeid, die in de vorm van grondstoffen en productiemiddelen het bedrijf binnenvloeit en anderzijds verschijnen de afgeleverde hoeveelheden product, die er weer uit stromen.

Verder vinden we hier een nauwkeurige opgave, hoeveel uren levende arbeid voor het omvormingsproces van grondstof tot product nodig waren. Of, om het concreet aan ons meer genoemde voorbeeld te laten zien:

$(p + g) + a$

Machines + grondstoffen + arbeid = 40.000 paar schoenen

1250 arb. uren + 61250 arb. uren + 62500 arb. uren = 125.000 arb. uren Het giroverkeer als "verrekening"

Zodra echter goederen in het bedrijf worden opgenomen of er uit gaan, treedt het in verbinding met andere bedrijven.

En omdat het tot de "lekenvoorstellingen" zowel van kapitalisme als van communisme behoort, als men meent dat goederen zonder verrekening overgedragen kunnen worden, zal het ontvangende bedrijf de binnengekomen goederen met het afleverende moeten "verrekenen". Het is nu maar de vraag op welke wijze het dit zal doen. In het kapitalisme gebeurt het óf door directe betaling in baar geld, óf (en dit is de gebruikelijke wijze van "verrekening") door het bedrag door middel van een bank of girokantoor te doen uitbetalen. In dit geval is het eenvoudig een kwestie van overschrijven of overboeken. De betalingen voltrekken zich, zonder dat het geld circuleert, het is in zekere zin een "geldloos" verkeer.

Leichter is van mening dat de praktijk van het leven zal moeten uitmaken, of deze twee wijzen van verrekening ook in het communisme behouden moeten blijven. Hij zegt daaromtrent:

"Alle zakelijke voorwaarden der productie, alle halffabricaten, alle grondstoffen, alle hulpstoffen, die door andere bedrijven in het verder verwerkende bedrijf worden geleverd, worden haar berekend, gefactureerd. De vraag of het daarbij tot directe betalingen in arbeidsurengeld of eenvoudig tot overboekingen, dus tot het baargeldloze verkeer komt, zal het beste door de praktijk opgelost worden".

(Leichter - als boven, p. 68)

Inderdaad zal de praktijk een hartig woordje meespreken, maar in principe is een verrekening in arbeidsurengeld buiten het girokantoor om, absoluut onjuist. Daarom wijzen we het hier, waar het toch om een theoretisch onderzoek gaat, volkomen van de hand. In de loop der ontwikkeling moeten alle verrekeningen over een centraal girokantoor lopen. Want zoals ieder afzonderlijk bedrijf een ideële afspiegeling van zijn productieproces behoeft, zoveel te meer is dat nodig voor het totaalbedrijfsleven der samenleving. Verlopen alle verrekeningen over de giro, dan hebben we hier een volledige registratie van de goederenbeweging door de hele samenleving. Het is de algemeen maatschappelijke boekhouding van het productie-distributieproces. Verloopt echter een deel der verrekeningen buiten deze boekhouding om, dan hebben we deze registratie niet, d.w.z.; er kan geen sprake zijn van een algemene maatschappelijke boekhouding!

Dit is één van de gronden waarom het communisme een directe verrekening in arbeidsurengeld van de hand moet wijzen en dit is dan ook de rede waarom wij de term arbeidsgeld niet gebruiken, maar van verbruiksgeld spreken.

Daarmee wil dan tot uitdrukking gebracht zijn, dat deze "aanwijzingen op product" alleen voor het betrekken van individuele consumptiegoederen gebruikt kunnen worden en niet voor de verrekening tussen de bedrijven. Begripsomvormingen. Geen "inkomsten" - geen "uitgaven"

Na deze oriënterende opmerkingen kunnen we de communistische boekhouding van het afzonderlijke bedrijf nader beschouwen. Ofschoon het misschien voor velen op "haarkloverij" lijkt, willen we het toch doen, omdat het ons inzicht in het wezen van het communisme verdiept. We zullen zien dat de boekhoudkundige termen: winst en verlies, inkomsten en uitgaven, bezittingen en schulden, in het communisme hun geldigheid verliezen. Wel zal een goed deel van deze termen ook nog in het communisme door spraakgebruik blijven voortleven, maar tot goed begrip is het noodzakelijk in te zien, dat ze dan een heel andere inhoud gekregen hebben.

Om het karakter der begripsomvormingen te zien, moeten we van de nieuwe sociale verhoudingen uitgaan, nl. van de nieuwe rechtsorde. Deze is, dat noch het bedrijf, noch het vervaardigde product het eigendom der bedrijfsorganisatie is: het is alles gemeenschapsgoed!, dat door haar "in naam der samenleving" wordt beheerd. De gebeurtenissen in het bedrijf kunnen daarom niet verschijnen als een verandering in de bezittingen en schulden van het bedrijf, en daarom kan het ook geen eigenlijke "inkomsten" en "uitgaven" hebben. Het bedrijf kan wel spreken van de hoeveelheidgoederen, die het uit de samenleving heeft opgenomen en die het weer in de samenleving doorgeeft. Zodra het bedrijf producten heeft afgeleverd, noteert het dit wel in de bedrijfsboeken en wordt dit bedrag door de giro uit de rekening van het ontvangende bedrijf op die van het leverende geboekt. Maar dit betekent niet anders dan dat de samenleving deze goederenbeweging heeft geregistreerd. Het bedrag verschijnt dus wel in de bedrijfsboeken, maar het heeft niet het karakter van "inkomsten". Het is een registratie zonder meer.

Hetzelfde is het geval, wanneer het bedrijf productiemiddelen of grondstoffen van een ander bedrijf betreft. Wel noteert het, hoeveel uren het product in deze vormen uit de samenleving heeft opgenomen, wel schrijft het algemene girokantoor dit bedrag over op andere rekening, maar het zijn geenszins "uitgaven", net zo min als het voor het andere bedrijf "inkomsten" zijn. Ook hier is het een registratie van de goederenbeweging zonder meer. In de plaats van het debet - credit van de tegenwoordige boekhouding zouden de benamingen daarom moeten luiden:

Uit de gemeenschap opgenomen — In de gemeenschap doorgegeven

Wat als productiemiddel of als grondstof in het bedrijf gaat, uitgedrukt in uren. Verder het verbruik aan verbruiksgeld.

De afgeleverde hoeveelheid product. Begripsomvormingen. Geen “winst” Geen “verlies”[4]

Net zo min als het bedrijf “inkomsten” of “uitgaven” heeft, net zo min kent het “winst” of “verlies”. De bedrijfsorganisatie registreert slechts hoeveel maatschappelijke arbeid ze in de vorm van p, g en levende arbeid uit de gemeenschap heeft opgenomen en dit zelfde bedrag geeft ze aan de samenleving terug, maar in andere vorm, in de vorm van het door haar vervaardigde product. Ze kan daarom geen “overschotten” of “tekorten” hebben. Ditzelfde verschijnsel kunnen we ook anders uitdrukken: we kunnen ook zeggen dat de rentabiliteit onbekend is!

Maar al ontbreekt de rentabiliteit, de rationaliteit van het bedrijf is zeer goed bekend. Het kan nl. zeer goed voorkomen dat de gemeenschap meent dat de afgeleverde hoeveelheid product te gering is. Dit zou zich dan niet daarin openbaren dat het bedrijf met een “tekort” met “verlies” zou werken, maar dat zou daarin te voorschijn treden, dat in dit bedrijf de productietijd van het product te hoog boven het maatschappelijk gemiddelde zou liggen.

De gemeenschap, of, in opdracht van deze de bedrijfsorganisaties der gehele industriebranche, zou dit bedrijf daarvoor ter verantwoording kunnen roepen, zodat het zou moeten verklaren waardoor zijn productietijd zoveel hoger ligt dan in andere gelijksoortige bedrijven. De zin der communistische boekhouding

En hiermee zijn we dan gekomen aan het karakteristieke verschil tussen de kapitalistische en de communistische boekhouding. Beide geven een ideële samenvatting van het bedrijf, maar bij de kapitalistische heeft ze de zin van het vaststellen, of er met winst of verlies is gewerkt en bij de communistische betekent ze, behalve zelfcontrole op de productie in het bedrijf, ook een verantwoording omtrent het beheer der maatschappelijke goederen, die aan de samenleving wordt afgelegd. De algemeen maatschappelijke boekhouding

De ideële samenvatting van het bedrijfsleven in de algemeen maatschappelijke boekhouding is niet een of andere “bedachte” of geconstrueerde maatregel, maar ze is het “natuurlijke” resultaat van de strenge doorvoering van de maatschappelijk gemiddelde arbeidstijd als dragende kracht van productie en distributie. Deze smeedt het hele bedrijfsleven aaneen en regelt het, terwijl het noteren van de goederenoverdracht “vanzelf” tot een totaaloverzicht van de gehele maatschappelijke werkzaamheid voert. Zo ontstaat dus de algemene boekhouding over voortbrenging en verbruik der hele samenleving. We vinden hier een overzicht van de hele maatschappelijke “inventaris”, alsmede een opgave hoe deze wordt aangewend.

Natuurlijk verschijnt in deze “inventaris” geen opgave als bijvoorbeeld: zoveel boormachines, zoveel draaibanken, zoveel pikhouwelen, enz., enz. Er verschijnt echter wel, met hoeveel productiemiddelen iedere bedrijfstak werkt, alsook hoeveel grondstoffen en levende arbeid deze verbruikt.

M.a.w. er verschijnt wel hoe de maatschappelijke arbeid in gestolde vorm (productiemiddelen en grondstoffen) en in vloeiende vorm (levende arbeid) over de verschillende maatschappelijke werkzaamheden is verdeeld. Dat betekent echter niet anders, dan dat alle elementen voor een zg. “planmatige” productie hier te vinden zijn.

Deze boekhouding is boekhouding in de ware zin des woord: het is niet meer dan boekhouding. Wel is hier het centrale punt, waar alle lijnen van het bedrijfsleven samenvloeien, maar deze economische centrale heeft niet de leiding, niet het beheer en ook niet het beschikkingsrecht over productie en distributie. De “Bedrijfsorganisatie voor Algemeen Maatschappelijke Boekhouding” heeft over slechts één bedrijf iets te zeggen: over haar eigen. Dit vloeit echter geenszins voort uit een of ander decreet van het Radencongres, of uit de goede wil die de arbeiders van het verrekenkantoor zou bezielen,

maar dit wordt zo bepaald door de gang der productie zelf.

12. De opheffing van de markt

Bij de bolsjewieken – De opperste economische raad verdeelt het maatschappelijk product

Behalve dat de Russische Revolutie aantoonde dat een productie zonder rekeneenheid tot de kinderlijke hersenschimmen van naïeve fantasten behoort, heeft ze ons ook aanschouwelijk onderricht gegeven omtrent het geheimzinnige, veelomstreden vraagstuk van het “opheffen van de markt”. Dat is altijd een heel moeilijke kwestie geweest.

Ja, Marx had makkelijk praten! Hij kon wel vertellen dat in het communisme de markt opgeheven zou zijn, maar hoe zouden de bedrijven aan hun productiemiddelen en grondstoffen komen, als ze deze niet meer op de markt konden betrekken? En hoe zouden de arbeiders aan hun levensmiddelen moeten komen, als de markt niet als bemiddelaar tussen producenten en consumenten optrad?

De bolsjewieken trachten het vraagstuk op te lossen door het “algemene kartel” van Hilferding door te voeren. Het hele productie en distributieapparaat zou tot één ontzaggelijk monsterbedrijf zonder geld, zonder markt, zonder prijzen der producten, functioneren. De groei naar de opheffing van de markt verliep heel snel, doordat de waarde van de roebel zo snel achteruit liep, dat de goederenprijzen met het uur omhoog liepen. Voor geld was weldra bijna niets meer te krijgen, zodat de hele levensmiddelenvoorziening nagenoeg volkomen in handen van de staat overging.

Zinovjev schrijft daaromtrent:

“Als bij ons in Rusland de geldwaarde daalt, dan is dat voor ons zeer zeker moeilijk te dragen... Maar wij hebben een uitweg, een hoop. We gaan de volledige opheffing van het geld tegemoet. Wij brengen het arbeidsloon over in “natura”, we voeren het kosteloos gebruik der tram in, we hebben kosteloos onderwijs en kosteloos, zij het voorlopig ook slechts, middageten, vrije woning, verlichting, enz. We voeren dat heel langzaam door onder uiterst moeilijke omstandigheden, we moeten ononderbroken strijden, maar we hebben een uitweg, een hoop, een plan...”

(Zinovjev – Twaalf dagen in Duitsland, p. 74 (gecit. bij Pollock p. 73.)

Inderdaad werd op deze wijze het hele bedrijfsleven in de steden geregeld (de boeren vielen er buiten), zodat het commissariaat voor voedselvoorziening (de Narcomprod) 38 miljoen mensen verzorgde. Rekent men dat telefoon, waterleiding, gas, elektra, huur, transportmiddelen en brandstof gratis werden geleverd, dan kan men gevoeglijk zeggen dat de “markt” in de steden opgeheven was.

Het schijnt dus dat we hier een uitstekende bodem hebben om de vraagstukken van het opheffen van de markt, te onderzoeken. Toch is dit slechts in zeer beperkte mate het geval, omdat deze “vermaatschappelijking der distributie” onder zeer ongunstige omstandigheden doorgevoerd moest worden. Rusland werd door burgeroorlogen geteisterd, zodat het productieapparaat voor een groot deel op de oorlogsproductie ingesteld moest worden, terwijl ook een aanzienlijk deel der industriearbeiders aan de productie onttrokken werd. Het gevolg was dat de boeren absoluut niet van industrieproducten voorzien konden worden en ze dus hun graan moesten afleveren, zonder er iets voor terug te krijgen. Het ligt voor de hand dat de boeren onder deze omstandigheden weigerden hun land verder te bebouwen, met het gevolg dat er steeds minder te verdelen viel.

We geven deze feiten om te doen zien dat de Russische opvatting van het opheffen van de markt

heel slechte kansen tot verwerkelijking had. Het fiasco dat het stelsel ten slotte leed, zou daarom door de voorstanders van deze opvatting op de omstandigheden te schuiven zijn. Wil men de mogelijkheid van een dergelijk systeem beoordelen, dan zou men dit alleen kunnen doen waar het werkelijk vol doorgevoerd kon worden. We zouden de problemen van het opheffen van de markt in Rusland dus pas uit de praktijk kunnen onderzoeken, wanneer de boeren wel van alle mogelijke producten voorzien konden worden. Helaas, dit was niet het geval en zodoende is het enige resultaat, dat we een klare voorstelling gekregen hebben van wat de Russen onder het opheffen van de markt verstaan. Dit is op zichzelf echter al van grote betekenis.

De Russische opvatting blijkt te zijn als volgt:

De bolsjewieken wilden de markt vervangen door een productie en verbruiksstatistiek. De Opperste Economische Raad zou in verbinding met de Narcomprod statistisch vaststellen, hoeveel brood, suiker, vlees, textielgoederen, enz. enz., nodig zijn, om in de behoeften der bevolking te voorzien. Dienovereenkomstig zou de Opperste Economische Raad dan de opdrachten voor de productie aan de bedrijven geven. De Opperste Economische Raad had een overzicht over de behoeften, hij kende de productiekrachten en zou nu de productie voor de behoeften der mensen doen werken. De allereerste voorwaarde, om de productie dusdanig te leiden, was dat beheer en leiding van het gehele bedrijfsleven in handen van de Opperste Economische Raad geconcentreerd was.

Feitelijk levert het onderzoek, voor zover we dit tot hiertoe gevoerd hebben, dus geen nieuwe gezichtspunten op. Het is de verwezenlijking van een oude theorie, die we reeds bij de bespreking van het "libertaire-communisme" van Sebastian Faure ontmoet hebben.

De praktijk heeft echter reeds beslist dat er in werkelijkheid geen sprake kan zijn van enige productieberekening in een dusdanig systeem, zodat er tevens geen sprake kan zijn van planmatige productie. De Opperste Economische Raad "verdeelt" de arbeidskracht

Ondertussen zijn deze praktische ervaringen voor de arbeiders misschien niet van overtuigende betekenis. We zullen daarom nu de praktijk van een heel andere kant doen spreken! De praktijk heeft nl. al bewezen dat de producenten in dit systeem niet anders dan de speelbal zijn van hen, die de beschikking over de productiemiddelen en het maatschappelijk product hebben. De Opperste Economische Raad is belast met de verdeling van het "volksinkomen". Hij beslist welk deel van het product aan de consument toevalt, hoeveel er gebruikt zal worden voor uitbreiding van het productieapparaat ... en welk deel zij zullen aanwenden om hun machtspositie in het staatsapparaat te versterken.

Moge het daarom voor de arbeiders nog niet overtuigend gebleken zijn dat een dergelijke productie onmogelijk is, de politieke betekenis spreekt veel duidelijker.

In de steeds grotere concentratie van het productieapparaat in handen van de staat zien we de vormen waarin de dictatuur van het proletariaat overgaat in de dictatuur over het proletariaat!!!

Dat is de politieke les die we uit de Russische "opheffing van de markt" hebben te leren. En dat is hoog nodig! Want we vinden onder de revolutionaire arbeiders nog heel veel de mening verbreid dat de eerste jaren van de Russische Revolutie een ontwikkeling naar het communisme toonden, maar dat deze met de invoering van de NEP, met de hernieuwde invoering van de markt, in kapitalistische banen werd omgebogen. Ons onderzoek toont aan dat deze opvatting fout is. De ontwikkeling van de eerste jaren was een ontwikkeling naar een steeds grotere verslaving van de arbeidersklasse, een verslaving die gelijke tred hield met de concentratie der productiekrachten, met de groei van het "communisme". Iedere verdere stap naar de verzorging in "natura" betekende een grotere

afhankelijkheid van het centrale apparaat. De toestand was ten slotte deze, dat de leiders der productie er een ontzaglijk slavenleger op na hielden, waarbij zij vaststelden hoeveel product ze aan dit leger als loon zou toewijzen.

Misschien zullen vele lezers deze formulering overdreven achten. Toch is dit geenszins het geval. We zullen dat bewijzen! Deze verslaving kwam niet omdat Lenin, Trotski enz., zulke machtswellustelingen waren, maar omdat het niet anders kon!!! Als de leiding en het beheer van het ontzaglijke productieapparaat in handen van een Opperste Economische Raad berust, dan moeten deze ook de beschikking over het mensenmateriaal hebben!

Dat heeft de praktijk van de Russische Revolutie bewezen. We willen nu doen zien, hoe in dit systeem iedere individuele vrijheid opgehouden heeft en ieder slechts de aanwijzingen van de leiders der productie heeft te volgen.

Trotski neemt gewoonlijk geen blad voor de mond en zo verklaart hij:

“Als we ernstig van een planmatige productie willen spreken, als de arbeidskracht in overeenstemming met het productieplan in een gegeven ontwikkelingsstadium verdeeld moet worden, mag de arbeidersklasse geen nomadenleven voeren. Ze moet net als de soldaten vertransporteerd, verdeeld, afgecommandeerd worden.”

(Trotski – Russ. Korrespondenz, nr.10, p. 12)

Het hoofdcomité voor de algemene arbeidsplicht besloot dan ook onder voorzitterschap van Trotski in december 1919:

“dat de uit het leger komende geschoolde arbeider met het arbeidsboek in de hand, in naam van het productieplan van het land, daarheen moet gaan, waar zijn aanwezigheid noodzakelijk is.”

(Russ. Korrespondenz, nr. 8/9, p. 39)

Verder bepaalde het comité voor arbeidsplicht, dat de arbeiders gedwongen konden worden, hun huisbedrijf op te geven, om in staatsondernemingen te werken, terwijl tevens

“de overplaatsing van arbeidskracht uit de ene onderneming in de andere, in overeenstemming met het productieplan kon gebieden.”

(als boven)

Voor de doorvoering van het productieplan werden daarom de arbeiders eenvoudig opgecommandeerd, terwijl ze dikwijls zonder enige vergoeding tot arbeid verplicht waren. Grote afmetingen nam dit aan bij de houtkap, waar de boeren onder de punt van de bajonet zonder betaling gedwongen werden het hout uit de bossen te kappen. De “herendiensten” werden onder het “communisme” weer ingevoerd!

Geen wonder dat de arbeiders voor deze soort van communisme niet al te veel voelden. Zo beklagt Trotski zich dan ook, dat honderdduizenden arbeiders “deserteren”.

Hij zegt[5]:

“In de voornaamste takken van industrie zijn bij ons 1.150.000 arbeiders ingeschreven, maar in werkelijkheid werken er slechts 850.000 ... Waar zijn die 300.000 gebleven? Ze zijn weggegaan. Waarheen? In het dorp, misschien in andere takken van industrie, misschien houden ze zich met

speculatie bezig.”

(Trotski – Russ. Korrespondenz, 1920, nr. 10, p. 12)

Wij besluiten hieruit dat de praktijk reeds heeft beslist, dat de opheffing van de markt door een centrale beschikking over productie en distributie, tevens een centrale beschikking beduidt over het “mensenmateriaal”, dat “als soldaten getransporteerd, verdeeld, afgecommandeerd moet worden”. En daarmee is dan tevens de vraag gesteld of dit wel de “opheffing van de markt” in communistische zin is.

Alvorens dit nader te beschouwen, willen we toch nog even dieper op de bolsjewistische opvatting ingaan, al kan dit dan ook niet aan de hand van de praktijk. De verbruiksstatistieken

De eigenlijke bedoeling van de bolsjewieken was, zoals we weten, te produceren voor de behoeften der arbeiders. Nu is dit eenvoudiger gezegd dan uitgevoerd. Want hoe zal de Opperste Economische Raad de behoeften der arbeiders leren kennen?

Welke graadmeter voor de behoeften heeft hij? Zeer zeker kan hij wel zo ongeveer vaststellen hoeveel brood, vlees, enz., voor alle arbeiders tezamen nodig zullen zijn, zodat van deze zaken betrekkelijk gemakkelijk een productie en verbruiksstatistiek is vast te stellen. Toch heeft dit zijn bezwaren, omdat met statistisch al heel moeilijk rekening kan houden met de schakeringen in de behoeften. Zodoende wordt het al moeilijker, om boven het eenheidsbrood, het eenheidsconfectiepakje en de eenheidsworst uit te komen. De bezwaren worden echter ernstiger als men de producten in de gezichtskring trekt die niet door iedereen gebruikt worden, maar die aan de bijzondere eigenaard der verschillende mensen ontspringen. Hoe groot is de behoeften aan deze goederen? Zeer zeker kan de statisticus er een slag naar slaan ... dat is nu juist niet de productie richten naar de behoeften der mensen. En ten slotte komt nog als groot bezwaar, dat bij een productie naar statistieken, het economische leven verstart. Als de bedrijven de producten volgens de opgaven der verbruiksstatistiek gemaakt hebben, dan zijn de behoeften hoogstwaarschijnlijk alweer gewijzigd en dus is het apparaat niet in overeenstemming met de behoeften.

De zaak is dus deze, dat het vloeiende leven zich niet in de formules van de verbruiksstatistiek laat persen en dat het daarom zinloos is de behoeften statistisch te willen bepalen. Statistieken reiken niet boven het zeer algemene: het bijzondere kunnen ze geen baas. We mogen daarom zeggen dat de productie naar verbruiksstatistieken in het geheel geen productie naar de behoeften is, maar dat het een productie is naar bepaalde normen, die de centrale leiding van het bedrijfsleven voor ons vaststelt.

Maar, zoals we reeds eerder opmerkten, eigenlijk is dit een academische kwestie. Ten slotte interesseert het ons niet of een productie naar statistieken wel of niet mogelijk is. In ieder geval zou het zich alleen laten doorvoeren bij een centrale beschikking over het “mensenmateriaal” en daar danken we voor. Bij de burgerlijke economen. De markt als graadmeter der behoeften

Voor de burgerlijke critici van het communisme is de “opheffing van de markt” het centrale punt van hun bestrijding en tegelijk hun sterkste wapen. Het is niet toevallig dat hier hun sterkste wapen ligt. Bij de bestrijding van het communisme kunnen ze zich alleen wenden tegen de opvatting van het communisme, zoals deze tot nu toe overheerst en welke geen andere is, dan de vervanging van de markt door een statistisch apparaat. Terecht wijzen de critici er op dat dit niet anders is dan een spelen met woorden, dat het ontbreken van klare begrippen moet versluieren.

De burgerlijke critici zijn het er allen over eens, dat, hoeveel kwaad men overigens ook van de markt

moge zeggen, ze toch in ieder geval een graadmeter voor de behoeften is. De markt lost het vraagstuk van de aanpassing van het productieapparaat aan de behoeften "spelenderwijze" op. Het "marktmechanisme" zorgt er voor dat een verandering in de behoeften terstond op het productieapparaat overgedragen wordt, zonder dat daar enige statistiek bij te pas komt. Stijgt de behoefte aan een zeker product, dan wordt de vraag op de markt groter, de prijzen stijgen en de kapitalisten breiden de productie voor dat artikel uit. Vermindert de behoefte aan zeker product, dan voert dat over de omweg van de markt terstond tot een inkrimping der productie, om deze in overeenstemming met de verminderde behoeften te brengen. Wat de verbruiksstatistieken niet kunnen, dat kan het "marktmechanisme" volgens hen heel goed en daarom verklaren ze het communisme voor onmogelijk, zolang niet aangegeven kan worden wat in de plaats van dit "mechanisme" treden zal.

De econoom Bloch formuleert dit als volgt:

"Is de individuele ruil opgeheven, dan is de productie daarmee noodzakelijkerwijs maatschappelijk, dus zijn ook de producten maatschappelijk noodzakelijk. Over de methoden hoe de maatschappelijke noodzakelijkheid verkregen en vastgesteld zal worden, brak Marx zich verder niet het hoofd ... Zolang niet aangetoond kan worden waardoor het marktmechanisme vervangen zal worden, is een productieberekening in de gemeenschapsproductie, dus een rationeel socialisme, niet denkbaar."

(Bloch - Die marxsche Geldtheorie, p. 121-122)

Alvorens op deze kwestie in te gaan, moeten we het verschil in karakter van kapitalistische en communistische distributie in het oog vatten. Inderdaad is de markt een graadmeter voor de behoeften ... maar alleen in kapitalistische zin. De zaak toch is deze, dat de arbeidskracht een "waar" is, die je op de markt kunt kopen, terwijl de prijs zich om het bestaansminimum beweegt. Het maatschappelijk product moge in het onmetelijke groeien, de arbeider krijgt daarvan toch niet meer dan een door de waarde van zijn arbeidskracht bepaalde hoeveelheid. Ongetwijfeld zijn zijn behoeften veel groter; ze worden juist gewekt door de grote hoeveelheid maatschappelijk product, die voor hem echter onbereikbaar is.

Het kapitalisme mag dus met een breed gebaar op zijn "marktmechanisme" wijzen, dat een graadmeter voor de behoeften heet te zijn, in waarheid kent het de behoeften absoluut niet, ja, zelfs nog veel minder dan zij, die de markt door een statistisch apparaat willen vervangen. Het is voor het kapitalisme echter ook helemaal niet nodig de behoeften te kennen, omdat het niet voor de behoeften, maar voor de winst werkt! Het kapitalisme functioneert het beste, het is het "gezondste", als er behoorlijke winsten worden gemaakt, d.w.z., als er zo weinig mogelijk aan de arbeiders gegeven wordt. Het hele fameuze "marktmechanisme" beweegt zich daarom voor het proletariaat slechts binnen de enge grenzen die de kapitalistische winstproductie voor de "waar" arbeidskracht toelaat, waarbij van een kennen der behoeften in communistische zin geen sprake is. De opheffing van de markt in marxistische zin

Ondertussen zijn we met het vraagstuk van het opheffen van de markt nog geen stap verder gekomen. We zullen daarom onderzoeken hoe het eigenlijk met de marxistische opvatting van "het opheffen van de markt" staat.

De markt is de plaats waar de bezitters van de producten elkaar ontmoeten, om hun "waren" te ruilen. Door de markt voltrekt zich dus de goederenbeweging tussen de bedrijven en voltrekt zich de distributie der consumptiegoederen. Deze goederenbeweging en deze distributie moet zich ook in het communisme voltrekken, zodat dit geen specifiek kapitalistisch verschijnsel is. Daarin kan het opheffen van de markt dus niet schuilen.

De markt bezorgt echter niet alleen de goederendistributie zonder meer, maar ze geeft tegelijk uitdrukking aan de sociale verhoudingen waaronder we leven. Ze geeft tegelijk uitdrukking aan het feit, dat de goederen in privaatbezit zijn. Dit is het wezenlijke van de markt. De markt geeft tegelijk uitdrukking aan de bezitsverhoudingen.

In het communisme is de markt daarom enkel en alleen opgeheven,

“omdat onder de veranderde omstandigheden niemand iets geven kan, behalve zijn arbeid en omdat anderzijds niets in het eigendom van enkelingen over kan gaan, behalve individuele consumptiegoederen.”

(Marx – Randglossen, p. 25)

Dat is de fameuze opheffing van de markt! De opheffing van de markt is in marxistische zin niet anders dan het resultaat der nieuwe rechtsverhoudingen. Het zegt geen woord over de organisatie der productie of van de consumptie, noch over de aansluiting van de productie op de behoeften. Het bolsjewisme vat de opheffing van de markt als een organisatorisch vraagstuk op, nl. hoe het hele bedrijfsleven in één hand te verenigen is. Het marxisme drukt met de opheffing van de markt enkel en alleen de verandering in de sociale verhoudingen, de verandering in de bezitsverhoudingen, uit.

Zoals gezegd, blijft de goederenbeweging natuurlijk ook in het communisme. Alleen wordt de prijs der goederen niet door vraag en aanbod bepaald, maar bewegen ze zich op de grondslag van hun productietijd.

In de “Associatie van vrije en gelijke producenten” zullen de verschillende bedrijfsorganisaties dus met elkaar in verbinding moeten treden, als ze goederen willen betrekken. Doordat er een “verrekening” tussen de bedrijven is, schijnt het uiterlijk dus een kwestie van koop en verkoop te zijn en daarmee schijnt de markt dus nog aanwezig.

Hetzelfde zien we bij de distributie der consumptiegoederen optreden. De consumenten betrekken hun producten in hun coöperatie tegen verbruiksgeld, waarbij ze volkomen vrij zijn in de keuze der goederen. Ook hier schijnt het daarom, of er gekocht en verkocht wordt, hoewel het niet anders is dan het inwisselen van verbruiksbons voor product. Men kan ook zeggen dat de consument een aantal bons heeft, waarop hij de goederen van zijn keuze afhaalt.

Het opheffen van de markt is daarom zo te verstaan, dat ze naar de uiterlijke schijn ook in het communisme voortleeft. Maar de sociale inhoud der goederenbeweging is volkomen veranderd: het doorgeven der goederen op de grondslag van de productietijd is de uitdrukking der nieuwe sociale verhoudingen.

Feitelijk hebben we hier dus met een begripsomvorming te doen, zoals we die vroeger al bij de waarde, inkomsten en uitgaven enz., ontmoet hebben. En zoals het spraakgebruik al die oude benamingen voorlopig wel conserveren zal, zo zal ze ook wel de naam “markt” conserveren, omdat “hier klaarblijkelijk hetzelfde beginsel heerst, als dat wat de warenruil regelt, voor zo ver het het ruilen van gelijkwaardigheden betreft”, maar “inhoud en vorm zijn veranderd”. (Marx). Het aanpassen van de productie aan de behoeften

De econoom Bloch is echter met een dergelijke verklaring van de opheffing van de markt niet tevreden, omdat het probleem, waarom het bij hem eigenlijk gaat, daarmee niet opgelost is. Hij wil weten waardoor het “marktmechanisme” vervangen zal worden, welke graadmeter het communisme voor de behoeften heeft, m.a.w.: hoe het productieapparaat aan de behoeften wordt aangepast. Ons

antwoord luidt dan, dat het kapitalisme geen graadmeter voor de behoeften heeft en dat we deze dus in het geheel niet behoeven te "vervangen". Het communisme zal deze pas scheppen, doordat ze de distributieorganisaties direct op de productie koppelt, zodat de behoeften de directe richtlijn der productie worden.

Dankzij het driedubbel heilig verklaarde marktmechanisme, dat de productie zg. aan de behoeften heeft aangepast, zit de arbeidersklasse bij de overname van het bedrijfsleven met een productieapparaat opgescheept dat de arbeidskracht voor de helft improductief verslindt, terwijl het niet naar de behoeften der miljoenen, maar naar de koopkracht is gegroeid.

"Van de arbeiders, die zich met de productie van consumptieartikelen, welke tot verbruik van het inkomen dienen, bezighouden, zal een groot gedeelte zulke consumptieartikelen voortbrengen, die dienen voor de consumptie van de kapitalisten, grondbezitters en hun aanhang (staatsbeambten, dienaren van de kerk enz.), voor het verbruik van hun inkomen. Slechts een klein deel zal zulke producten voortbrengen, die voor het verbruik van het inkomen der arbeidersklasse bestemd zijn... Met de verandering van de sociale verhouding tussen arbeider en kapitalist, met de revolutionaire omvorming van de kapitalistische productieverhoudingen, zou dat terstond veranderen ... Is de arbeidersklasse aan het roer, heeft ze de macht voor zichzelf te produceren, dan zal zij het kapitaal (om met de vulgair-economen te spreken) zeer snel en zonder veel moeite tot de hoogte van haar eigen behoeften heffen."

(Marx - Theorien über den Mehrwert, II, p. 376. Gecit. bij Varga, p. 49)

Het instellen der productie op de behoeften der massa's brengt dus een hele omvorming van het productieapparaat met zich mee. De bedrijven, die uitsluitend werken voor de weeldebehoefte der bourgeoisie komen tot stilstand, of moeten zo spoedig mogelijk omgevormd worden, zodat ze kunnen werken voor de behoeften der arbeidersklasse. Hoe snel zulk een omvorming zich kan voltrekken, hebben we gedurende de oorlogsjaren in alle landen kunnen waarnemen. Toen werd het hele productieapparaat op de vervaardiging van oorlogsmateriaal ingesteld, terwijl na 1918 een nieuwe omvorming plaats vond, het weer op de "vredes" productie werd ingesteld. Terloops zij nog opgemerkt dat het kapitalisme zelf zijn "marktmechanisme" uitschakelde, toen het inderdaad de productie naar zijn behoeften ging richten: naar zijn oorlogsbehoefte.

De organisatorische opbouw voor de communistische productie kan zich ondanks de grote moeilijkheden, toch snel voltrekken. De behoeften aan voeding, kleding, behuizing worden allereerst de richtlijnen voor de omvorming. De voedings- en genotmiddelen industrie wordt zo omgevormd, dat de producten die vroeger uitsluitend voor de bourgeoisie werden aangemaakt, niet meer worden vervaardigd, omdat men zich met volle kracht aan de bevrediging van de proletariërbehoefte kan wijden. De behuizing is voor de arbeidersklasse een brandend vraagstuk. Een goed deel der productie dient daarom te worden ingesteld op de vervaardiging van materialen die bij de woningbouw verbruikt worden. Kortom: de hele productie ondergaat een omvorming naar de nieuwe behoeften.

De eerste tijd van de organisatie van het bedrijfsleven kenmerkt zich daardoor door het ver uitgroeien van sommige bedrijfstakken en het verschrompelen van andere. Het is een omvormingsproces dat zeker niet zonder horten en stoten verloopt. Vastgesteld dient echter te worden, dat deze opbouw niet zo maar in het wilde weg kan verlopen, maar dat ze "planmatig" dient tot stand te komen. In dit opzicht leveren de verschillende pogingen, die daartoe in Rusland werden en worden ondernomen, ongetwijfeld waardevol materiaal. Weliswaar staat het Russische bedrijfsleven op de grondslag van de rentabiliteit van het staatskapitaal en niet op de behoeften der arbeiders, maar het is het enige wat we op dit gebied aan praktische ervaringen kunnen opdoen en we moeten maar roeien met de riemen die we hebben. De coöperaties en de "graadmeter" der behoeften

De behoeften zijn dus de drijvende kracht en de richtlijn der communistische productie. Of, zoals we ook kunnen zeggen: de productie richt zich naar de “vraag”. Maar niet de “vraag” in het wilde weg, zoals het kapitalisme deze kent. We moeten niet uit het oog verliezen dat de vormen van productie en distributie geenszins onafhankelijk van elkaar verlopen, maar dat ze elkaar wederkerig bepalen. En daarom maakt de “Associatie van vrije en gelijke producenten” tegelijk de “Associatie van vrije en gelijke consumenten” noodzakelijk. Zoals de productie door de bedrijfsorganisaties collectief geschiedt, zo verloopt ook de distributie collectief: nl. door de coöperaties van allerlei aard. In deze coöperaties vinden de individuele wensen der consumenten hun collectieve uitdrukking. En doordat in het communisme de “tussenhandel” wegvalt, en de coöperaties direct op de bedrijven gekoppeld zijn, worden de behoeften, zoals deze zich in de coöperaties openbaren, direct op de productie overgedragen.

Dit is zeker, dat het huidige productieapparaat zo slecht aan de behoeften is aangepast, dat in de eerste tijd van het communisme zeker niet aan de behoeften kan worden voldaan. De bedrijven zullen nu echter niet maar in het wilde weg willekeurig de productie uitbreiden, om snel aan de binnenlopende aanvragen te kunnen voldoen, maar ze kunnen daarbij niet boven het algemene raam, zoals dit in het algemene productieplan is vastgelegd, uitgaan. Ze kunnen zich vrij bewegen, maar binnen het plan, omdat anders andere bedrijfstakken in moeilijkheden komen, zodat van een doelbewuste ombouw geen sprake zou kunnen zijn.

Deze aansluiting van het productieapparaat op de behoeften is een vraagstuk dat alleen door het vloeiende leven opgelost kan worden, waarbij het productieplan het richtsnoer is voor het zelfinitiatief en de zelfactiviteit van de producenten.

Zoals de bevrijding der arbeiders slechts het werk der arbeiders zelf kan zijn, zo heeft dat hier de zin, dat de organisatorische aansluiting van de productie op de behoeften slechts het werk der producenten-consumenten zijn kan.

13. Het uitbreiden der productie

De enkelvoudige reproductie als uitgangspunt

Het aanpassen van de productie aan de behoeften trekt echter een afzonderlijk onderwerp binnen de gezichtskring, dat we hier nog aan een nadere beschouwing moeten onderwerpen. Het is het vraagstuk van het vergroten der oude, bestaande bedrijven en het oprichten van nieuwe; m.a.w. het is het vraagstuk van de uitbreiding van het productieapparaat, of de “accumulatie”. Deze uitbreiding brengt voor de verdeling van het maatschappelijk product verschillende moeilijkheden mee, die we tot nu toe buiten beschouwing lieten.

Om een onderzoek naar de bewegingswetten van het communistisch bedrijfsleven mogelijk te maken zijn we uitgegaan van een maatschappelijke toestand, zoals deze in de praktijk nooit zal voorkomen. We gingen nl. uit van de toestand dat alle bedrijven ieder jaar op dezelfde voet produceren. M.a.w. we gingen uit van de toestand dat het productieapparaat niet uitgebreid wordt. We namen als uitgangspunt dat ieder jaar alleen de slijtage wordt aangevuld en de rest van het maatschappelijk product als consumptie wordt verbruikt.

Als voorbeeld namen we daartoe:

Laat de totale slijtage van alle productiemiddelen 108 miljoen arbeidsuren zijn, de grondstoffen 650

miljoen arbeidsuren en de arbeid van alle arbeiders tezamen eveneens 650 miljoen uren. Het totaalproduct wordt dan:

$(Pt + Gt) + At = \text{Totaalproduct of}$

108 milj. + 650 milj. + 650 milj. = 1408 miljoen arbeidsuren

Dit massaproduct wordt nu als volgt over de bedrijven en de consumenten verdeeld:

1. De productieve bedrijven nemen daarvan hun slijtage en hun nieuwe grondstoffen af ... 700 miljoen.
2. De openbare bedrijven nemen daarvan hun slijtage en hun nieuwe grondstoffen af ... 58 miljoen.
3. De consumenten verbruiken juist zoveel als hun aantal gewerkte uren bedraagt ... 650 miljoen.

Totale goederenvoorraad 1.408 miljoen.

(OPMERKING!)

We moeten bij deze goederenvoorraad niet alleen aan "materiële" dingen denken. Ook de "geestelijke consumptiegoederen" (theatervoorstellingen, tentoonstellingen) zijn er in begrepen. Deze productie verloopt ook volgens de gewone berekening van het verbruik aan arbeidstijd $(p + g) + a = \text{theatervoorstelling}$. De arbeiders die zo'n voorstelling bezoeken, kunnen deze "consumenten" tegen inwisseling van hun verbruiksgeld, ten minste voor zover dit soort zaken nog niet onder het "nemen naar behoefte" valt. In ons begrip "goederenvoorraad" is dus het resultaat van alle maatschappelijke arbeid opgenomen.

De verdeling van het "volksinkomen" over de drie door ons genoemde verbruiksgroepen (1, 2, 3) is niet het resultaat van een of ander centraal bureaucratisch apparaat, dat het beheer en de beschikking over het productieapparaat en de maatschappelijke goederen heeft, maar deze verdeling komt "vanzelf" tot stand, doordat de bedrijfsorganisaties hun slijtage en hun grondstoffen weer aanvullen. Ditzelfde geldt voor de consumptie. Doordat de arbeidstijd de maatstaf voor de verdeling van het maatschappelijk product is, valt de hele distributie buiten iedere "politiek". Daardoor hebben de vakverenigingen geen functie in het communisme: de strijd voor het "verbeteren der arbeidsvoorwaarden" heeft opgehouden. De zakelijke gang van het bedrijfsleven bepaalt zelf hoeveel product weer in het productieapparaat gaat en hoeveel iedere arbeider ervan ter consumptie krijgt. Het is de zelfbeweging van het bedrijfsleven.

Nadat we ons goed bewust geworden zijn van wat er feitelijk gebeurt, door het vaststellen van de arbeidstijd als maatstaf voor de consumptie, kunnen we tot het vraagstuk van de uitbreiding van het productieapparaat overgaan.

We moeten nu dus afstappen van onze voorlopige veronderstelling dat alle bedrijven de productie op dezelfde grondslag voortzetten. Een uitbreidend bedrijf moet niet alleen zijn slijtage en grondstoffen opnieuw aanvullen, maar het moet bovendien meer productiemiddelen en grondstoffen opnemen. De uitbreiding gaat altijd ten koste van de consumptie

Nu blijkt echter uit bovenstaand productieplan, dat de benodigde goederen voor de uitbreiding van het apparaat er geen goederen aanwezig zijn!

Het hele maatschappelijke product is nl. reeds verbruikt. Het blijkt dus noodzakelijk dat er voor de uitbreiding extrawerk geleverd moet worden. Zo zou bv. de arbeidstijd bijvoorbeeld met 5 uur per

week verlengt moeten worden, welke dan uitsluitend voor bedrijfsuitbreiding bestemd zou zijn.

M.a.w. We kunnen niet de “volle opbrengst van onze arbeid” verbruiken, maar er moet een deel worden “overgespaard”. De uitbreiding van de bedrijven gaat dus altijd ten koste van de maatschappelijke consumptie.

De snelheid van bedrijfsuitbreiding zal daarom in het communisme een van de belangrijke punten van bespreking uitmaken, omdat deze snelheid in werkelijkheid de lengte van de arbeidsdag bepaalt, of anders gezegd: deze snelheid bepaalt hoeveel product er nog voor consumptie overblijft. Het komt er nu maar op aan hoe deze vermindering der consumptie tot stand komt, het komt er op aan langs welke weg deze “onkosten” voor de bedrijfsuitbreiding gevonden moet worden. De algemene regel voor de bedrijfsuitbreiding

De algemene regel, die in Rusland toepassing vindt en die in Sovjet-Hongarije toepassing vond, is deze, dat de prijzen der producten zo hoog gesteld werden dat de bedrijven voldoende winst afwerpen, om tot uitbreidingen over te kunnen gaan. Verder komen daar dan de directe en indirecte belastingen hun steentje toe bijdragen. Rusland geeft een uitstekend voorbeeld, hoe de gang van het bedrijfsleven daarmee buiten de beslissingen van de arbeiders zelf omgaat en geheel in handen van de heersende bureaucratische kaste ligt.

Waar we deze methode van “prijzenpolitiek” reeds bekeken hebben bij de behandeling van de Algemeen Maatschappelijke Arbeid, hoeven we er nu niet nog eens op in te aan.

Hoe vindt de “associatie van vrije en gelijke producenten” echter de oplossing van het probleem der “accumulatie”? Deze oplossing wordt bepaald door de wezenlijke taak der sociale, proletarische revolutie.

Naar onze (en we zeggen marxistische) opvatting ligt de eigenlijke taak der proletarische revolutie in het doorvoeren van algemeen geldende regels, waarnaar de producenten en consumenten, productie en distributie zelfstandig ordenen. Voor de productie vonden we als algemene regel dat alle bedrijfsorganisaties de productietijd van hun product moeten berekenen. Voor de consumptie vonden we als algemene regel dat de arbeidstijd de maatstaf voor de consumptie zal zijn. Omdat de leiding van het bedrijf een functie van de producenten zelf is, komt hier nu nog als derde algemene regel een vaste regel voor de bedrijfsuitbreiding bij. Zijn deze regels doorgevoerd, dan nemen alle producenten onder gelijke economische voorwaarden aan het productieproces deel en zijn ze dus tot gelijke producenten geworden.

Als we nu de algemene regel voor de bedrijfsuitbreiding nader beschouwen, dan dient terstond opgemerkt te worden dat we ons bij de behandeling van dit vraagstuk niet in de eerste plaats door economische overwegingen laten leiden, maar door politieke. De oplossing van alle vraagstukken betreffende het communistisch bedrijfsleven moet uit het gezichtspunt behandeld worden, dat de arbeiders zelf de leiding van het bedrijfsleven in handen houden. Zeer zeker kan er dikwijls genoeg een tegenstelling ontstaan tussen deze zelfstandige leiding en een rationeler productie. In dergelijke gevallen werken we maar wat minder “rationeel” en nemen dan een langzamer ontwikkeling van het bedrijfsleven in de koop mee. Wijken we van onze eis van zelfstandig bedrijfsbeheer af, dan heeft al heel gauw een bureaucratische kaste het beheer in handen, die dan al gauw tot een haar inziens “rechtvaardiger” verdeling van het “volksinkomen” overgaat. Daarom moet ook het vraagstuk der bedrijfsuitbreiding vanuit het gezichtspunt der zelfstandige leiding worden behandeld.

Om de behoeften der arbeiders direct op de productie over te dragen, bleek het noodzakelijk dat de verbruikersorganisaties direct op de productie gekoppeld worden. Dit houdt echter tevens in dat de

bedrijfsorganisaties de mogelijkheid moeten hebben de bedrijven uit te breiden; als dit in verband met de behoeften noodzakelijk is. Ze moeten dus het recht van bedrijfsuitbreiding hebben. De omvorming der sociale verhoudingen voert dus ook hier tot nieuwe rechtsverhoudingen.

De bedrijfsuitbreiding kan echter niet in het wilde weg verlopen, omdat dan van een maatschappelijke regeling der productie geen sprake zou kunnen zijn. Het Algemeen Congres der Bedrijfsraden zal daarom een bepaalde algemene norm moeten vaststellen waarbinnen de uitbreiding zich zal moeten bewegen. Zo kan het congres bijvoorbeeld vaststellen dat het bedrijf met niet meer dan 10 % van de productiemiddelen en grondstoffen uitgebreid mag worden.

Door dit simpele besluit is dan het hele economische leven, voor zo ver het bedrijfsuitbreiding betreft, geregeld – zonder dat de producenten in afhankelijkheid van een centraal economisch lichaam gebracht zijn. Iedere bedrijfsorganisatie weet nu precies tot hoever ze kan gaan, zonder de maatschappelijke productieberekening in de war te sturen. Nemen we het meer gebruikte voorbeeld van de schoenenfabriek, dan verloopt de productie volgens de berekening:

$(p + g) + a = 40.000$ paar schoenen

$1.250 \text{ arb. uren} + 61.250 \text{ arb. uren} + 62.500 \text{ arbeidsuren} = 125.000 \text{ arbeidsuren.}$

Dat is gemiddeld 3,125 uur per paar.

Voor dit bedrijf staat nu 10 % van zijn productiemiddelen en grondstoffen ter beschikking voor bedrijfsuitbreiding, dat is dus 10 % van 62.500 is 6.250 arbeidsuren.

Het volgende jaar verschijnt dus in de bedrijfsboekhouding in de boeken van de Algemeen Maatschappelijke Boekhouding onder het hoofd “uit de gemeenschap opgenomen” een bedrag van 62.500 en 6.250 arbeidsuren.

Maken nu alle bedrijven van hun recht gebruik, dan worden ze dus alle met 10 % uitgebreid en daarmee is dan het gehele productieapparaat met 10 % uitgebreid.

Is de productievergelijking voor het lopende jaar:

$(Pt \text{ en } Gt) \text{ en } At$ is de totale productie,

dan wordt ze voor het volgende jaar:

$1.1 \times (Pt \text{ en } Gt) \text{ en } At$ is de totale productie. De toepassing van de algemene regel

Een dergelijk besluit tot bijvoorbeeld een algemene uitbreiding met ten hoogste 10 %, kan echter geen verdere strekking hebben dan de productie en consumptie in grote trekken te regelen, om in grote trekken vast te stellen hoeveel product aan de consumptie onttrokken kan worden, zonder storingen te weeg te brengen. Het heeft alleen de zin, de bewegelijkheid van het bedrijfsleven te waarborgen, opdat de producenten de productie inderdaad aan de behoeften kunnen aanpassen. Het is echter duidelijk dat niet iedere bedrijfsorganisatie van haar recht tot bedrijfsuitbreiding gebruik zal hoeven te maken, omdat verschillende bedrijfstakken aan alle aanvragen zullen kunnen voldoen. Daartegenover staan echter andere bedrijfstakken (woningbouw, levensmiddelenindustrie), die voorlopig lang niet in de behoeften kunnen voorzien. Dergelijke industrieën verlangen een veel sterkere uitbreiding dan 10 % van het verbruik aan productiemiddelen en grondstoffen. Toch zullen ze niet verder mogen gaan dan de vastgestelde algemene norm, omdat anders een tekort in de consumptie zou kunnen optreden. Het is echter zeer goed mogelijk dat, vooral in de beginperiode, verschillende bedrijven hun recht tot uitbreiding op dergelijke “behoefte” industrieën overdragen,

zodat voor deze een groter uitbreidingsfonds ter beschikking komt.

Hoe dit ook zij: beslissend is, dat de bedrijfsorganisaties zich het recht van uitbreiding verzekeren, indien deze uitbreiding in verband met de behoeften noodzakelijk is. Op deze grondslag zijn dan vele organisatorische vormen, die een regelmatige gang der productie moeten verzekeren, mogelijk. Hoe het economisch principe zich organisatorisch verwezenlijkt, kan alleen door de praktijk worden opgelost; het wisselt met de omstandigheden, waaronder de arbeidersklasse aan de macht komt en met de aard der bedrijven. De organisatie van het bedrijfsleven en in het bijzonder een rationele productie, staat niet aan het begin der revolutie, maar deze verwerklijken zich in het ontwikkelingsproces. De revolutie vernietigt de oude sociale verhoudingen en legt nieuwe bewegingswetten voor de goederenbeweging. De organisatorische, maatschappelijke beheersing van het bedrijfsleven groeit op de nieuwe bewegingswetten. Daarbij zijn dan de organisaties de telkens wisselende verschijningsvormen waarin zich steeds weer de algemene, maatschappelijke grondslag weerspiegelt. De invloed op de uitbetalingsfactor

We hebben hierboven reeds gezien dat de kosten voor de uitbreiding der bedrijven naar onze opvatting niet gevonden kunnen worden door "winsten" uit de bedrijven, dus door een soort van indirecte belastingen. Grondslag voor de goederenbeweging is en blijft de maatschappelijk gemiddelde productietijd der producten. De vermindering der consumptie kan dus niet langs de omweg der "prijzenpolitiek" gevonden worden, maar ze dient tot stand te komen door een directe korting op het verbruiksgeld.

Hoeveel zal nu iedere arbeider voor deze bedrijfsuitbreiding moeten bijdragen? Voor wie onze beschouwingen over de uitbetalingsfactor nauwkeurig gevolgd heeft, is de oplossing heel eenvoudig.

Voor de Totale Productie hadden we aangenomen:

$(Pt + Gt) + At = \text{Totale Productie}$

108 milj. arb. uren + 650 milj. arb. uren + 650 milj. arb. uren

De onkosten voor bedrijfsuitbreiding bedragen nu 10 % van $(Pt \text{ en } Gt)$ is 10 % van 758 miljoen is 75,8 miljoen.

Dit bedrag zal door alle arbeiders tezamen gedragen moeten worden, zodat ieder $75,8 : 650$ is 0,12 van zijn consumptie moeten missen.

Naar onze berekening bedroeg de uitbetalingsfactor zonder bedrijfsuitbreiding 0,83. Deze wordt nu dus met bedrijfsuitbreiding $0,83 - 0,12$ is 0,71.

Voor een werkweek van 40 uren ontvangt ieder dus $0,71 \times 40$ is 28,4 uur aan verbruiksgeld.
Bijzondere accumulatie

Naast de gewone accumulatie willen we nu nog de bijzondere bedrijfsuitbreiding in de gezichtskring trekken. We bedoelen daarmee het uitvoeren van grote werken, die meerdere jaren duren, zoals het aanleggen van spoorlijnen, kanalen, het bouwen van bruggen, zeekeringen, het ontginnen van woeste gronden enz. Dergelijke werkzaamheden drukken eveneens de hoeveelheid product, die ter individuele consumptie staat, omlaag. Bijvoorbeeld, zolang er aan een spoorweg gebouwd wordt, worden wel allerlei werktuigen en grondstoffen verbruikt maar er komt voorlopig geen nieuw product voor in de plaats. Verder zijn de arbeiders die er aan werken, aan de gewone productie onttrokken zodat ook zij wél verbruiken, maar gedurende die jaren geen product teruggeven. Deze tak van uitbreiding slurpt dus een flink deel van het maatschappelijk product op, waaruit al direct volgt dat

een belangrijk deel van de discussies op de Economische Congressen der Bedrijfsraden erover zal lopen, in welke mate deze werken ter hand genomen zullen worden en welke het meest dringend zijn. Hoe hoger de productiviteit van het arbeidsproces is, hoe gemakkelijker we in onze behoeften kunnen voorzien, op des te groter schaal kunnen we ze uitvoeren.

“Denken we ons de maatschappij niet kapitalistisch, maar communistisch, dan valt allereerst het geldkapitaal geheel weg, dus ook de versluierungen ... die er door binnenkomen. De zaak wordt eenvoudig hierop teruggebracht, dat de samenleving vooruit berekenen moet hoeveel arbeid, productiemiddelen en levensmiddelen ze zonder enig nadeel kan besteden aan bedrijfstakingen, die, zoals de bouw van spoorwegen bijvoorbeeld, gedurende een langere tijd, een jaar of langer, noch productiemiddelen, noch levensmiddelen, noch enig nuttig effect opleveren, maar wel arbeid, productiemiddelen en levensmiddelen aan de jaarlijkse totaalproductie onttrekken ... kunnen en moeten zo voortdurend grote storingen intreden, terwijl omgekeerd de ruimte van de geldmarkt van haar kant zulke ondernemingen massaal te voorschijn roept, die later de druk op de geldmarkt bewerkstelligen.”

(Marx - Das Kapital, II, p. 314/15 Verlag für Lit. und Pol.)

In de kapitalistische maatschappij daarentegen...

Blijkt het dus wenselijk een nieuwe spoorweg aan te leggen, dan zal allereerst een begroting gemaakt dienen te worden, hoeveel maatschappelijk product (d.i. hoeveelheid arbeidsuren) dit in totaal zal opnemen en over hoeveel jaar het verdeeld wordt. Het karakter dat dit werk krijgt, is, dat het tot het “openbare” type behoort, dat wil zeggen: het drukt op de begroting voor Algemeen Maatschappelijke Arbeid. Daarmee wordt dan wel de uitbetalingsfactor omlaag gedrukt, maar de kosten van een dergelijke bedrijfsuitbreiding worden door de gehele samenleving gedragen, zonder dat de verhouding van de producent tot het maatschappelijk product doorbroken wordt. Is het werk gereed, dan kan het in beheer en leiding van de bedrijfsorganisatie overgaan, die nu de gewone bedrijfsberekening doorvoert. Daarmee kan bijvoorbeeld, indien noodzakelijk, tot het “productieve type” overgaan. Het Algemene Fonds

Ten laatste wijzen we nog op een omstandigheid, die ook invloed op de uitbetalingsfactor uitoefent. En dat is de noodzakelijkheid dat de samenleving er toe moet overgaan, om van verschillende producten voorraden aan te leggen, om bij natuur of technische rampen hulp te kunnen bieden. We herinneren hier aan grote overstromingen, cyclonen, veenbranden enz., waarbij de slachtoffers op de hulp van “particuliere weldadigheid” aangewezen zijn. In het communisme zal deze soort tegenspoed door de hele samenleving gedragen moeten worden, zodat het vanzelf spreekt dat met behulp der uitbetalingsfactor een “algemeen fonds” gevormd dient te worden. De snelheid waarmee deze voorraadvorming geschiedt ligt in de handen der Raden, die op de congressen hebben vast te stellen hoe hoog het bedrag voor dit fonds zal zijn.

14. De controle op het bedrijfsleven

Het ontstaan der arbeiderscontrole in de Kerenski-tijd

De Russische en de Hongaarse revolutie hebben ook het vraagstuk van de controle op de productie vanuit de praktijk belicht. Onderzoeken we nu wat met de controle op de productie bedoeld werd dan blijkt direct dat hiermee zeer verschillende zaken werden samengevat, zodat we allereerst moeten nagaan in welke betekenissen ze optrad.

Voor de bolsjewieken was behalve de eis van vrede, de controle op de productie, uitgeoefend door de arbeiders, zoveel als het centrale programmpunt, waarmee ze de revolutie ingingen. Het bedrijfsleven, dat door de oorlog steeds meer ontwricht werd, kon niet door de sociaaldemocratische regering van Kerenski in normale banen gebracht worden. De inflatie van het geld verrichte haar verwoestende werking op de koopkracht van de massa's, er was gebrek aan grondstoffen voor de verschillende bedrijven, terwijl hamsteraars en speculanten de algemene warboel wisten te benutten om ongehoorde winsten ten koste van het arbeidende volk, te maken.[6]

Onder deze toestand ontstond vooral in Petrograd een beweging onder de arbeiders, dat ze zich niet zonder meer bij de beslissingen der ondernemers wilden neerleggen. De bedrijfsraden traden dikwijls op tegen het ontslag van arbeiders of tegen het sluiten van fabrieken. In juni 1917 eisten ze voor het eerst de boeken van een bedrijf te mogen controleren, om toe te zien dat de grondstoffen het bedrijf "niet zonder gegronde reden" verlieten. In oktober wilde een metaalfabriek het bedrijf inkrimpen "wegens gebrek aan materiaal", waarop de bedrijfsraad het recht nam de boeken te controleren, terwijl iedere order van de bedrijfsleiding ook door de vertegenwoordiger van de bedrijfsraad getekend moest zijn. In het algemeen kan men dus zeggen dat deze beweging het medebeslissingsrecht eiste bij: het aannemen en ontslaan van arbeiders, bij het vaststellen van prijzen en veelal de inmenging van de arbeiders in de dagelijkse leiding van het bedrijf. Soms ook eisten ze het ontslag van een bijzonder gehate directeur of van bepaalde ambtenaren. Kort samengevat kan men zeggen: ze eisten medezeggenschap. Hierbij dient echter in het oog gehouden te worden dat de vakverenigingen, die feitelijk pas in de loop van 1917 werden opgericht, aan deze beweging volkomen onschuldig waren. Deze eis van medezeggenschap vloeyde voort uit het bruisende initiatief, het zelf handelen der arbeiders en een dergelijke beweging kan natuurlijk niet door vakverenigingsbeambten worden doorgevoerd. Anderzijds dient echter opgemerkt te worden, dat de strijd niet ging om de onteigening der bezitters, dus om de opheffing van het kapitalisme: de controle op de productie betekende alleen, het onder controle zetten van de kapitalisten!

Ter illustratie geven we hieronder een statistiekje van het aantal directeuren en ambtenaren, dat onder de drang der arbeiders ontslagen moest worden.

Ontslagen ambtenaren en directeuren! Maart 1917 59 April 5 Mei - Juni 4 Juli 5 Augustus 17 September 21

De mensjewistische minister van arbeid Skobolev kon deze beweging natuurlijk niet laten voortwoekeren en dus gaf hij de instructie uit, dat de bedrijfsraden zich niet in de leiding van het bedrijf mochten mengen. Dit was voor de bolsjewieken koren op de molen. Ze schakelden de elementaire beweging voor bedrijfscontrole bij hun propaganda in, waarbij ze de bedrijfsraden in een federatief verband organiseerden. Hoe weinig deze bedrijfsraden met de vakverenigingen samenvielen, blijkt wel uit het feit dat bij de overname van de macht in het revolutionaire Petrograd slechts 30 % van de bedrijfsraden in de vakverenigingen georganiseerd was. Later, toen de bolsjewieken aan de macht gekomen waren, werd het werkingsveld der bedrijfscontrole door het Decreet van 14 november afgebakend, waarbij de verschillende maatregelen der arbeiders, die vroeger als onwettig golden, nu als wettelijke rechten werden vastgelegd. (We komen daar straks op terug). De "arbeiderscontrole" bij Marx

Het is een van de grote verdiensten van Lenin, dat hij (vóór de bolsjewistische staatsgreep op 7 november 1917) in zijn boekje Staat en Revolutie duidelijk naar voren bracht welke veranderingen en opvattingen omtrent het communisme in de loop der jaren bij Marx hebben ondergaan. In Het Communistisch Manifest (1847) ziet Marx de ontwikkeling naar het communisme in een steeds verder om zich grijpend staatskapitalisme, zoals we dit nu in Rusland kunnen waarnemen. (Zie hiertoe p. 31/32 van Het Communistisch Manifest, vertaling H. Gorter). De arbeidersklasse maakt zich meester

van het regeringsapparaat der bourgeoisie en de nieuwe regeringspartij(en?) zal (zullen) dan een radicaal hervormingsprogram doorvoeren met behulp van dit oude apparaat. In Het Communistisch Manifest is de doorvoering van het communisme niet de taak der revolutionaire massa's, maar de onteigening der bezitters komt tot stand door de nieuwe regering, die "aan de bourgeoisie stuk voor stuk alle kapitaal ontrukkt". De grondeigendom wordt wel opgeheven, maar de boeren moeten evenals vroeger de grondrente opbrengen, die dan aan de staat toevalt. Het particuliere kapitaal blijft voorlopig functioneren, maar de bezitters zullen "zware progressieve belastingen" hebben op te brengen. De nationale kredietbank krijgt het kredietmonopolie, terwijl er ook een staatsmonopolie voor het transportwezen wordt doorgevoerd. Dan zal de staat er toe overgaan steeds meer bedrijven te onteigenen, om ze in staatsexploitatie te nemen, terwijl tevens een snelle vermeerdering van het aantal "nationale fabrieken" tot stand moet komen. (In Rusland het 5-jarenplan.)

De revolutionaire bewegingen van 1848 en vooral de Commune van Parijs (1871) zetten het mes der kritiek in dit radicale hervormingsplan. Marx zelf constateerde dan ook, dat de praktijk van de klassenstrijd had aangetoond dat deze opvattingen voor ontwikkelde kapitalistische landen onjuist waren. Vooral 1871 toonde dat de revolutionaire massa's niet alleen de oude heersers hadden weg te jagen, maar dat ze bovendien het militair-bureaucratische apparaat van de staat moesten vernietigen. Zo komt Marx dan in zijn Burgeroorlog in Frankrijk tot de conclusie dat de arbeidersklasse de staat niet van de bourgeoisie kan overnemen, maar dat ze deze moet "vernietigen", moet "stukbreken".

Wat is nu dat "stuk breken" van de staat? De staat is geen porseleinen vaas die je in scherven kunt slaan. Wie de staat wil breken, moet de militair-bureaucratische kaste, die zich als een duizendkoppig monster boven de massa's verheft, onschadelijk maken. De Commune van Parijs deed dit, door een volledig zelfbestuur door te voeren. Ze erkende geen ambtenaren, die door de centrale staatsregering aangesteld waren, maar ze hield het recht van benoemen en ontslaan van alle functionarissen aan zich. Deze waren daardoor niet meer verantwoordelijk tegenover het centrale staatsgezag, maar uitsluitend tegenover hen die hen hadden afgevaardigd. Daarmee hadden de revolutionaire massa's de wetgevende en de uitvoerende macht tegelijk aan zich getrokken. Er was geen bureaucratie meer, die van de massa's was afgekapseld, maar de functionarissen waren tot een levend deel van de massa's zelf geworden. Het recht van benoemen en ontslaan door de leden der Commune zelf stelde alle functionarissen onder controle der massa's: ze werden tot werkelijk-uitvoerende organen van de massa's. De Commune

"bezette alle plaatsen, besturende, rechtsprekende, lerende, door keuze volgens het algemeen stemrecht der belanghebbenden, en wel met het recht tot terugroeping te allen tijde door diezelfde belanghebbenden. En ten tweede betaalde zij voor alle diensten, hoge zowel als lage, slechts het loon, dat andere arbeiders ontvangen."

(Marx - Burgeroorlog in Frankrijk)

De algemene doorvoering van het principe der "verantwoording naar beneden" is in werkelijkheid niet anders, dan dat het directe beheer en de directe leiding van het hele maatschappelijke leven in handen der arbeiders is overgegaan, zonder de omweg over de staat te nemen. De algemene doorvoering van dit principe staat ook in directe tegenstelling tot de staatskapitalistische opvattingen van de "nationalisatie" der "rijpe" bedrijven. Uit deze opvatting blijkt, dat in de marxistische gedachtegang de maatschappij als geheel "rijp" voor het communisme is en daarom ook als geheel tot de nieuwe productiewijze overgaat.

De propaganda, die de communistische partijen voeren, om het langzamerhand aan de staat brengen van bedrijven voor een groei naar het communisme uit te geven, werkt hoogst verderfelijck op de ontwikkeling van de communistische gezindheid van de arbeidersklasse. Ze legt niet het zwaartepunt

in het besef, dat de arbeidersklasse de directe controle over het maatschappelijk leven moet veroveren, maar deze moet slechts als het werktuig dienen, om de communistische partijen aan de regeringsmacht te helpen. Daarna zal dan het “communisme” vanuit de regeringsbureaus geleidelijk worden doorgevoerd, onder de dictatuur van de Communistische Partij.

Echter: een werkelijke proletarische revolutie kan in de hoogkapitalistische landen niet langs deze banen verlopen. Het doorzetten van een revolutie betekent dat de revolutionaire energieën van de massa's tot ontlading komen. En deze massa's zijn zó talrijk (anders dan in Rusland), dat de vernietigende en de opbouwende krachten niet binnen de decreten van regeringspartijen te bannen zijn. Bij een werkelijke proletarische revolutie kan een partijdictatuur zich niet handhaven. Een partijdictatuur heeft hier alleen kans van slagen, als de revolutie niet doorzet, als ze halverwege blijft steken. Een partijdictatuur krijgt hier alleen een kans als product van een onvoldragen revolutie, waarbij de bourgeoisie zich als laatste toevlucht aansluit, “om erger te voorkomen”, omdat een partijdictatuur op zijn best het staatskapitalisme verwezenlijken kan, d.w.z. ze laat het kapitalisme voortbestaan, zij het in gewijzigde vorm. De arbeiderscontrole bij de bolsjewieken

Het verloop van de Russische Revolutie laat praktisch de onverenigbaarheid van Het Communistisch Manifest en de Burgeroorlog in Frankrijk zien. Of anders gezegd: vanuit de praktijk wordt aangetoond dat de beginselen van de Commune van Parijs, de “verantwoordelijkheid naar beneden”, d.i. de heerschappij van de arbeidersklasse, onverenigbaar is met het staatskapitalisme. De bolsjewieken wilde beide verenigen, wat onmogelijk bleek: ze moesten de leiding van het maatschappelijk leven steeds meer uit de handen der arbeiders nemen, om haar naar de oude bourgeoisie en de centrale regeringsbureaus te verleggen.

Toen de bolsjewieken aan de macht kwamen, voerden ze de maatregelen door, zoals die in Het Communistisch Manifest zijn aangegeven. Alleen de banken en het transportwezen zouden in handen van de staat overgaan, terwijl de industrie nog particulier bezit moest blijven:

“Wij nemen het Duitse staatskapitalisme als voorbeeld, het is ons ver vooruit ... Het opbouwen van zulk een staatskapitalisme bij ons in Sovjet Rusland ... zou onze redding zijn.”

(Lenin – Op het Congres der CPR. Zitting van 29-4-'18) (Naar onze tijdrekening 11-5-1918.)

In de CPR is alleen onenigheid omtrent het tempo waarmee dit staatskapitalisme doorgevoerd zal worden. De “linksen”, onder leiding van Radek en Boecharin, dringen er op aan, dat de industrie terstond aan de staat gebracht zal worden, maar Lenin weet dit nog tot het einde van juni tegen te houden.

Dat het inderdaad niet in de bedoeling lag de bourgeoisie te onteigenen, blijkt zonneklaar uit de brochure van Lenin, De dreigende catastrofe. Deze brochure werd één maand voor de revolutie geschreven. Lenin behandelt hier het vraagstuk van de nationalisatie van de banken en daaromtrent zegt hij dan:

“Als de nationalisatie van de banken zo dikwijls met het in beslagnemen der particuliere vermogens verwisselt wordt, dan komt deze verwarring door de burgerlijke pers, wier belangen bestaan in het bedriegen der lezers. Het eigendom aan kapitalen; waarmee de banken werken en die in de banken geconcentreerd zijn, wordt door gedrukte en geschreven stukken verzekerd, die men aandelen, obligaties, wissels, kwitanties enz. noemt. Geen enkele van deze stukken gaat verloren of verandert, als de banken genationaliseerd worden, dat is, als alle banken tot één staatsbank versmolten worden. Wie 15 roebel op de spaarbank heeft, blijft eigenaar van deze 15 roebel, ook na de nationalisatie der banken, en wie 15 miljoen heeft, zal ze in de vorm van aandelen, obligaties, wissels, goederennota's

en dergelijke, ook na de nationalisatie behouden.”

(Lenin – Die drohende Katastrophe, p. 10)

De nationalisatie van de banken (27 december 1917) werd dan ook in deze zin doorgevoerd, wat blijkt uit het feit dat de industrie tot einde juni 1918 in particulier bezit bleef en de ondernemers de bedrijven ook na de nationalisatie der industrie in “gratis pacht- en vruchtgebruik” behielden.

Toch zou dit systeem volgens de bolsjewieken geen gewoon staatskapitalisme zijn, zoals we dit in West-Europa kennen. Dit systeem zou gedragen worden door de beginselen van de Commune van Parijs, door de “revolutionair-democratische controle” van de arbeiders uit de bedrijven.

“Opdat de controle over de industrie werkelijk doorgevoerd wordt, moet er een arbeiderscontrole (spatiëring door Lenin) zijn, moet er in alle instellingen een meerderheid van arbeiders zijn, en moet het bestuur aan alle bevoegde arbeidersorganisaties verantwoording afleggen.”

(Lenin in de Pravda, nr. 72, 16 juni '17)

Dienovereenkomstig bepaalde dan ook het eerste decreet op de Arbeiderscontrole (14 november 1917), dat de bedrijfsraden met de controle over de productie, over het vaststellen der prijzen, over het aanschaffen van grondstoffen en over de financiële politiek van het bedrijf werden belast. Ze mochten zich echter niet in de dagelijkse leiding mengen, of zich in de plaats van deze leiding stellen, terwijl een “onteigening” verboden werd. Deze bepalingen golden zowel voor de Staats- als voor de particuliere bedrijven. Houdt men daarbij in het oog dat in het eerste decreet meteen besloten werd tot een landelijke verbinding van alle controlecomités, dan zou daarmee het hele maatschappelijke leven onder controle der arbeiders vallen.

Bij doorvoering van dit decreet zouden de leiders van het economische leven en het beambtenapparaat dus naar beneden verantwoordelijk zijn. Ze zouden niet van de massa zijn afgesloten, maar ze zouden de uitvoerende organen der arbeiders zijn. Onder deze omstandigheden was dan ook niet de bedrijfsleider voor de gang der productie verantwoordelijk, maar de arbeiders van het bedrijf als geheel. Er zou geen individuele verantwoordelijkheid zijn, maar een collectieve.

In de praktijk kwam van dit decreet echter niets terecht. D.w.z.: de samenwerking van Kapitaal en Arbeid, waarop het gegrondvest was, liet zich niet doorvoeren. De bezitters weigerden onder deze controle te werken ... en saboteerden de productie ... of sloten het bedrijf. De bourgeoisie en haar beambtenapparaat lieten zich niet onder de arbeiderscontrole stellen.

“Het decreet der Radenregering verplichte de ondernemers, de arbeiderscontrole in alle bedrijven in te voeren. Ondertussen bleek echter, dat de arbeiderscontrole een halve maatregel was en daarom niet was door te voeren. Als leuze betekende de arbeiderscontrole de groeiende en tevens nog onvoldoende macht van het proletariaat, dat betekent, ze was de uitdrukking van de nog niet overwonnen zwakheid der beweging.”

(Larin en Kritman – Wirtschaftsleben und wirtschaftlicher Aufbau in Sowjet-Rusland, 1917-20. (Geciteerd bij A. Rosenberg, Geschichte des Bolschewismus, p. 114)

Daarmee stonden de bolsjewieken voor de keus, de arbeiderscontrole op te heffen, of de leiding van het economische leven inderdaad op de arbeiders te doen overgaan, door van hun staatskapitalistische plannen af te zien. In werkelijkheid was er echter geen keus: de arbeidersklasse was veel te zwak, ideologisch en in aantal, om de leiding van het economisch leven op zich te kunnen nemen. Er waren slechts 2 miljoen industriearbeiders met familie, die voor een aanzienlijk deel nog in het boerenbedrijf stonden, tegenover 120 miljoen boerenbevolking (familie inbegrepen). En zo

besloten de bolsjewieken dan tot opheffing van de arbeiderscontrole.

Van het staatskapitalisme onder revolutionair-democratische controle bleef alleen het staatskapitalisme over!! De vernietiging der arbeiderscontrole door de bolsjewieken

We willen er nu toe overgaan, in zeer korte trekken de ontmanning der arbeidersklasse door de bolsjewieken aan te geven. Daartoe moeten we de aandacht richten op de verhouding van de arbeidersraden tot de vakbeweging.

Gedurende de Kerenski-periode waren er twee organisaties van de industriearbeiders naast elkaar: de vakverenigingen en de arbeidersraden. De arbeidersraden waren de directe vertegenwoordigers der arbeiders in de fabrieken, ze stonden zelf ook in het bedrijf. De arbeidersraden waren het eigenlijke wapen voor de "directe actie". Een revolutionaire kern van arbeiders uit een bedrijf riep het hele personeel op voor een bedrijfsvergadering en daar werd dan de houding in de verschillende vraagstukken bepaald. Hier werd dus niet gevraagd: tot welke partij of vakvereniging behoort je? Dit was volmaakt onverschillig. Als bedrijfseenheid werden de besluiten genomen, de klasse-eenheid ging boven de versplinterde geest van de lidmaatschapkaarten. Het handelen der massa's werd daarmee uit het kader der leiderspolitiek van de verschillende partijen en vakverenigingen gehaald en werd tot klassepolitiek gemaakt.

Natuurlijk waren de vakverenigingen en de sociaaldemocraten heftige tegenstanders van de arbeidersraden. Alleen de bolsjewieken steunden ze direct krachtig en organiseerden ze in een landelijk verband, omdat deze levende activiteit der massa's een belangrijke rol zou spelen bij de strijd om de macht voor de bolsjewieken.

Dat duurde echter slechts totdat de massa's de bolsjewieken aan de regeringsmacht geholpen hadden. Toen draaiden ze de arbeidersraden de nek om en gingen ze naar het vakverenigingsfront over. Reeds 22 december 1917 werd de arbeiderscontrole aan de Moermansspoorweg door de bolsjewieken ontbonden en daarvoor kwam een directeur in de plaats, die door het Volkscommissariaat van Verkeer was aangewezen. In dit teken stond het verdere verloop der revolutie.

De bolsjewieken gaan nu de revolutie in "ordelijke" banen leiden, en om hun leiderspolitiek door te zetten, kwam het er dus vóór alles op aan zich van die lastige bedrijfsraden te ontdoen. Ze deden dat op dezelfde manier, die de Duitse sociaaldemocratie en de vakbeweging een jaar later in Duitsland zouden toepassen: ze schakelden ze bij het centrale bestuursapparaat van de vakbeweging in! (Wettelijke bedrijfsraden in Duitsland). Het was wel een pijnlijke, maar een korte operatie.

In januari 1918 (dus toen de bolsjewieken de macht 2 maanden in handen hadden), organiseerden ze een gemeenschappelijk congres van vakverenigingen en de bedrijfsraden, om tot een "samenwerking" van de veelal tegengestelde bewegingen te komen. Omdat volgens de bolsjewieken de vakverenigingen geroepen zouden zijn, tezamen met de Opperste Economische Raad de leiding van het bedrijfsleven op zich te nemen, moesten enerzijds de vakverenigingen tot industriebonden omgebouwd worden en anderzijds moesten de bedrijfsraden de centrale leiding volgen. De bedrijfsorganisaties zouden de onderste "cellen" van de industriebonden zijn. Aldus werd besloten. Toch geschiedde dit niet, dan na belangrijke tegenstand van de arbeidersraden. Dit was volkomen begrijpelijk, omdat alle zelfstandige beweging, het eigenlijke levensbeginsel van de Raden, had opgehouden; alle geldmiddelen werden in handen van de centrale besturen gelegd. Alle zelfstandige kassen in de bedrijven (stakingskas, ondersteuningskas) werden verboden, waarmee de zelfbeweging der bedrijfsraden aanzienlijk werd beknot. Deze zelfbeweging was naar de mening der bolsjewieken ook volkomen overbodig, want op het daaropvolgende vakverenigingscongres (20 april 1918), waar

ze de meerderheid hadden, namen ze de volgende resolutie aan:

“Conflicten tussen de arbeiders en de bedrijfsleidingen moeten terstond aan het Centrale Hoofdbestuur der Vakbeweging ter beslissing voorgelegd worden. Ingeval de arbeiders weigeren zich aan de beslissingen der vakvereniginginstanties te onderwerpen, moeten ze terstond uit de vakvereniging geroyeerd worden, en hebben ze alle daaruit voortvloeiende gevolgen te dragen.”

(Bode van de Arbeid, 1918 Nr. 5/7. Orgaan v.h. Volkscommissariaat van Arbeid)[7]

Een tweede gevolg van de gecombineerde vergadering van vakverenigingen en bedrijfsraden (januari 1918) was de enorme groei der vakbeweging. Behalve dat de arbeidersraden, die eerst voor een groot deel buiten de vakverenigingen stonden er nu in opgenomen werden, werd tevens, zoal niet wettelijk, dan toch praktisch het verplichte lidmaatschap doorgevoerd. Door de partijcel van een bedrijf werd een bedrijfsvergadering uitgeschreven, waar ze het voorstel deed, collectief tot de vakvereniging toe te treden, wat dan door handopsteken werd beslist. Was het bedrijf zo tot de vakvereniging overgegaan, dan werden alle nieuw aangenomen arbeiders automatisch als lid ingeschreven, terwijl de contributie van het loon werd afgehouden. Het groeien van de vakbeweging was dus geenszins het groeien van het “klassenbewustzijn” der arbeiders, maar het lid zijn der vakvereniging was tot “een ambtelijke verplichting” (Tomski) geworden en

“de arbeiders aanvaardden het afhouden der contributie als een van boven komend bevel, dat volkomen van hun wil onafhankelijk was”.

(Tomski - Beginselen der Vakorganisatie, p. 69.)

Het derde en belangrijkste gevolg van de gecombineerde vergadering van vakvereniging en bedrijfsraden (januari 1918) was echter van heel andere aard. Alleen de arbeidersorganisaties die door de centrale raad van de vakverenigingen erkend werden, waren wettelijk toegestaan. Gezien het feit dat het lid zijn van de officiële vakvereniging “een ambtelijke verplichting” was, betekende dit niet meer of minder dan dat de arbeidersklasse in werkelijkheid van het recht van organisatie beroofd werd. Men “mocht”, neen, men moest lid zijn van de bondgenoot van de regeringspartij. In werkelijkheid mocht (en mag!) de arbeidersklasse zich niet organiseren, om voor de verdediging van haar belangen op te komen. [Het recht van ...]

“Het recht van benoemen en ontslaan door de leden der commune zelf, stelde alle functionarissen onder controle der massa's, ze werden de werkelijke uitvoerende organen der massa's...”

(Marx - Burgeroorlog in Frankrijk, p. 40)

Waar de arbeidersklasse al in de allereerste periode van de revolutie van het recht van organisatie beroofd werd (de regeringspartij zou wel voor haar belangen opkomen!) ligt het voor de hand dat het met de leiding der productie door de arbeiders, de verantwoording “naar beneden” van alle functionarissen, zo mogelijk nog droeviger gesteld moet zijn. Dit is dan ook inderdaad zo. We wezen reeds vroeger op de tegenstelling tussen de Opperste Economische Raad en de bedrijfsorganisaties, hoe bijvoorbeeld de stijfselfabriek “Jivilov” “genationaliseerd” werd, maar dat de arbeidersraad weigerde de fabriek aan een vertegenwoordiger der OER over te dragen. Zo voerde de OER een stelsel van inspecteurs in, om de metaalbedrijven van Petrograd onder zijn controle te brengen, maar er ontstonden ernstige conflicten tussen de inspecteurs en de bedrijfsraden. Ook is het niet toevallig dat het Verbond van Arbeidersafgevaardigden, dat de “autonomie van de bedrijfsraden” verdedigde, juist in de spoorwegwerkplaatsen ontstond, omdat hier het opzij schuiven van de arbeidersraden (Moermansspoorweg) het eerst begon. De eigenlijke slag werd echter op het reeds bovengenoemde vakverenigingcongres van 20 april 1918 geleverd. De bolsjewieken deden het voorstel de

verantwoording “naar beneden” af te schaffen, dooradat ze voorstelden voortaan de individuele verantwoordelijkheid van de directeur door te voeren. Aldus werd besloten. De directeur was daarmee geen verantwoording meer schuldig aan de arbeiders van het bedrijf, maar wel aart de “hogere autoriteiten”, een verantwoording die natuurlijk alleen mogelijk is als hij het bedrijf “individueel” leidt, zonder de arbeiders. De arbeiders werden dus uit de leiding van het bedrijfsleven teruggedrongen en de “arbeiderscontrole” werd teruggebracht tot het controleren, in hoeverre de directeur de arbeidswetten en de collectieve contracten met de vakverenigingen naleefde, een toestand dus die met de functie van de wettelijke bedrijfsraden in Duitsland overeenkomt. Na de invoering van de Nieuwe Economische Politiek in maart 1921 werden ook de vakverenigingen uit de leiding der productie verdrongen, welke in naam op de Opperste Economische Raad, maar in werkelijkheid op de tsaristische bourgeoisie en haar “spetsen” (specialisten) overging. Dat deze toestand ook nog heden zo is, bleek duidelijk uit het in 1930 gevoerde zg. “Ramsinproces”; alle frases, die over de dictatuur van het proletariaat in Rusland verkocht worden, kunnen toch niet het feit versluieren dat de oude bourgeoisie de leiding der productie in handen heeft. Deze “rode directeuren” zijn aan de arbeiders natuurlijk geen verantwoording verschuldigd ... want ze zijn ook niet door hen aangesteld. In dit verband herinneren we aan de reeds vroeger door ons gepubliceerde Maatregelen tot de nieuwe ordening van het beheer der productie en het vastleggen van de dictatoriale rechten van de leider in de bedrijven, een resolutie die door het Centrale Comité van de CPR op 7 september 1929 werd aangenomen.

Van het gezichtspunt van “het stukbreken van de staat”, de vernietiging van het oude beambtenapparaat, het stellen van alle functionarissen onder de controle der massa’s, beweegt de Russische Revolutie zich dus steeds verder van het communisme af. De afkapseling van de massa’s van de leiding der productie is een voldongen feit geworden en daarmee is de oude toestand van de bureaucratische overheersing in nieuwe vorm hersteld. De bolsjewieken moesten tenslotte zwichten voor de achterlijkheid van de sociale structuur in het Russische boerenland en waren gedwongen de proletarische elementen, die in de Russische Revolutie aanwezig waren, “stuk te slaan” en het oude beambtenapparaat over te nemen.

“Wij hebben het oude staatsapparaat overgenomen, naar dat was ons ongeluk. Het staatsapparaat werkt dikwijls tegen ons. De zaak was deze, dat in 1917, nadat we de macht aan ons getrokken hadden, het staatsapparaat ons saboteerde. Wij waren toen erg geschrokken en zeiden: keer alstublieft tot ons terug en ze kwamen terug. Dat was ons ongeluk.”

(Lenin – Protocol 4e wereldcongres van de 3e Internationale 1922, p. 228) De controle op het bedrijfsleven. 2. Controle onder het staatskapitalisme

Vestigen we nu echter de aandacht op de controle op het bedrijfsleven in boekhoudkundige zin, dan ligt het voor de hand dat de vorm van deze controle ten nauwste samenhangt met de rechtskundige grondslagen der samenleving. Het karakter der controle wordt dus door het karakter der nieuwe eigendomsverhoudingen bepaald. Gaan de productiemiddelen in staatsbezit over, dan wordt de regeling van productie en distributie ook een staatsfunctie en de controle verschijnt als een toezicht van bovenaf op het naleven der staatsdecreten. De staat stelt een leger inspecteurs, accountants enz. aan, die het financiële beheer moeten nagaan. Het is een improductief apparaat, dat voor de staat alleen dient, zich de toe-eigening der goederen te verzekeren. Voor zover de staat hier een “arbeiderscontrole” wil inschakelen, kan deze geen andere zin hebben dan controle op het naleven der bepalingen, die door de opperste leiding van het bedrijfsleven zijn vastgesteld. In het staatskapitalisme kan de “arbeiderscontrole” daarom nooit uitgaan boven de zg. “medezeggenschap” in de bedrijven.

Varga schildert ons de controle onder het staatskapitalisme als volgt:

“Tot de functies van de organisatorisch-centrale leiding behoort de controle op de bedrijfsleiding en het financiële beheer over het staatsvermogen, een probleem dat in Rusland bijzonder grote moeilijkheden meebracht ... Het lichtvaardige omgaan met de staatsgoederen, met het onteigende vermogen der bourgeoisie, komt in het bijzonder voort uit de hebzuchtig-kapitalistische tendens der gehele maatschappij, wier moraal nog in het bijzonder ondergraven werd door de langdurige oorlog. Hier speelt echter ook een zekere onklarheid omtrent de nieuwe eigendomsverhoudingen een rol. De proletariërs die de onteigende bedrijven beheren, vervallen al te licht in de mening dat de bedrijven hun eigendam zijn en niet der hele samenleving. Dit maakt een goedwerkende controle bijzonder belangrijk, daar het tegelijk een uitstekend opvoedingsmiddel is ... Het vraagstuk der controle was in Hongarije zeer goed opgelost (cursief van Varga). De controleurs, die vroeger de kapitalisten dienden, werden met advocaten en leraren van het middelbaar onderwijs, die tot dit beroep opgeleid werden, als staatsambtenaren in een aparte afdeling van de economische raad samengevat. De afdeling was volgens de beroepsgroepen ingedeeld, zodat dezelfde controleurs voortdurend de bedrijven van bepaalde industriebranches controleerden. De controle strekte zich niet alleen uit over het geld en materiaalverbruik, maar ook over de juiste aanwending der arbeidskrachten, over het onderzoek naar de oorzaken van een slechte arbeidsprestatie of de ongunstige resultaten in het algemeen. De betreffende controleur onderzocht op bepaalde tijden bedrijf en boekhouding ter plaatse en stelde een bericht samen, waarin niet alleen de fouten werden aangewezen, maar ook voorstellen tot verbetering werden gedaan. De controleurs hadden zelf in het geheel geen beschikkingsrecht over de door hen gecontroleerde bedrijven, zij brachten slechts hun berichten aan de betreffende organisatiebesturen. Ondertussen vormde zich spoedig een samenwerking tussen de controleur, de productiecommissaris en de bedrijfsraad. De voorstellen van de controleur werden dikwijls spontaan opgevolgd. Ook werd een orgaan Het Blad der Controleurs opgericht, dat aan alle onteigende bedrijven werd toegestuurd en dat er veel toe bijdroeg de organisatorische kwesties der bedrijfsleiding in arbeiderskringen duidelijk te maken. De systematische controle strekte zich niet alleen uit over de bedrijven, maar ook over het doen en laten van alle volkscommissariaten.”

(Varga - als boven, p. 67/8)

Wat Varga hier de controle op de productie noemt, is het door elkaar hutsen van twee zeer verschillende dingen. Het ene heeft betrekking op de controle in boekhoudkundige zin de controle op de bedrijfsboeken; dus een kwestie van inkomsten en uitgaven. Het andere is de technische controle. Het houdt zich bezig met de rationalisatie der productie.

Het samenkoppelen van deze verschillende functies is voor het staatskapitalisme niet toevallig. Ze zijn de uitdrukking van de grondslag waarop de productie staat: de rentabiliteit. Controlekaarten, prikklokken, taylorstelsel en lopende band zijn in dit systeem de functies van de rentabiliteit, het is rationalisatie die tegelijk controle is; maar de controle van een hogere macht over de dienstbaar gemaakte arbeid.

Controle op de productie betekent hier, controle op de producenten, of ze rendabel genoeg werken, of ze voldoende overschot afwerpen voor de beheerders van het apparaat. De controle draagt het karakter van de heerschappij over de producenten. De controle in het communisme

In de associatie van vrije en gelijke producenten op de grondslag van de arbeidstijdrekening is de controle van heel ander karakter, omdat we hier met andere rechtsverhoudingen te doen hebben. De arbeiders ontvangen de gebouwen, machines en grondstoffen van de gemeenschap, om hiermee nieuwe goederen vóór de gemeenschap voort te brengen. Ieder bedrijf vormt dus een collectieve rechtseenheid die aan de gemeenschap rekenschap aflegt omtrent haar beheer. Openbare boekhouding voor alle bedrijven is daarvan een natuurlijk gevolg.

Zoals we gezien hebben, kent het bedrijf geen “inkomsten en uitgaven”, het kan nooit met “overschotten of tekorten” werken, met andere woorden: de rentabiliteit bestaat niet onder het communisme. Geld bestaat niet. Alle goederenoverdracht is niet andere dan een kwestie van overboeking op het girokantoor, terwijl niemand ooit iets anders dan individuele consumptiegoederen in zijn bezit kan krijgen. Het “inkomen” kan bij niemand groter zijn dan de producten die hij voor zijn gewerkte uren uit de consumptie kan wegtrekken.

Wanneer we de controle op het bedrijfsleven in het communisme bespreken, bedoelen we daarmee niet verschillende commissies uit te denken, die zich met deze controle hebben te belasten. Niet dat dergelijke organen er niet zullen zijn, maar ze vallen buiten de gezichtskring van de mogelijkheden van theoretisch onderzoek. We willen daarom alleen onderzoeken welke vormen van controle direct in de zakelijke gang van het bedrijfsleven besloten liggen. We bedoelen, op welke wijze het bedrijfsleven zich zelf controleert, zonder toedoen van enige “controleur”.

In de associatie van vrije en gelijke producenten geschiedt de controle op het bedrijfsleven niet door personen en instanties, maar ze wordt voltrokken door de openbare registratie van het zakelijke verloop van het bedrijfsleven. Dat betekent: de productie wordt gecontroleerd door de reproductie.

Daarbij is dan te bedenken, dat het communisme niet maar in het wilde weg produceert, maar werkt volgens een vooraf opgesteld productieplan, waarbinnen het economische leven zich in grote lijn zal bewegen. Dit productieplan is niet anders dan het vaststellen van de omvang der verschillende productiesferen.

Het bepaalt dus hoeveel arbeid de samenleving wil besteden aan het vervaardigen van productiemiddelen, van grondstoffen, levensmiddelen, amusementsbedrijf, enz. Deze plannen worden niet door de “economen” “uitgedacht”, maar ze groeien uit de maatschappij omhoog. Doordat de consumptie door alle mogelijke soorten van verbruiksorganisaties direct op de productie gekoppeld is, weten de bedrijven precies in hoeverre ze in de behoefte aan hun product kunnen voorzien. Blijkt het dat de textielbranche niet aan alle vraag kan voldoen, dan zal ze bij de vaststelling van het volgende productieplan met voorstellen komen deze bedrijfstak meer dan normaal uit te breiden. Zo “groeit” het productieplan uit de praktijk van het leven. Is dit plan echter eenmaal vastgesteld, dan zullen de verschillende bedrijfsorganisaties zich ook binnen dit raam moeten bewegen en kunnen ze hun productiebudget niet overschrijden. Dat behoort tot de algemene regels, waarnaar het bedrijfsleven verloopt.

In de Algemeen Maatschappelijke Boekhouding van het girokantoor, in deze verkleiningspiegel van het bedrijfsleven, hebben we al direct een overzicht, of iedere branche zich binnen het productieplan houdt. Is ieder bedrijf afzonderlijk bij de giro aangesloten, dan valt ieder bedrijf afzonderlijk onder deze boekhoudkundige controle. Is de productiebranche als geheel aangesloten (bv. de suikerindustrie als geheel) dan valt de boekhoudkundige controle van de afzonderlijke bedrijven binnen het raam van deze productiegemeenschap.

Op welke wijze controleert het bedrijfsleven nu zich zelf? Het is de maatschappelijk gemiddelde productietijd, die dit doet. In hoofdstuk 8 gaven we een voorbeeld hoe de maatschappelijk gemiddelde productietijd bepaald kan worden. We hebben daar gezien dat de bedrijven niet alle even productief zijn, maar dat het ene onder en het andere beneden het maatschappelijk gemiddelde komt. Blijkt in de productie dat een bedrijf ver boven het gemiddelde komt met zijn productietijd, dan wijst de zakelijke productie zelf aan dat een onderzoek naar de oorzaken noodzakelijk is.

Het is ook mogelijk dat de maatschappelijke productietijd zelf fout berekend is. Was het te hoog, dan ontstaat in de boekhouding een groter bedrag aan uren in de maatschappij “doorgegeven” dan in de

vorm van p, g en a in het bedrijf werd opgenomen. Waar de in en uitgaande stroom echter altijd gelijk moet zijn, geeft een dergelijke toestand dus een fout in de berekening weer. Het maatschappelijk gemiddelde kan ook te laag berekend zijn. In dit geval demonstreert zich dit in de boekhouding, doordat de binnen vloeiende stroom groter is dan de uitvloeiende. Voor het bedrijf of de industriebranche doet zich dit pijnlijk gevoelen, doordat de bedrijven zich niet kunnen reproduceren. D.w.z. de productie komt tot stagnatie. Hieruit blijkt dus, dat de maatschappelijk gemiddelde productietijd een onverbidde "controleur" is, die zich telkens doet gevoelen als het bedrijfsleven hem gewild of ongewild komt doorbreken. Of zoals men ook kan zeggen: de productie wordt door de reproductie gecontroleerd. Het zijn de bewegingswetten van het bedrijfsleven zelf, die de controle uitoefenen en een inbreuk direct aangeven.

De controle op de openbare bedrijven biedt niet zoveel vormen van automatische controle, doordat het product "gratis" in het verbruik overgaat. Er is hier meestal geen maatschappelijk gemiddelde productietijd en in de bedrijfsboeken kan meestal niet verschijnen, hoeveel product is "doorgegeven".

Deze bedrijven werken volgens de formule $p + g + a = \text{"dienst"}$. Ook het reproductieproces treedt hier niet op als controlerende factor. Hier kan de maatschappelijke boekhouding alleen controleren of de "dienst" zich binnen haar productiebudget blijft bewegen, dus of ze haar verbruik aan p, g en a niet overschrijdt.

Of de "dienst" voldoende productief werkt, kan hier niet blijken. Daartoe moet men dus naar andere middelen grijpen. Bv. hoeveel arbeidsuren bij een km tramverbruik worden besteed, of het vergelijken van de "kosten" van het onderwijs in de verschillende communes per hoofd enz. Maar dergelijke soort van controle valt buiten de onderzoeken in dit geschrift.

15. De doorvoering van het communisme in het boerenbedrijf

De ontwikkeling naar de warenproductie

Het is een bekende uitspraak, dat iedere nieuwe samenleving uit de schoot der oude geboren wordt. Het kapitalisme schept in zijn razendsnelle industriële ontwikkeling een steeds machtiger en sterker geconcentreerd productieapparaat, waardoor enerzijds het aantal bourgeois, dat de beschikking erover heeft, vermindert en anderzijds brengt het een steeds groter deel van de bevolking tot loonarbeid. Deze ontwikkeling schept tegelijk de voorwaarden, waardoor het kapitalisme ten onder gaat. De noodzakelijke voorwaarde voor deze groei van het proletariaat is een steeds intensere uitbuiting, terwijl de strijd om het bestaan en de onzekerheid van bestaan zich steeds scherper doen voelen. (Zie Marx - Loonarbeid en Kapitaal). Onder deze verhoudingen blijft voor het proletariaat slechts één uitweg over: het communisme.

Beschouwen we de ontwikkeling van de landbouw naast die der industriële, dan krijgen we een heel ander beeld. Ondanks alle voorspellingen, dat ook de landbouw zich zou moeten concentreren, dat de kleine en de middelboer door grote landbouwconsortiums verdrongen zou worden, is hiervan tot nu toe heel weinig te zien.

Niet alleen de middelboer, maar ook de kleine heeft zich weten te handhaven, terwijl van een groei naar het grootbedrijf in bovenbedoelde zin geen sprake is. Ja, zelfs is een krachtige groei van het kleinbedrijf te constateren.

Deze gang van zaken is voor de theoretici van het staatscommunisme zeer teleurstellend. De arbeid

in de industrie krijgt een steeds meer maatschappelijk karakter, terwijl dat van de boer, volgens hen, even afgesloten blijft. In de industrie worden de bedrijven steeds meer “rijp” voor het communisme, of wat ze daar dan onder verstaan, en in het boerenbedrijf willen ze maar niet “rijpen” voor centraal staatsbeheer.

Vanuit de gezichtshoek van het staatscommunisme is en blijft de landbouw daarom een struikelblok voor de doorvoering van het communisme. Naar onze mening echter, heeft het kapitalisme de objectieve voorwaarden voor de doorvoering van het communisme ook in de landbouw nu reeds volkomen doorgevoerd. Het hangt er slechts van af hoe men de dingen ziet, of men het beheer der productie in de centrale regeringsbureaus wil leggen, of dat men het in handen van de producenten zelf legt.

Om te doen zien, dat het boerenbedrijf nu reeds volkomen “rijp” voor het communisme is, willen we in korte trekken de toestand van de agrarische bedrijven geven, zoals deze in West-Europa, Amerika, en Australië is. (Voor uitvoeriger beschouwing verwijzen we naar de door ons uitgegeven brochure: Ontwikkelingslijnen in het boerenbedrijf). We zullen dan zien dat het boerenbedrijf door en door kapitalistisch geworden is en dat de productie net zo verloopt, als in de industrie.

Eén der kenmerken der kapitalistische productie is, dat het een “waren”productie is. “Waren” zijn gebruiksvoorwerpen, die de producent niet voor zichzelf maakt, maar voor anderen, voor de maatschappij, en zijn arbeid is daardoor maatschappelijke arbeid. In het stofwisselingsproces der samenleving zijn zodoende alle “waren”producenten onderling verbonden, ze leven in volkomen onderlinge afhankelijkheidpositie en daarmee vormen ze in werkelijkheid een gesloten geheel.

Het oude boerenbedrijf kende de “waren”productie slechts als bijkomstigheid. Het was een wereldje op zichzelf, dat nagenoeg alles wat het voortbracht ook zelf verorberde. De boer was zijn eigen kleermaker, metselaar, textielabrikant en levensmiddelenleverancier. De boer werkte dus niet voor anderen, voor de samenleving maar voor zijn eigen familiekring. De boer bracht dus heel weinig ter markt, waardoor hij weliswaar ook heel weinig geld in handen kreeg, maar waardoor hij in ieder geval een “onafhankelijk” bestaan had.

De industriële warenproductie heeft deze geslotenheid echter doorbroken. Wist ze enerzijds een stroom goedkope producten over de aarde te strooien, anderzijds werd door de werkingen van het kapitalisme de pacht verhoogd, terwijl tevens de staat steeds hogere belastingen verlangde. Het is hier niet onze taak het kapotslaan van het boerenbedrijf na te gaan. (Zie: Rosa Luxemburg – Die Akkumulation des Kapitals). We willen alleen het resultaat vaststellen dat voor ieder duidelijk zichtbaar is. Het boerenbedrijf had steeds meer geld nodig om aan zijn verplichtingen te kunnen voldoen. Geld kan het echter alleen krijgen, door meer product op de markt te brengen. En hierbij lagen nu voor de boer twee wegen open: óf de boer moest, bij gelijke productiviteit zelf minder verbruiken, óf hij moest de productiviteit van zijn arbeid opvoeren. Nog minder verbruiken dan een boer van de oude stempel behoort echter tot de onmogelijkheden, zodat alleen het opvoeren van de productiviteit als uitkomst verscheen.

Hier ligt het punt waar de economen zich tot nu toe vergist hebben: zij namen voor het boerenbedrijf dezelfde ontwikkeling aan, als voor de industrie. In de industrie werd een steeds grotere productiviteit bereikt door de samenvloeiing van kapitalen, door steeds nieuwere, productiever machines in te voeren, die alleen in reuzenbedrijven toegepast kunnen worden. Dienovereenkomstig meenden ze, dat dit zelfde concentratieproces zich ook in de landbouw moest voltrekken, zodat de kleine en middelboer in hoofdzaak zouden verdwijnen, terwijl de landbouwconsortiums de beslissende rol in de productie zouden spelen. De kleine en middelboeren zouden daarmee allen tot loonarbeiders van het naamloze vennootschappenkapitaal in de landbouw gemaakt worden.

De economen hebben zich tot nu toe in dit opzicht grondig vergist. Het is echter wel merkwaardig dat de industriële ontwikkeling, die de concentratie in de landbouw tot stand zou moeten brengen, zelf de grondslag legde, waardoor die landbouw een heel andere ontwikkeling nam. Het waren in het bijzonder de motor, de kunstmeststoffen en de landbouwwetenschap, die de productiviteit van de arbeid menigvuldig wisten te doen stijgen, zonder tot die grote samenvloeiing van kapitalen te leiden. Door de moderne bemesting speelde de aard van de grond een ondergeschikte rol, de opbrengst per ha nam geweldig toe, zodat de boer veel meer "waren" dan vroeger op de markt kon brengen, terwijl het moderne verkeer voor een alzijdig transport zorg kon dragen.

Tegelijk met het opvoeren van de opbrengst per ha voltrok zich een ander verschijnsel van grote betekenis. Zodra de productie op wetenschappelijke grondslagen komt te staan, treedt het verschijnsel der specialisatie met dwingende kracht op. "De specialist" is een holbewoner. Hij ziet slechts een klein streepje van het heelal, maar dat ziet hij heel scherp", zegt Multatuli ergens. Zo zien we hoe de boeren zich organiseren om slechts bepaalde producten te leveren, maar hierin dan ook het hoogste bereiken, wat bij de huidige stand der wetenschap en zijn financiële draagkracht mogelijk is. Naar deze specialisatie richten ze dan hun bedrijf in, d.w.z.: ze hebben slechts die bepaalde gereedschappen en werktuigen, die voor hun speciale product nodig zijn.

Zo is de toestand van het boerenbedrijf heden in West-Europa, Amerika en Australië. Daarmee is de boer tot warenproducent geworden in de volste zin van het woord!! De boer brengt nu niet meer zijn "overschot" op de markt, als hij in zijn eigen behoeften voorzien heeft, maar hij verkoopt al zijn product. Wat hij maakt, verbruikt hij zelf niet en wat hij zelf nodig heeft, wordt door hem niet vervaardigd. De boer werkt dus niet meer voor de eigen familiekring, maar voor de maatschappij en hij verricht dus maatschappelijke arbeid. Het gesloten huisbedrijf van de boer is door de specialisatie vernietigd: het boerenbedrijf is overgegaan tot de "industriële productie".

Mag de boer daarbij de "bezitter" van zijn stukje land gebleven zijn, toch is zijn positie enorm verslechterd. Zeker, hij kan bij goede conjunctuur goede zaken maken, maar hij is nu volkomen van de wisselvalligheden van de markt afhankelijk. Zijn bestaansonzekerheid hield gelijke tred met zijn specialisatie. Dit ging natuurlijk niet onopgemerkt aan de boeren voorbij en ze zochten dus aan de fatale strekkingen van hun specialisatie te ontkomen. Ze deden dat door allerlei soorten van coöperaties op te richten, zodat ze de prijszetting van hun producten iets beter in de hand hadden en ze zich collectief van moderne werktuigen konden voorzien, om de oogst te verwerken. Door dit alles is het hele boerenbedrijf sterk geconcentreerd, terwijl toch van een samenvatting der bedrijven in industriële zin geen sprake is. De betekenis van deze ontwikkeling vóór de proletarische revolutie

Door bovengeschetste ontwikkelingsgang werd het verhinderd, dat tot nu toe een belangrijk landbouwproletariaat gevormd werd. Zeer zeker is het nog altijd groter dan het aantal bezittende boeren, maar toch liggen de verhoudingsgetallen werkelijk heel anders dan bij de stedelijke bevolking. Hier komt nog bij dat de klassentegenstellingen op het land niet zo sterk op de voorgrond treden, juist doordat de kleine boer met zijn gezinsleden zelf meewerken. Heeft het bezit in de steden tot zuiver parasitisme gevoerd, zo is dit bij het kleine en middenbedrijf niet het geval. Een communistische revolutie is daardoor op het land veel moeilijker dan in de steden.

Toch liggen de verhoudingsgetallen niet zo ongunstig, als dat op het eerste gezicht schijnt. Zeer zeker is er een betrekkelijk groot aantal "bezitters" op het land, maar deze weten heel goed dat ze in de grond van de zaak niet veel méér zijn dan de zwoegende zaakwaarnemers van het hypotheekkapitaal, terwijl de last van de bestaansonzekerheid zwaar op hen drukt. Ongetwijfeld blijft het waar, dat de "bezittende" boer nooit een voortrekker van het communisme zal worden, maar de strijd van de arbeidersklasse tegen het kapitaal slaat hij met welgevallen gade. Hoe de houding der kleine en middelboeren bij een proletarische revolutie zijn zal, is niet met zekerheid te zeggen. Het enige middel, om nu reeds dienaangaande te weten te komen, is het nagaan van de houding der

boeren bij de proletarische bewegingen in Duitsland gedurende de jaren 1918-1923. Meerder ervaringsmateriaal hebben we nog niet. We komen daar straks op terug.

Het feit dat de boer tot “warenproducent” is geworden, is van de grootste betekenis voor de proletarische revolutie. Dit wordt binnen de arbeidersklasse nog te veel uit het oog verloren. Daardoor horen we allerlei bedenkingen omtrent te tegenstand die de boeren aan een overwinnende arbeidersklasse zullen bereiden, die echter in werkelijkheid geen hout meer snijden. Ze berusten nog op een toestand zoals die vroeger was. Zo horen we bv. voortdurend dat de arbeidersklasse de boeren moet zien te “lijmen”, omdat de steden in hun voedselvoorziening van het platteland afhankelijk zijn.

Nu is dit ongetwijfeld juist. Maar de boeren zijn tegenwoordig net zo sterk van de stad afhankelijk. Leveren de boeren hun product niet aan de steden, dan zijn ze evenzeer aan de honger overgeleverd als de arbeidersklasse, hoe tegenstrijdig dat ook moge klinken. De boer moet ondanks alles zijn product verkopen, omdat hij anders zelf niet te eten heeft, omdat hij alleen verbouwt wat hij zelf niet verbruikt en nodig heeft, wat hij zelf niet vervaardigt. Dan hoort men meestal de opmerking dat de boer zijn producten liever aan de beesten voert, dan dat hij het aan de revolutionaire arbeidersklasse overdraagt. Ook dit is een misvatting, die op de oude gang van zaken berust. De veeboer heeft alleen vee en verder niets (natuurlijk afgezien van de bijproducten), de landbouwer heeft wel granen, maar geen vee, de kippenboer heeft ettelijke honderden kippen, de groentekweker heeft alleen een beperkt aantal soorten groenten. Ze zijn allen specialisten geworden.

Dan hoort men nog de vrees uiten, dat de boer zal weigeren zijn bedrijf verder voort te zetten en tot het gesloten huisbedrijf van vroeger zal terugkeren. Ook dit kan hij niet. Ook een boer kan geen paar honderd jaar teruggaan en zelf alle producten, die hij nodig heeft vervaardigen, zoals vroegere generaties deden, omdat hij daartoe noch de nodige vaardigheden, noch de benodigde werktuigen bezit. Nu de arbeid volkomen vermaatschappelijkt is, kan niemand meer zich daaraan onttrekken. Hoe men de zaak ook wendt of keert: de boeren zitten in de schuit en moeten mee! Het landbouwproletariaat en de kleine en middelboeren in de Duitse revolutie

We willen er nu toe overgaan de houding van de boeren in de Duitse revolutie nader te beschouwen. Daartoe is het echter noodzakelijk met een enkel woord de algemene situatie in november 1918 weer te geven.

Toen in november 1918 de keizerlijke macht ineens stortte, was dit zeker niet door de bewuste, proletarische activiteit der massa's. Het oorlogsfront was ineengezakt, de soldaten deserteerden bij duizenden en in deze catastrofe wilde de Duitse marine nog een laatste grote krachtsinspanning wagen, door een hardnekkige slag tegen de Engelsen op de Noordzee te leveren. De matrozen meenden terecht of ten onrechte, dat ze hierbij allen de dood zouden vinden, wat aanleiding werd dat op één der oorlogsbodems massadienstwijering uitbrak. Eenmaal op deze weg moesten de matrozen verder, omdat anders het muitende schip door de “trouwe” troepen in de grond geschoten zou worden. Ze hezen dus de rode vlag, wat ook op de andere oorlogsschepen tot opstand voerde. Hiermee was de verlossende daad gedaan. Met ijzeren noodzakelijkheid ontwikkelt de ene gebeurtenis zich uit de andere. De matrozen moesten verder, op straffe van door het landleger neergeschoten te worden. Ze marcheerden dus naar Hamburg, om de hulp der arbeiders in te roepen. Hoe zullen ze hier ontvangen worden? Zullen ze teruggeslagen worden?

Er was geen sprake van enige tegenstand. Bij honderdduizenden verklaarden de arbeiders zich met de matrozen solidair waarbij de activiteit zich in Arbeiders en Soldatenraden ontladde. Hiermee begon de zegetocht der revolutie over geheel Duitsland. En dit was het merkwaardige: hoewel de Duitse censuur alle berichten over de Russische Revolutie van november 1917 onder controle had,

hoewel er in het geheel geen propaganda voor de radengedachte gemaakt was, ja, hoewel de Russische radenstructuur bij de Duitse arbeidersklasse zelfs onbekend was, had zich in de tijd van een paar dagen een heel netwerk van Raden over het land gespannen.

De burgeroorlog, die nu volgde, stond in het teken van het socialisme. Aan de ene kant, de sociaaldemocratie die het socialisme zag als een eenvoudige voortzetting van het concentratieproces van het kapitaal, waarbij dan de grote industrieën langs wettelijke weg in staatsexploitatie genomen zouden worden; en aan de andere kant het pas geboren communisme dat de "nationalisatie" alleen langs onwettige weg bereikbaar achtte. Het doel was hetzelfde, maar de weg er heen verschilde.

Hoewel de bezetting der bedrijven in de Duitse revolutie schering en inslag was, kwam het toch nergens tot een "inbezitting in naam der samenleving". Ondanks alles bleven de bedrijven overal het eigendom van de oude bezitters, zij het dan ook hier en daar onder een heel primitieve arbeiderscontrole. Dat het niet verder kwam, is te wijten aan het gebrek aan zelfbewustheid der Duitse arbeidersklasse. De arbeiders leenden gehoor aan de Duitse contrarevolutie, die, onder leiding van de sociaaldemocratie, de arbeiders van een "eigenmachtige" nationalisatie terughield. Hier tegenover was het revolutionaire deel van de arbeidersklasse, dat tot een directe onteigening wilde overgaan, nog veel te zwak. Het proletariaat bleek dus zelf nog in de vraagstukken van het communisme verdeeld te zijn en dus was de proletarische revolutie heel zwak. De revolutionaire arbeidersklasse moest al haar krachten concentreren om zich tegen de contrarevolutie te verdedigen en kon nog niet denken aan een onteigening der bezitters. Het ligt voor de hand dat daardoor de grote tussengroepen in de maatschappij, die in de revolutie gedwongen zijn naar de overwinnaar over te lopen, vanzelf naar de contrarevolutie gedreven werden.

In de eerste plaats geldt dit voor de boeren. Als het communisme binnen het Duitse proletariaat nog zo zwak was, hoeveel zwakker moest het dan niet bij de boeren zijn. Inderdaad zien we dan ook dat de boeren geen wezenlijke factor in de revolutie vormden. Tot een zelfstandige organisatie, die partij koos, kwam het nergens, behalve dan in Beieren, toen daar de dictatuur van het proletariaat werd afgekondigd. Ze moesten toen partij kiezen, waarbij zich merkwaardigerwijze hetzelfde verschijnsel voordeed als binnen de arbeidersklasse: ze traden niet als gesloten eenheid op. Een deel der boeren plaatste zich aan de zijde der revolutie, terwijl een ander deel er zich tegenover plaatste. (Voor zover we weten zijn er geen gegevens beschikbaar omtrent het karakter der boerenbedrijven, die zich aan de zijde der revolutie schaarden. Ook ontbreken nadere verhoudingsgetallen).

Behalve in Beieren namen de boeren feitelijk geen deel aan de revolutie. Van een directe steun was in het geheel geen sprake, zelfs was de algemene stemming duidelijk antipathiek. De leuze "het land aan de boeren" kon in Duitsland natuurlijk geen opgeld doen, doordat ook in Duitsland het klein en middenbedrijf sterk vertegenwoordigd is. Weliswaar is er in Duitsland ook nog veel grootgrondbezit, maar ook hier vertoonden de boeren geen neiging deze goederen te verdelen. Terwijl de primitieve leuze "Het land aan de boeren" in achterlijke landbouwgebieden zulke enorme psychische krachten wist los te slaan, bleek deze leus in Duitsland met zijn op wetenschappelijke cultuur rustende grootlandbouwbedrijven geen vat te hebben.

De verklaring daarvoor moet gezocht worden in de aard van het westerse grootbedrijf, dat direct als "industrie" werkt. De grote graanlanden worden met machines bewerkt, terwijl het graan in grote magazijnen opgestapeld wordt. In de grote veegebieden zijn uitgestrekte weiden met stalinrichtingen voor honderden koeien, terwijl de melk op een eigen zuivelfabriek wordt verwerkt. De grote aardappelvelden van het noorden zijn geheel voor deze cultuur gespecialiseerd, terwijl de eigen jeneverfabriek er direct mee verbonden is. Gelijksoortige verhoudingen treffen we in Saksen aan, waar alles is ingericht voor de bouw van suikerbieten voor de eigen fabrieken in Maagdenburg.

Onder deze verhoudingen kan de leuze: "Het land aan de boeren" in de betekenis van het verdelen

der landerijen naar Russisch voorbeeld, geen voedingsbodem vinden. De boerenarbeiders zouden niet weten wat ze er mee moesten doen. In het veegebied zouden ze zich wel een paar koeien met een stuk land kunnen toe-eigenen, maar hun woonhuizen zijn niet als “boerderij” ingericht, zodat ze het bedrijf van kleine veehouder toch niet zouden kunnen uitoefenen. Bovendien ontbreken de werktuigen om hun “bezit” in kleinbedrijf te exploiteren.

Deze verhoudingen gelden voor het hele Duitse grootgrondbezit, zodat we kunnen zeggen dat de hoogontwikkelde stand van de landbouw, het “verdelen” der grote goederen verhindert. De arbeiders, die er op werken, staan voor hetzelfde probleem als de industriearbeiders: ze staan voor de inbezitneming in zijn geheel “in naam der samenleving” Het landbouwproletariaat kwam in de Duitse revolutie echter niet eens tot het stellen van het probleem. De agrarische afstandsverhoudingen bepalen dat niet duizenden proletariërs op een klein gebied hun solidariteitsbindingen vinden, waardoor een gemeenschappelijk strijdfront heel moeilijk tot stand te brengen is. Het Duitse landbouwproletariaat kwam dan ook niet of nauwelijks tot het vormen van Raden en het speelde in de revolutie in het geheel geen rol.

Eigenaardig is de houding, die het zg. “halfproletariaat” op het land innam. In het bijzonder in Duitsland is heel veel industrie op het platteland, een verschijnsel dat ook in Nederland steeds sterker op de voorgrond treedt. Dit mag verband houden met de goedkope arbeidskrachten, die daar te krijgen zijn, alsmede de lagere grond en andere lasten. Doordat de benodigde arbeiders uit de omwonende boerenbevolking gerekruteerd worden en deze in hun vrije tijd nog een aanzienlijk stuk grond bewerken, nemen ze een positie in die we hier het “halfproletariaat” noemen. Het karakter in hun landbouwproductie is dat van het gesloten boerenbedrijf: wat van hen op de markt komt speelt geen rol.

Het eigenaardige is nu, dat dit halfproletariaat een sterk stimulerende factor in de revolutie was, die voor niets terugdeinsde. Deze arbeiders gingen meermalen vóór in de beweging. Ze traden in staking en marcheerden naar de omliggende steden, om de beweging uit te breiden. Thüringen is hiervan een sprekend voorbeeld. Behalve dit hebben ze echter ook uitstekend werk verricht bij de voedselvoorziening der steden. In het begin der revolutie, toen de Raden nog de macht in handen hadden, hielden de boeren de levensmiddelen vast, om de prijzen op te drijven. De Raden uit de stad stelden zich daarop in verbinding met de Raden der plattelandsfabrieken, waarna de halfproletariërs, die met de situatie op het land volkomen vertrouwd waren, de boeren dwongen hun product tegen de geldende prijzen af te leveren (Hamburg).

Vatten we een en ander samen, dan constateren we dat in het algemeen noch het Duitse landbouwproletariaat, noch de boer een werkzaam aandeel in de revolutie nam. Indien er reeds communistische gedachtegangen aanwezig waren, zo waren ze toch in ieder geval buitengewoon zwak, waardoor ze nog generlei uitdrukking kon vinden. De schijn is dan ook aanwezig dat de kleine boeren bij een proletarische revolutie een afwachtende houding aannemen. In het algemeen zal hun houding bepaald worden door de kracht der proletarische revolutie en door het feit, of de agrarische grootbedrijven in het communistische productieapparaat worden opgenomen.

16. De economische dictatuur van het proletariaat

Ten slotte moeten we nog een enkel woord wijden aan de dictatuur van het proletariaat. Deze dictatuur is voor ons een vanzelfsprekendheid, iets waarover men feitelijk niet in het bijzonder hoeft te spreken, omdat de doorvoering van het communistisch bedrijfsleven niet anders dan de dictatuur van het proletariaat is. De doorvoering van het communistisch bedrijfsleven wil niet anders zeggen,

dan de afschaffing van de loonarbeid, de doorvoering van het gelijke recht voor alle producenten op de maatschappelijke voorraden. Dat is de opheffing van alle voorrechten van bepaalde klassen. Het communistisch bedrijfsleven geeft niemand het recht zich te verrijken ten koste van de arbeid van anderen. Wie niet werkt zal niet eten. De doorvoering van deze beginselen is in het geheel niet "democratisch". De arbeidersklasse voert het door in de heftigste, bloedige strijd. Van een "democratie" in de zin van een samenwerking der klassen, zoals we deze op het ogenblik in het parlementaire en vakverenigingstelsel kennen, kan daarbij geen sprake zijn.

Bekijken we deze dictatuur van het proletariaat echter vanuit de omvorming der sociale verhoudingen, vanuit de wederkerige betrekkingen der mensen, dan is deze dictatuur de werkelijke verovering van de democratie. Het communisme wil niet anders zeggen, dan dat de mensheid tot een hogere cultuurtrap overgaat, doordat alle maatschappelijke functies onder de directe leiding en controle van alle werkenden komt te staan en daarmee hun lot in eigen handen nemen. Dat wil zeggen: de democratie is tot levensbeginsel van de samenleving geworden. Daarom is een wezenlijke democratie, die haar wortels vindt in het beheer van het maatschappelijk leven door de werkende massa's precies hetzelfde als de dictatuur van het proletariaat.

Het was alweer in Rusland voorbehouden, om van deze dictatuur een karikatuur te maken, door de dictatuur van de bolsjewistische partij voor de dictatuur van de proletarische klasse uit te geven. Daarmee wordt de deur voor een werkelijke proletarische democratie, het beheer en de leiding van het maatschappelijk leven door de massa's zelf, gesloten. De dictatuur van een partij is de vorm, waarin de dictatuur van het proletariaat in werkelijkheid wordt verhinderd.

Naast de sociale betekenis van de dictatuur vatten we zijn economische inhoud in het oog. Op economisch gebied werkt de dictatuur zich zodanig uit, dat hij de nieuwe maatschappelijke regels, waarnaar het bedrijfsleven verloopt, tot algemene geldigheid brengt. De arbeiders kunnen alle maatschappelijke werkzaamheden zelf bij het communistisch bedrijfsleven inschakelen, door zijn beginselen te aanvaarden, door de productie voor de gemeenschap, onder verantwoording aan de gemeenschap, door te voeren. Alle tezamen voeren de communistische productie door.

Het ligt voor de hand dat verschillende delen van het boerenbedrijf zich niet direct naar de regels van het communistisch bedrijfsleven zullen voegen, dat is, zich niet bij de communistische gemeenschap aansluiten. Ook is het waarschijnlijk dat verschillende arbeiders het communisme dusdanig zullen opvatten, dat ze de bedrijven wel zelfstandig willen beheren, maar niet onder controle der samenleving. In de plaats van de private kapitalist van vroeger treedt de bedrijfsorganisatie als "kapitalist" op. De economische dictatuur heeft daarbij de bijzondere functie het bedrijfsleven naar de algemene regels te ordenen, waarbij de maatschappelijke boekhouding in het algemene girokantoor een belangrijke functie vervult. In de maatschappelijke boekhouding vinden we de registratie van de goederenstroom binnen het communistisch bedrijfsleven. Dat wil niet anders zeggen, dan dat degenen die niet bij de maatschappelijke boekhouding zijn aangesloten ook geen grondstoffen kunnen krijgen. Want in het communisme wordt niets "gekocht" of "verkocht". De producenten kunnen alleen goederen en grondstoffen van de gemeenschap krijgen ter verdere distributie of ter verdere bewerking. Wie zijn arbeid echter niet in het maatschappelijk geregelde arbeidsproces wil inschakelen, sluit daarmee zich zelf van de communistische gemeenschap uit. Zo voert deze economische dictatuur tot een zelforganisatie van alle producenten, ongeacht of dat klein of grootbedrijf is, of het industrieel of agrarisch is. Deze dictatuur heft zich zelf ook inderdaad direct op, zodra de producenten hun arbeid bij het maatschappelijk proces inschakelen en werken onder de beginselen van de afschaffing der loonarbeid en maatschappelijke controle. Dit is dan ook een dictatuur, die inderdaad vanzelf "afsterft", zodra het hele maatschappelijke leven op de nieuwe grondslagen van de afschaffing van de loonarbeid staat. Het is tevens een dictatuur, die zich niet op de punt van de bajonet voltrekt, maar die door de economische bewegingswetten van het communisme wordt doorgevoerd. Niet "de staat" voert deze economische dictatuur door; maar iets

dat machtiger is dan de staat: de economische bewegingswetten. 17. Slotbeschouwingen De vooruitgang in onze klassedoelstelling

In de voorafgaande hoofdstukken hebben we in korte trekken de allereerste grondbeginselen van het communistische bedrijfsleven blootgelegd. We hebben doen zien, wat vrije en wat gelijke producenten zijn, wat de afschaffing van het geld, van de markt en van de loonarbeid betekenen; we hebben gezien wat het zeggen wil, dat de communistische bedrijven geen eigenlijke inkomsten en uitgaven, geen bezittingen en schulden hebben en daarnaast gaven we de nieuwe rechtsverhoudingen voor de communistische opbouw aan.

Hiermee zijn we, als arbeiders, een heel stuk in zelfbewustzijn gegroeid. Want als men de dingen nauwkeuriger beschouwt, blijkt dat de arbeiders zelf nog nooit met een communistische doelstelling gekomen zijn. Tot nu toe vaart de arbeidersklasse mee in het zog van de intellectuelen en het beambtendom, die het communisme vanuit hun belangen bekijken. Ze praten wel over de sociale revolutie, die nieuwe sociale verhoudingen (dat zijn meteen nieuwe rechtsverhoudingen) zal scheppen, maar ze weigeren hardnekkig deze nieuwe rechtsverhoudingen nader te ontwikkelen.

Dat is volkomen begrijpelijk. In hun gedachtegang toch zullen zij het zijn, aan wie de werkelijke leiding van het bedrijfsleven moet komen. Een nader onderzoek van de bewegingswetten van het communisme, van de opheffing van de loonarbeid, is daarom vanuit hun gezichtspunt volkomen overbodig, ja, zelfs schadelijk.

Het is dan ook geenszins toevallig, dat deze “grondbeginselen”, die het communisme juist vanuit het gezichtspunt van de loonarbeider onderzoeken, uit het hart van het proletariaat geboren zijn. Wij hebben ons als doodgewone proletariërs, die gemeenlijk het vuile werk doen, afgevraagd hoe de belangen van onze klasse gewaarborgd zijn. Daarom hebben we geen genoeg genomen met de formule, dat de sociale revolutie nieuwe rechtsverhoudingen schept, maar we zullen zelf de inhoud van deze nieuwe verhoudingen bepalen. Dat het intellectuelensocialisme zich tegen deze opvattingen zal verzetten, spreekt vanzelf. Van de geldrekening naar de arbeidstijdrekening

In hoeverre de arbeidersklasse dit verzet zal weten te breken, is op het ogenblik niet verder na te gaan, zodat we dit vraagstuk laten rusten. Wel moeten we nog een enkel woord wijden aan de overgang van de kapitalistische geldrekening naar de arbeidstijdrekening.

Hoe voltrekt zich de afschaffing van het geld? Hoe komt het bedrijfsleven op de rekeneenheid van het arbeidsuur te staan?

Om deze kwestie te benaderen bedienen we ons van de gebruikelijke methode, door eens na te gaan wat de praktijk van het kapitalisme ons op dit gebied reeds leerde. We gaan dus geen oplossing “uitdenken”, maar we stellen de vraag aan de historie. Inderdaad hebben we dan reeds praktisch onderricht gehad, doordat verschillende landen na de oorlog tot het invoeren van een nieuwe rekeneenheid overgegaan zijn.

Zoals bekend trad na de oorlog in de meeste landen een geweldige inflatie van het geld in. Rusland en de Europese staten verschaften zich de nodige staatsgelden door steeds meer papiergeld te doen drukken, waardoor de waarde van het geld met de dag verminderde, d.w.z. de prijzen der producten met de dag omhoog sprongen. Het hele economische leven werd hiermee steeds meer ontwricht en ten slotte was het geld in sommige landen volkomen waardeloos geworden. In deze toestand moest men tot een stabilisatie van de waarde van het geld komen, wat men deed tegelijk met het invoeren van een nieuwe rekeneenheid. Zo kreeg Rusland zijn tsjernovetz in de plaats van de oude roebel, Duitsland zijn goudmark, Oostenrijk zijn schilling, België zijn belga.

In het bijzonder gaf Duitsland aanschouwelijk onderwijs in het doorvoeren van een nieuwe rekeneenheid. Hier werd eenvoudig vastgesteld dat vanaf een bepaalde datum 1 biljoen papiermarken (miljoen maal miljoen) de waarde van 1 goudmark zou vertegenwoordigen. In het bedrijfsleven begon daarmee de algemene omrekening van papiermarken in goudmarken. Het maatschappelijk leven paste zich schitterend aan bij deze "grootste en moeilijkste financiële operatie, die ooit ergens beproefd werd". (The New Statesman).

Weliswaar werden hiermee ettelijke duizenden kleine bezitters onteigend, maar het grootkapitaal was gered en het bedrijfsleven kon weer op vaste banen der berekening komen.

Bij een proletarische revolutie zullen deze zelfde verschijnselen zich ongetwijfeld weer voordoen. De proletarische dictatuur heeft in haar eerste bestaan ontzaglijk veel geld nodig, dat ze zich op dezelfde manier moeten verschaffen als de kapitalistische staten in 1918-1923 deden, nl. door middel van de bankbiljettenpers. Voor het proletariaat is dit echter geen middel om het geld af te schaffen, om zo naar de geldloze samenleving te komen, zoals de Russen meenden. Stellig zou een radenregering de gesel der inflatie, die de arbeidersklasse in het bijzonder striemt, vermijden, indien dit mogelijk zou zijn. Maar hier is geen keus. Hoe de revolutie ook verloopt, of ze zich op de baan van het staatscommunisme gaat bewegen, of op die van de Associatie van Vrije en Gelijke Producenten, of anders gezegd: of het een partij zal lukken de macht aan zich te trekken, of dat de dictatuur door de Raden der arbeiders uitgeoefend wordt, in ieder geval zal het verschijnsel der inflatie optreden.

Daarmee loopt dan het bedrijfsleven, dat toch al ontwricht was, volkomen vast, zodat de arbeidersklasse voor het vraagstuk der "stabilisatie", voor het invoeren van een nieuwe rekeneenheid staat. Mist de arbeidersklasse de kracht, het communisme door te voeren, dan komt het tot een nieuwe munteenheid, tot een nieuwe geldsoort. Hebben de arbeiders de bedrijven stevig genoeg in handen, om de loonarbeid te kunnen opheffen, dan gaat het naar de afschaffing van het geld, door het arbeidsuur als rekeneenheid in te voeren. De omrekening van geld in arbeidsuren geschiedt dan op de zelfde wijze als vroeger de omrekening van bijvoorbeeld papiermarken in goudmarken. Het is een eenvoudige bewerking, die ieder kan en daarmee kunnen alle bedrijfsorganisaties dan de productietijd voor hun product berekenen. Het "sleutelgetal"

Natuurlijk zit er een moeilijkheid, om nauwkeurig vast te stellen met hoeveel arbeidsuren bijvoorbeeld een gulden overeenkomt. We kunnen toch niet willekeurig aannemen, dat een gulden met een arbeidsuur, of met twee arbeidsuren overeenkomt. Daarom zal dit getal zo goed en zo kwaad als dit gaat, berekend moeten worden. Er moet dus nagegaan worden hoe groot de productietijd voor een zeker product is geweest. Voor dergelijke berekeningen lenen zich het beste industrieën, die een massaproduct leveren, bijvoorbeeld: steenkool, elektriciteit, de ijzer of kali-industrie. Uit de bedrijfsboeken kan blijken hoeveel ton product in een bepaalde tijd werd geproduceerd, hoeveel de eigenlijke kostprijs zou zijn, als we alle franje van rente op leningen enz., er af doen, benevens hoeveel arbeidsuren hierbij opgenomen werden. Uit deze gegevens laat zich dan de geldwaarde berekenen voor een "ijzer-uur", een "kali-uur", een "steenkool-uur" waarna men het gemiddelde van deze industrieën tezamen voorlopig als algemeen gemiddelde kan aannemen.

Blijkt zo, dat dit gemiddelde ligt op 80 cent = 1 arbeidsuur, dan kan ieder bedrijf een voorlopige productietijd voor zijn product bepalen. In alle bedrijven kan men nu de hele inventaris in arbeidsuren omrekenen, door alle geldbedragen, die in guldens zijn uitgedrukt met $1\frac{1}{4}$ te vermenigvuldigen. Dit getal is het sleutelgetal.

De rekening voor ons schoenenbedrijf ziet er dus nu als volgt uit:

p = verbruikte werktuigen, gebouwen enzovoort Fl. 1.000 = 1.250 a.u.

$g = \text{leer enzovoort Fl. } 49.000 = 61.250 \text{ a.u.}$

$a = \text{gewerkte uren } 62.500 \text{ a.u.}$

$p \text{ en } g \text{ en } a \text{ is } 125.000 \text{ a.u.}$

Hiermee werden volgens onze vroegere aanname 40.000 paar schoenen gemaakt, zodat de gemiddelde productietijd 3,125 uur per paar schoenen bedraagt.

We willen geenszins zeggen dat het sleutelgetal of “indexcijfer” op de boven aangegeven wijze gevonden moet worden, we zeggen alleen dat het zo kan. Hier voeren vele wegen naar het doel. Nauwkeurig is het eerste sleutelgetal echter niet te berekenen. We kunnen alleen trachten het zo dicht mogelijk te benaderen. Zodra de rekening algemeen doorgevoerd is, komen de werkelijke productietijden al heel spoedig voor de dag.[8] Utopisme

Hiermee willen we onze studie dan voorlopig afsluiten. Zeer zeker is het onderwerp niet uitgeput, maar we bedoelen ook niet méér, dan de discussie omtrent het communisme op een nieuwe grondslag te brengen, om tot een gemeenschappelijke proletarische doelstelling in de arbeidersbeweging te komen.

Om deze discussie tot haar recht te doen komen, wijzen we op het utopische karakter van de constructies omtrent socialisme, zoals we deze in het gildensocialisme van Cole en in de socialisatie-rapporten kennen. Men maakt projecten hoe men verschillende industrieën wil organiseren, hoe men door bepaalde commissies en raden de tegenstelling van producent tot consument zal opheffen, door welke organen de macht van de staat beknot zal worden, enz., enz. Komt zo'n schrijver bij zijn fantastische buitelingen in de knel, ontstaat bij de theoretische beschouwingen een moeilijkheid betreffende de samenwerking tussen verschillende industrieën ... de oplossing is direct gevonden ... we stellen een commissie in ... om de zaak op te lossen. Aldus het gildensocialisme bij Cole, waardoor al deze beschouwingen alleen kool zijn.

De organische opbouw van het productie en distributieapparaat is altijd afhankelijk van de economische wetmatigheden, waarop het zich beweegt. Alle beschouwingen over deze opbouw zijn daarom frases, zolang de economische begrippen, waarop deze opbouw rust, niet zijn blootgelegd. Het is alles utopie, dat de aandacht van de werkelijke grondproblemen afleidt. In onze beschouwingen hebben we ons volkomen aan de economische wetmatigheden gehouden. Wat de organisatorische opbouw betreft zo wezen we op de bedrijfsorganisaties en de coöperaties waartoe we gerechtigd waren, omdat de historie hier reeds uitspraak gedaan heeft. De organisatie der boeren hebben we met de meeste restrictie behandeld, omdat juist West-Europa op dit gebied heel weinig ervaring gebracht heeft. Voor het boerenbedrijf hebben we daarom alleen aangegeven, hoe het kapitalisme ook hier de voorwaarden geschapen heeft voor de berekening der productietijd der producten.

Aan verdere organisatorische opbouw zijn we ons niet te buiten gegaan. Hoe de bedrijfsorganisaties zich verbinden, welke organisaties ze in het leven roepen om de productie “glad” te doen verlopen, dit wordt alles door de bijzondere verhoudingen bepaald en kan daarom vooraf niet onderzocht worden. Samenvatting

Vatten we onze beschouwingen kort samen, dan komen we tot het volgende beeld.

De basis van deze onderzoekingen vinden we in het empirische feit, dat de productiemiddelen zich bij de overname der macht in handen van de bedrijfsorganisaties bevinden. De kracht der communistische gezindheid, welke weer samenhangt met de helderheid van inzicht, wat met deze

productiemiddelen gebeuren moet, zal bepalen of zij ze ook zullen houden. Houden zij ze niet, dan gaat het naar het staatscommunisme, dat echter de loonarbeid niet kan afschaffen. Houden zij ze wel, dan kunnen zij productie en consumptie enkel en alleen ordenen op de grondslag van de maatschappelijk gemiddelde productietijd onder afschaffing van het geld. Zeker is het ook mogelijk dat er zulke krachtige syndicalistische tendensen aanwezig zijn, dat de arbeiders zullen beproeven de bedrijven in eigen beheer te nemen, om ze zoveel als hun "bezit" te beschouwen, om de "volle opbrengst van de arbeid" onder het bedrijfspersoneel te verdelen. Deze soort "communisme" kan het geld niet afschaffen en voert langs de weg van het gildensocialisme naar het staatskapitalisme. Voor ons ligt daarom het zwaartepunt van de proletarische revolutie in het leggen van een vaste verhouding van de producent tot het maatschappelijk product, wat alleen mogelijk is bij de doorvoering van de arbeidstijdrekening in productie en consumptie. Het is de hoogste eis die het proletariaat stellen kan, ... maar tegelijk ook de laagste. Het is een machtsvraag bij uitnemendheid, die enkel en alleen het proletariaat, zonder de hulp van andere maatschappelijke groepen, heeft uit te vechten.

Het houden van de bedrijven ziet dus op het zelfstandige beheer en leiding van het bedrijf. Het is tegelijk de enige voorwaarde waarop de arbeidstijdrekening werkelijk doorgevoerd kan worden. Een ware stroom van litteratuur, vooral uit Engeland, Amerika en Duitsland, komt bewijzen hoe het kapitalisme de berekening der productietijd der producten voorbereidt (De moderne kostprijsberekening). In het communisme gaat de berekening van p en g en a gewoon door, net als in het kapitalisme, alleen met andere rekeneenheid. In dat opzicht draagt de oude maatschappij de nieuwe orde in haar schoot. De verrekening tussen de bedrijven gaat in het communisme door de algemeen maatschappelijke boekhouding, over het girokantoor, ... evenals nu. Ook hier baart het kapitalisme de nieuwe orde. De samentrekking der bedrijven is een proces, dat zich ook heden voltrekt, al is het ook waarschijnlijk dat de groepering der bedrijven een andere zal zijn, aangezien de samenvatting zich naar andere gezichtspunten voltrekt. De bedrijven, die we het AMA-type noemden, de "openbare bedrijven", is het op communistische leest schoeien van bedrijfstakken, die heden ook aanwezig zijn, maar als instrumenten van de klassenstaat fungeren. Ze worden losgemaakt van de staat en bij de samenleving ingevoegd. Wel is er nog een staat aanwezig, omdat de bourgeoisie wel verslagen, maar nog niet verdwenen is. De staat staat nu echter duidelijk voor ieder zichtbaar als orgaan ter onderdrukking der contrarevolutie, ... maar hij heeft in de productie of distributie niets te zoeken. Hiermee zijn dan tegelijk de voorwaarden gegeven waarop de staat inderdaad "afsterven" kan.

Het losscheuren van de openbare bedrijven van de staat, het inschakelen van deze bedrijven in het geheel der planmatige productie, stelt meteen de eis dat berekend moet worden hoeveel maatschappelijk product nog individueel gedistribueerd moet worden, waartoe we de uitbetalingfactor vonden.

Stellen we hier het staatscommunisme, of wat hetzelfde is, staatskapitalisme, tegenover, dan valt direct in het oog dat er van een exacte verhouding van producent tot maatschappelijk product geen sprake kan zijn. De arbeider is staatsarbeider en ontvangt zijn arbeidsloon van de staat. De hoogte van dit loon wordt door de collectieve contracten met de vakverenigingen bepaald. De leiding der productie berust in de handen der staatsbureaucratie, waarbij dan aan de producenten "medezeggenschap" wordt gewaarborgd door middel van de vakverenigingen.

Daarmee wordt dan de democratie tot dekmantel waarachter zich de werkelijke overheersing der miljoenen verbergt, juist als onder het kapitalisme. Centralisme - Federalisme

Wijzen we dus de opvattingen, waarnaar het bedrijfsleven vanuit een centraal punt beheerd en geleid wordt van de hand, zo betekent dit geenszins dat we op uitsluitend federatieve grondslag komen te staan. Waar beheer en leiding der productie bij de massa's berust, zijn ongetwijfeld krachtige

federalistische tendensen aanwezig. Echter, bekeken vanuit de algemene maatschappelijke boekhouding is het economische leven een ononderbroken geheel en hebben we één centrum, van waaruit de productie weliswaar niet beheerd en geleid, maar zeker wel overzien kan worden. Het feit dat alle omvormingen der menselijke energieën in het bedrijfsleven in één lichaam tot registratie komen, is de hoogste samenvatting van het economisch gebeuren. Of men het federalistisch of centralistisch noemen wil, hangt slechts daarvan af van welke kant men hetzelfde ding ziet. Het is zowel het een als het ander, waardoor deze begrippen voor het productieproces als geheel hun zin verloren hebben. De tegenstelling centralisme-federalisme is in een hogere eenheid opgeheven, het productieorganisme is geworden tot organische eenheid. Aanhangsel

Hier volgen enige aantekeningen, die we bij ons onderzoek naar de ontwikkeling in Rusland maakten. We drukken ze hierbij af, omdat de lezer er misschien zijn nut van kan hebben. Het verloop der nationalisatie in Sovjet-Rusland van november 1917-1921

7 november 1917 - De bolsjewieken maken zich meester van de regering. Piatakov wordt directeur van de staatsbank.

14 november 1917 - Decreet op de arbeiderscontrole.

De arbeiders mogen geen bedrijven op eigen initiatief onteigenen en ze mogen zich niet in de dagelijkse leiding van het bedrijf mengen.

30 november 1917 - Oprichting van de raad voor arbeid en verdediging (STO).

5 december 1917 - Oprichting van de Opperste Economische Raad. Samengesteld uit de vakverenigingen, bedrijfscomités, specialisten en leden van de regering.

Het mijnbedrijf van Sergief en de Poetilovfabrieken worden genationaliseerd.

27 december 1917 - Decreet tot nationalisatie der banken.

3 januari 1918 - Decreet betreffende nationalisatie der bedrijven.

Ze kunnen alleen door de OER genationaliseerd worden en wel:

1e. Als ze van groot belang voor de staat zijn.

2e. Als de ondernemers de maatregelen betreffende de arbeiderscontrole niet in acht willen nemen.

3e. Als de ondernemers het bedrijf sluiten of verlaten.

26 januari 1918 - Nationalisatie van het transport te water en van de graandepots.

28 januari 1918 - Decreet tot annulering der staatsschulden.

17 februari 1918 - Elektriciteitswerk genationaliseerd.

18 februari 1918 - Congres van bedrijfsraden en vakverenigingen.

Er wordt besloten dat de beweging der bedrijfsraden aan de vakverenigingen ondergeschikt zal zijn.

27 februari 1918 - Chaudoir company genationaliseerd.

2 maart 1918 - Vrede van Brest-Litovsk.

3 maart 1918 - Mijnbedrijf in Novorossisk en een walswerk in Yuzovka genationaliseerd.

April 1918 - Staatsmonopolie voor lucifers, koffie, specerijen en garen.

23 april 1918 - Staatsmonopolie voor de buitenlandse handel.

Mei 1918 - 1e Congres der Economische Raden.

Er wordt nog eens de nadruk op gelegd, dat "eigenmachtige" nationalisatie verboden is.

De suikerindustrie komt onder beheer van de OER.

Juni 1918 - De olie-industrie komt onder beheer der OER.

28 juni 1918 - Decreet tot nationalisatie van alle bedrijven met meer dan 1 miljoen grondkapitaal.

Verder alle mijnen, spoorwegen, rubber en cellulosefabrieken. Dit decreet staat in tegenstelling tot het 1e Congres der Economische Raden, dat het aan de staat brengen heel langzaam wilde doorvoeren. De nationalisatie was voorlopig echter zuiver formeel, want de bezitters hielden de bedrijven in "kosteloos pacht- en vruchtgebruik". De specialisten worden voor het eerst "dienaren der republiek" genoemd. Ze blijven op hun oude plaatsen en op hun oude salaris.

Juli 1918 - Begin der contrarevolutie.

Feitelijk begon de contrarevolutie al iets eerder. 29 mei - Opstand van de Tsjecho-Slowaken in de Oeral. Gewapende opstand der links-revolutionairen in Moskou. 29 juli- Begin van de interventie der Geallieerden bij Moermansk. 30 juli - De Tsjecho-Slowaken veroveren Kazan. 5 september, aanslag op Lenin. Begin van de Rode Terreur.

21 augustus 1918 - De particuliere handel wordt opgeheven.

De Narcomprod moet zorgen voor het verkrijgen en het verdelen der consumptiegoederen. Deze functie wordt hiermee onttrokken aan de OER, die nu nog maar alleen belast is met de zorg voor productiemiddelen en grondstoffen.

December 1918 - De industrie is zo goed als geheel cenationaliseerd. Oktober 1919

Aantal ondernemingen in de eindindustrie. Aantal arbeiders

6675 - - - - 1.185.000

Oktober 1919 - genationaliseerd 2.522 - 750.000

April 1920 - 4.141 genationaliseerd 983.000

20 november 1920 - De OER nationaliseert alle bedrijven met mechanische kracht, die 5 of meer arbeiders tellen en alle bedrijven zonder mechanische kracht, die 10 of meer arbeiders tellen. Het verloop van de boerenbeweging in Rusland van 1917-1920

Het verloop der boerenbeweging van maart 1921 kan men verdelen in vier perioden. Dit zijn: de 1e boerenrevolutie, de 2e boerenrevolutie, pogingen de landbouw te socialiseren door sovkozen en kolchozen en ten slotte, het staatsproductieplan.

Bij de 1e boerenrevolutie verdelen de boeren de grond, waarbij de armste boeren het minste namen. Dit was een volkomen "natuurlijke" verdeling, omdat de arme boer geen werktuigen bezat, om het land te bewerken. Wie over paard en ploeg en opslagplaats beschikte, kon meer land in bewerking nemen. Het bleek echter dat de beter gesitueerde boeren geen graan wilden afstaan aan de regering voor de voedselvoorziening in de steden. Ze verborgen de voorraden. Daarom gingen de bolsjewieken er toe over de arme boeren er voor te spannen. Ze stichtten de comités der dorpsarmoede, die de voorraden in beslag moest nemen. Daarmee zette de 2e boerenrevolutie in. Het gevolg was, dat de opbrengst van de landbouw nog verder achteruit liep. Het werden boerderijen die geen van alle iets opbrachten. Bovendien leverden de comités der dorpsarmoede ook geen graan af. Onder die omstandigheden werden de comités der dorpsarmoede al heel spoedig opgeheven en oriënteerde men zich weer op de "middelboer". Daarmee zet dan de 3e periode in. De pogingen tot socialisatie door kolchozen en sovchozen mislukten toen echter volkomen. Ossinski stelde daarom een nieuwe boerenpolitiek voor, nl. om alle boerenbedrijven naar staatsvoorschrift onder centrale staatsleiding te laten werken. Dit voerde in drie maanden tot ernstige boerenopstanden en daarmee tot een volkomen fiasco van het staatsproductieplan.

Hier volgen enige gegevens, die op de boerenbeweging betrekking hebben. Eerste boerenrevolutie

7 november 1917 - De bolsjewieken maken zich meester van de regering.

9 november 1917 - Decreet tot onteigening der grondbezitters.

Dit was de grondslag voor de zg. "Smytschka", het bondgenootschap van de boeren met het proletariaat uit de steden. "De boeren verdelen de grond, waarbij niet de armste maar de best gesitueerde boeren het grootste deel kregen". (Varga)

19 februari 1918 - Grondwet betreffende de bodem.

Het program der sociaal-revolutionairen wordt overgenomen.

9 mei 1918 - De Narcomprod (Raad voor voedselvoorziening) krijgt het recht de graanvoorraden bij de boeren in beslag te nemen, wat ze reeds op 13 mei uitvoert.

13 mei 1918 - Het graanmonopolie wordt ingevoerd. Tweede boerenrevolutie

11 juni 1918 - Decreet betreffende organisatie van de comités der dorpsarmoede.

Ze krijgen het recht van staatsorganen en mogen de voorraden der welgestelde boeren in beslag nemen, om ze tegen industrieproducten aan de steden te leveren. Ze kunnen de welgestelde boeren ook onteigenen en de productiemiddelen verdelen. Daarmee treedt de verdere vernietiging der productieve bedrijven in.

21 augustus 1918 - De private handel wordt geheel verboden.

December 1918 - De comités der dorpsarmoede worden opgeheven. Ze beantwoorden niet aan het doel, doordat ze het graan net zo min aan de stad afleveren als de welgestelde boeren. Daarom moet voortaan het graan gerekwireerd worden met "75 man en 3 machinegeweren". Vruchteloze pogingen tot sovkozen en kolchozen

Maart 1919 - 8e Partijdag. Loslaten van de dorpsarmoede.

De middelboer wordt tot "centrale figuur" (Lenin).

Van 1919 tot 1920 – Pogingen tot socialisatie door sovkozen en collectieven. In 1919 werden 2.500 boerderijen tot Sovjetbedrijven (Sovkozen) omgevormd. Ze leverden echter niet veel op, omdat ze nagenoeg de hele opbrengst zelf gebruiken.

December 1919 – De contrarevolutionaire legers zijn definitief verslagen.

26 januari 1920 – De Entente heft de blokkade op.

Februari 1920 – Trotski verlangt, dat de rekvisities door een belasting in natura vervangen zal worden.

Afgewezen, omdat men hierin een concessie aan de koelakken (welgestelde boeren) en een stap terug naar de vrije handel zag. Staatsproductieplan voor de landbouw

November 1920 – Het 8e Sovjetcongres besluit tot algehele socialisatie van de landbouw.

De 18 miljoen boerenbedrijven worden onder één centrale leiding gebracht, welke een productieplan uitwerkt, waarbij is vastgesteld, wat, hoeveel en waar gezaaid zal worden. Ossinski was de drijvende kracht voor dit plan, omdat volgens hem de socialistische opbouw der agricultuur langs de weg der sovchozen en kolchozen onmogelijk gebleken was. Ossinski vaardigt het desbetreffende decreet uit. Het plan liep op een volkomen fiasco uit. De boeren beantwoordden het met ernstige opstanden, welke in de opstand van Kroonstad uitmondde.

21 maart 1921 – Invoering van de Nieuwe Economische Politiek (NEP) Enige aantekeningen betreffende het goederenvervoer

7 mei 1918 – Begin der “Communistische Zaterdag”.

8 augustus 1918 – Decreet betreffende de warenruil met de boeren.

De geleverde industrieproducten moeten met minstens 85 % in landbouwproducten betaald worden, terwijl hoogstens 15 % in geld is toegestaan. Vastgestelde prijzen.

Januari 1919 – Afschaffing van het briefport.

20 februari 1919 – Decreet betreffende het goederenverkeer tussen de staatsbedrijven zonder bankoverschrijving of verrekening.

Maart 1919 – 8e Partijdag, de bevolking wordt gedwongen zich in verbruikcoöperaties aaneen te sluiten.

Tot nu toe waren in iedere stad twee coöperaties: een burgerlijke en een proletarische. Deze werden nu tot “verbruikcommunes” verenigd, welke in de Centrosjoes (centrale coöperatie) werden samengevat en onder leiding van de Narcomprod kwamen.

1 juni 1919 – Invoering van het kosteloos goederenvervoer per spoor. Belangrijkste geraadpleegde literatuur

H. Bloch, Die marxsche Geldtheorie. G. D. H. Cole, Selbstverwaltung in der Industrie, Berlin, 1921. H. Cunow, Die marxsche Geschichts-, Gesellschafts und Staatstheorie, Band 1, Vorwärts, Berlin, 1920. M. Dobb, Russian economic development, G. Routledge, London, 1929. S. Faure, Het Universele Geluk, Rode Bibliotheek, Zandvoort, 1927. Groep van Int. Communisten, Ontwikkelingslijnen in het boerenbedrijf. – In het tijdschrift De Nieuwe Weg, 1930. A. Goldschmidt, Wirtschaftsorganisation Sowjet

Ruslands, Rohwoltverlag, Berlin, 1920. R. Hilferding, Das Finanzkapital, 2e Auflage, Wien, 1920. E. Horn, Die ökonomische Grenzen der Gemeinwirtschaft, Halberstadt, 1928. K.Kautsky, Die proletarische Revolution und ihr Programm, Dietz, 1922. O. Leichter, Die Wirtschaftsrechnung in der sozialistischen Gemeinschaft, Wien, 1923. Lenin, Staat en revolutie, vert. van H. Gorter. Die nächste Aufgaben der Sovjetmacht. Die drohende Katastrophe. K. Marx, Het Communistisch Manifest. Das Kapital. Randglossen zum Programm der deutschen Arbeiterpartei 1875, in Programkritiken, Elementarbücher des Kommunismus, Band 12. L.Mises, Die Gemeinwirtschaft, Untersuchungen über den Sozialismus, 2e Auflage, Fischer, Jena, 1932 Muller Lehning, Anarcho Syndicalisme, Gem. Synd. Verbond 1927. O. Neurath, Wirtschaftsplan und Naturalrechnung, Berlin, 1925. F. Pollock, Die planwirtschaftlichen Versuche in der Sovjet Union 1917-1927, Hirschfeld, 1929. Varga, Die wirtschaftspolitischen Probleme der proletarischen Diktatur, Carl Hoym. La Revolution Proletarienne juli 1931.

Voetnoten

- [1] Men zie hiertoe ook hoofdstuk 11 – De Opheffing van de markt.
- [2] Men zie “De waarde van de arbeidkracht” in Het kapitaal volgens Marx.
- [3] Marx neemt hier aan, dat de prijs met de waarde samenvalt, dat er dus een evenwicht van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt is.
- [4] Bij deze beschouwing gaan we, zoals steeds, van de toestand uit dat het bedrijfsleven “planmatig” verloopt en geen bijkomstige stoornissen intreden. Dat is de enig mogelijke manier, om het wezen van de zaak te begrijpen en zo tot een klare begripsvorming te komen.
- [5] De gegevens omtrent de militarisering der arbeid zijn ontleend aan Pollock, p. 57 en 58)
- [6] Zie hiertoe bv. Lenin, Verzamelde Werken, Bnd. XX, p. 226, Waarom controle op de productie? De inkomsten der kapitalisten en der arbeiders. Geschr., 8-7-'17.
- [7] Omdat er verplicht lidmaatschap van de vakvereniging was, betekende royement tegelijk ontslag uit het bedrijf. Omdat de vakverenigingen met de distributie der levensmiddelen belast waren, betekende royement meteen het inhouden van de levensmiddelenkaarten. Zo werd de dictatuur van het proletariaat reeds in januari 1918 tot een dictatuur der vakverenigingbureaucratie gemaakt, wat dan in april nader bekrachtigd werd.
- [8] In Rusland deed zich een overeenkomstig verschijnsel voor. Gedurende het zg. “oorlogscommunisme” rekenden de bedrijven niet meer met geld. Toen er weer waardevast geld ingevoerd zou worden in 1921, wisten de bedrijven niet hoeveel hun product eigenlijk kostte. Ze zetten de prijzen daarom maar willekeurig vast, waarbij ze meestal de vooroorlogse prijzen als grondslag namen. Zodoende zien we in 1922-23 een gemiddelde voor de groothandelprijzen van 122 (22 % boven die van 1913), maar deze prijzen bleken al heel gauw volkomen onjuist. Ze liepen heel snel omhoog en bereikten in het volgende jaar al een gemiddelde van 170.

[economie, zelforganisatie, communisme](#)

1)

Po + Go) – (P'o + G'o

From:

<https://talk2000.nl/> - **Anarchisme.nl**

Permanent link:

https://talk2000.nl/namespace/grondbeginselen_van_de_communistische_productie_en_distributie

Last update: **25/01/23 13:34**